

SOBOTNA PRILOGA

NE POKVARITE VESELICE

N

enavadna je bila pariška proslava konca ideološkega meddržavnega konflikta, ki je zaznamoval štiri desetletja evropske zgodovine. Od povzdignjenih besed se je človeku lahko zvrtilo v glavi. Evropa brez sovražnikov, prijateljstvo, sodelovanje, vladavina prava, demokracija, individualizem, zaupanje, strpnost... potok besed, ki s svojo gostoto idealov nima primerjave in bi na prvi pogled lahko vzbudil vtis, da se Evropa približuje stanju, ko lahko s skupnimi močmi, z nekakšnim kolektivnim trudom in dobrimi namerami obvlada sleherni normalni konflikt tako med suverenimi državami kot znotraj njih.

Protitežjo idealnim vrednotam prihodnosti, v katere hočejo verjeti vsi, ki so podpisali pariško listino, so na konferenci 34 evropskih in severnoameriških držav pomenili abstraktno grozeče oblikovani namigi o nevarnostih, ki jih skriva realno življenje v Evropi po koncu blokavske delitve. Med protagonisti tega načina razmišljanja je nastala tipična novodobna koalicijska, ki bi ji še pred kakšnim letom rekli nenaravna; zahodne države s svojim najvplivnejšim jedrom velikih sil in Sovjetska zveza, ali natančneje Mihail Gorbačov, so se ujele v oceni nevarnosti, ki bi jo bilo treba odstraniti z »novo evropsko ureditvijo«. Ko je govoril Gorbačov o nujnosti »zavračanja nacionalnih egoizmov, provincializmov, stališč, ki vodijo v neodgovorni separatizem, v balkanizacijo, ali še slabše, v liberalizacijo celih regij«, je bilo videti, kot da je govoril domačim poslušalcem. Toda ne, je bil že na pravem kraju; o nevarnostih »etničnih konfliktov, ki prinašajo novo nestrpnost« je govoril tudi George Bush, o sposobnostih novih demokracij, da bi kmalu »preživele staro miselnost«, je dvomil Francois Mitterrand, na nedopustnost zamenjave »starih konfliktov z nazaj obrnjenimi nacionalizmi« je opozarjal Helmut Kohl. Besednjaku pozitivnih vrednot se je priključil seznam negativnih, ki v prevodu v razumljivejši jezik vsebuje vse oblike iskanja nacionalne identitete – med suverenimi državami ali znotraj njih – ki ne upoštevajo evropskega statusa quo. Vmes

kot metoda diplomatskega dela nastaja še en besednjak, namenjen državam ali narodom, ki jih poveljni ureditev ne zadovoljuje in vidijo v seznamu idealov nove evropske ureditve legitimizacijo svojih teženj; potrpljenje, previdnost, pozornost, senziбилnost so čudežne besede, ki naj bi na realnih tleh konkretnih interesov povežale ideale in resničnost.

Predstavnik formalnega poraženca v hladni vojni je dobil še eno, za naravo take celinske varnostne konference prav nenavadno priznanje. Ne le da nihče od formalnih zmagovalcev ni želel izkoristiti položaja, narobe, Gorbačovu, njemu osebnost, je pripadala vsa geopolitična teža Sovjetske zveze od nekoč. »Ne razburite, ne škodite, ne motite, ne jezite...« (Gorbačov) je bila strateška in taktična zapoved dneva zahodnih diplomatov. Od njega Zahod pričakuje, da bo z ustrezno pomočjo lahko jamčil za zasluzeni mir, ki ga zdaj spremenjeni Zahod hoče kot edini dobiček iz zmage v hladni vojni. »Ali nam hočejo povedati, da smo jim prišli pokvariti veselico?« je pred novinarji izbruhnil poljski diplomat.

Zdi se, kot da je od Helsinkov 1975 minilo stoletje. Namesto šestih držav Evropske skupnosti dvanajstera kot ekonomski in politični blok in privlačna točka Evrope, ki je medtem padla s tečajev. Namesto »socialističnega monolita« bivaš supersila v komi in osiroteli tamponski sateliti, ki so videti še bolj ranljivi v živem pesku evropske gospodarske in tehnološke neodvisnosti. Namesto ravnotežja moči ena sama Nemčija kot kritična količina ozemlja, ljudi in vpliva v Srednji Evropi, namesto tretje poti na pradelce razstavljena Jugoslavija.

Varnostno konferenco, ki se je po dolgih pripravah končala 1. avgusta 1975 s podpisom helsinkijske sklepne listine, je omogočil uravnoteženi interes Sovjetske zveze (Brežnjev), ki je poskušal predreti mednarodno izolacijo in doseči »dokončno« (torej za vse večne čase) priznanje poveljnih meja, zaverovan v prepričljivost vojaške moči, in Zahoda, ki je po ovinku, oborožen s tihim orožjem univerzalne ve-

ljave človekovih pravic, računal na postopno »iztrganje« Srednje in Vzhodne Evrope sovjetskemu vplivu in tudi na združitev Nemčije po mirni poti.

V tistem trenutku mnogi trgovine niso gledali s prijaznimi očmi; Helsinki so pač pomenili priznanje meja, pri zarisu katerih narodi prizadetih držav niso sodelovali. »Izdajo« in prodajo vzhodne Evrope so tedaj znameniti disidenti pripisovali liberalno naravnanim, zvečne socialdemokratskim vladam, ki so bile na oblasti skoraj po vsej Evropi. In vendar se je za Zahod račun izšel. Če je »gorbačovizem« omogočil spremembe na političnem zemljevidu Evrope v tem letu, je res tudi, da je sam nastal po stalnih, nepopustljivih pritiskih posameznikov, ki so človekove individualne pravice in helsinkijsko listino uporabljali kot mednarodno varstvo legitimnih teženj.

Med muhavosti zgodovine bo najbrž treba prišteti oster zasuk, ki ga je v stališčih Zahoda videti petnajst let pozneje. Srednja in Vzhodna Evropa sta v resnici »iztrgani« sovjetskemu vplivu in obupno iščeta potrgane civilizacijske vezi z Zahodom, da bi dosegli »pravico« do sodelovanja v evropski integraciji na enakopravni podlagi. Toda zdaj sta »odveč«; s Pandorino skrinjico realnih konfliktov, ki so vedno obstajali, le da so bili na silo zadušeni, in od katerih so mnogi posledica ozemeljskega statusa quo, ogrožata, vznemirjata, odbijata.

Se več; uvrstitev načela o nedotakljivosti evropskih meja v dekalog helsinkijske listine je bila mogoča (že zaradi tedanje ZR Nemčije) samo z diplomatskim trikom, ki je dopustil obema stranema razlago, kot sta jo želeli. Vzhod je govoril o nedotakljivosti kot absolutni dokončnosti, Zahod o nespremenljivosti z uporabo sile, toda spremljivosti po miroljubni poti. Uporabljeno formula, ki je posnemala sklenitev sovjetsko-zahodnonemške pogodbe leta 1970, je navsezadnje v resnici pripeljala do tega, da se je Nemčija združila po vseh pravilih in s pristankom vseh.

In tu se je načelnost končala. Zdaj so meje »dokončne«, v očeh Zahoda »spreminjanje« evropskih meja ni nič bolj sprejemljivo, če protagonisti zagotavljajo svojo miroljubnost in so pripravljeni spoštovati pravila. Da so zaloputnili vrata trem zunanjim ministrom baltskih držav na pariški konferenci, ki vsaj tako legitimno, kot so zahtevali združitev Nemci, zahtevajo priznanje identitete in pristanek na razdružitve z državo, v katero so bili nasilno potegnjeni, je pač zunanja posledica spremembe stališča. Nekaterim je nerodno, gledajo v tla, drugi si pomagajo z naivno odkritosrčnostjo (De Michelis: razumemo njihove legitime zahteve, ne moremo pa pozabiti, da je eden od glavnih protagonistov Sovjetske zveze Gorbačov... ne smemo podpirati procesov razkrajanja). Upanje, da lahko »absolutno dobri in pametni gospodar« napravi red je politična oblika nepriznavanja resničnosti. O tem bomo razmišljali jutri, če so resničnosti močnejše?

Ni dvoma, načelnost in doslednost se umikata pragmatizmu, ki temelji na oceni dejstev (samo leta 1991 naj bi po izračunih zapustilo Sovjetsko zvezo tri milijone ljudi); toda pragmatizem ima to dobro lastnost, da stalno sil v spremembo načelnosti, kadar dejstev ni več mogoče skriti. Siliti narode živeti skupaj je morda prav tako dolgoročno destruktivno početje kot sprejemati njihovo razhajanje, ko je dosežena točka, ko normalno kooperativno življenje ni več mogoče in je mogoče samo še s pomočjo sile in pritiskov.

Z drugimi besedami, pomoči v postopkih osamosvajanja si narodi, ki jih ne prejšnja ne nova evropska ureditev nista zadovoljili, ne morejo obetati niti po pariškem vrhu evropske varnostne konference. Ali kot bi rekli pred leti: je legitimno, pa ni legalno, je upravičeno, vendar ni politično izvedljivo. Sledilo bi vprašanje o sankcioniranju stališča; ali je v imenu helsinkijske ureditve (vsaj do prilagoditve listine, predvidoma leta 1992) take težnje mogoče preprečiti in onemogočiti? Ne vemo zanesljivo; v pri-

meru Litve so bila sredstva diplomatskega nepriznavanja dovolj močna. Gorbačov je v Parizu zmagal, ko je šlo za udeležbo baltskih držav in kot v starih časih je kremejski šef odpovedal srečanje s češkim predsednikom Havlom, ker je pokazal razumevanje za Balte. Toda istočasno sta predsednika Rusije in Ukrajine podpisovala »pogodbo o prijateljstvu in sodelovanju«, kar najbrž po stopnji neodvisnosti sovjetskih republik šteje vsaj toliko kot baltske zahteve po navzočnosti na KVSE.

Reakcije Zahoda so torej odvisne od mnogih neznank in so fleksibilne, če v resnici piramida temelji, na vplivu enega samega človeka, ki v svoji domovini ni več prerok. Od prepričljivosti dejstev, ki jih bodo ustvarili majhni evropski narodi, ko nočejo biti še naprej v primežu višjih interesov, je odvisna smer pragmatizma zahodne politike. Kajti o drugačnih, institucionalnih sredstvih za reševanje konfliktov med »suverenimi državami in v njih« je govoril za zdaj je Gorbačov, ko je namignil, da bi iz na novo ustanovljenega dunajskega centra za preprečevanje sporov lahko nastal nekakšen evropski varnostni svet: »Tako po Parizu bi se bilo dobro začeti ukvarjati s strukturami in ustanovami, ki bi dale podoben novi Evropi; to bi bil v resnici demokratičen način pozitivnega vplivanja na razvojni notranjih odnosov v nekaterih državah; s tem bi jih zavarovali pred nevarno eksplozijo nacionalizmov in separatizmov.«

Med velikimi pozitivnimi vrednotami, na katerih bodo temeljili medevropski odnosi, in največjim razorožitvenim podvigom v zgodovini na eni strani ter negotovostjo »nove arhitekture«, kjer se nihče ni potegnil nesporno razpoznavne črte, se globlje izidi pariškega vrha. Toda čas navdušujočih prebojev je minil; po ideološki dobi, ko se je vse urejalo samo na veliko ali pa sploh ne, so na vrsti čisti, polni stihni, majhnih, zoprnih, banalnih, navadnih koristi. In te so pokvarile proslavo konca blokavskega konflikta.

Moja Drčar-Murko

VSEBINA PP poštini
predal 29

Stojan Žitko
Kako do boljšega bančništva?
Tema tedna: Vse naše banke
Darioj Košir
Dimitrij Rupel
Portret tedna 19

Slava Partić
Na RTV Slovenija revolucija ni potrebna

Janez Stanič, morebitni generalni direktor RTV Slovenija

Jože Biščak
Verjetno tretji direktor
Ljubljanska smetarska vojna 20

Marko Pečaur, Boris Šuligoj
Buči, buči, morje ti slovensko
Politična razglednica z Obale

Janko Svetina
Lazarinijev svarilni odstop
Dilema salskega odločanja 21

Nadežda Gače
Razidimo se gosposko
Borislav Mihajlovič Mihiz

Tine Hribar
Pomen ustavne preambule
Branimir Nešović

Zdravo podjetje, zdravi ljudje
Sociala v gospodarstvu 22

Tomaz Hlastan
Malo bolj po singapursko
Razklanost slovenske vlade

Dr. Maks Tajnikar
Podjetja pod zakonskim diktatom
Z zakonom o privatizaciji v državno lastnino (2) 23

Aleš Stergar
Bogatejši bodo plačevali več
Davčna reforma

Milan Maver
Težko je v Evropo po svoje
Svedska in EGS

dr. Mirjam Škrk
Slovanija, Jugoslavija in morje
Naš izhod na morje 24

Dragica Bošković
Vprašanje za milijon dolarjev
S posli po Južni Koreji (3)

Jasna Kontler-Venturini
S katerim jezikom v Evropo
Tujejezična revolucija v naših osemletkah 25

Bojan Grobovšek
Opominjati in svariti, to je moje poslanstvo
Pogovor s Simonom Wiesenthalom

Neva Mužič
Nekoč so se v Trnovem drsali
Ljubljana 19, stoleja 26

Vesna Marinič
Kultura je zame celosten pečat naroda

Andrej Capuder 27

Janez Strehovec
Srk elektronskega sveta
1. mednarodni simpozij Interface, Hamburg 1990 28

Veljko Rus
Plebsiciz in zveza s Hrvaško

Peter Božić
Protibirokratska revolucija v Ljubljani

Vojko Flegar
Domneva, povzdignjena v dejstvo

Kako je zakon o RTV postal veljaven 32

Sporočilo bralcem
Uredniški kolegij je zaradi čedalje večjega zanimanja bralcev za sodelovanje v rubriki PP 29 in upoštevanje priporočilo delegatov Skupščine ČGP Delo z dne 8. maja 1985 sklenil, da prispevki v Poštnem predalu ne smejo biti daljši od dveh tipkanih strani (60 vrstic), v rubriki Prejeli smo pa naj obsegajo do največ tri tipkane strani (90 vrstic). Namen tega je, da bi čim več bralcem omogočili izražati mnenja, stališča, pripombe, ugovore in predloge; zato smo hkrati odmerili še več prostora rubriki PP 29. Avtorji predolghih prispevkov, podpisani s polnim naslovom, pa v skladu s tem prepuščajo uredništvu pravico do krajsanja oziroma manjših predelav (strnitev), ne da bi bila tako bistveno okrnjena vsebina njihovega sporočila.

Delo, 20. oktobra
O pripadnosti stari miselnosti ali o zadregah v zdravstvu

Pod tem naslovom sta se oglasila Polona Paternel in Pavel Poredoš, ki sta po svoje doživela ustanovitve iniciativnega odbora za reorganizacijo slovenskega zdravstva, ki zahteva temeljito in hitro izpeljano vrsto sprememb za izboljšanje stanja v zdravstvu. Po njunem se nekateri opazovalci (ki jim nista dala imena) ne morejo izogniti vtisu, da je v ozadiju predvsem pobuda za generalno čistko med vodilnimi zdravstvenimi delavci. Očitno nista bila med prisotnimi 29. 10. 1990, če pa sta bila potem, jima ni mogoče pripisati čistih namenov v zvezi z njunim sklepanjem.

Da je zdravstvo po zaslugi organiziranih kriz s strani odgovornih predstavnikov bivše oblasti, danes dejansko zašlo v hudo stisko, iz katere po splošnih opozorilih v javnih občilih skorajda ni izhoda, je v naši stvarnosti več kot poudarjeno.

Na navedenem srečanju ni samo iniciativni odbor menil, da spremembe v zdravstvu lahko izpeljejo le ljudje, ki so neobremenjeni z dosedanjim načinom razmišljanja in dela, ampak tudi prek štiristo zdravnikov, ki so s svojo prisotnostjo (pa čeprav niso bili vsi člani SZD) dokazali, kako mora Slovensko zdravstvo takoj pametno izvoziti, da bo vlak spjel za postaje, kjer je že predolgost stali, ker so odpravniki ali zaspali ali pa enostavno spregledali, pozabili na vozni red.

Panegirik, ki nato v prej navedenem prispevku sledi izpod peresa obeh sopodpisnikov, je prav tak, kot jih poznamo iz bližnje »svinčene« preteklosti, ki smo ga poimenovali košarica 3: družbenopolitična neoporečnost (ali po Metternichu oseba ni PV – politisch verächtlich).

Da je bil prof. Dušan Keber (v nadaljnjem DK) na srečanju 29. 10. 1990 javno »nagorjen«, morda le ni v tem, da je bil v tem obdobjem obdobju na čelu republiškega zdravstvenega sveta (ki je v vsem času obdobja bil in ostal le črka na papirju), pa tudi ne, da so prisotni javno in kritično negativno ocenili »projekt« Zakona o zdravstvenem varstvu, katerega soavtor je DK bil, temveč zato, ker je v svojem nastopu govoril o neformalnih skupinah, o mitingih, Kertesu, leninizmu par excellence. Še nekaj podobnih »kvalifikacij« se je nanašalo na »samozvani iniciativni odbor«, ki je kot delovno telo razgrnilo pred poslušalce vse drugo kot program »strankarskega rablja«, ki naj bi bil določen za sekanje glav. DK je nato dobil odgovor, da njegova izvajanja niso v skladu niti s temeljno listino človeštva – deklaracijo človekovih pravic niti s pravicami, ki jih daje ustava niti s pozivom sedanjega IS Slovenije (ki je javno pozival strokovno javnost k sodelovanju) – vse prej našeto z določili Statuta zdravniške organizacije SZD vred pa je povsem skladno s pravicami o javni besedi in o svobodnem združevanju. Morda je na tem serijno viselo v ozračju, da DK ne uživa »prevelike naklonjenosti«, to pa je izzval po objektivni oceni prav s svojim neustreznim in nedorečenim »izživnim« nastopom. Skladno z nadaljnjim razvojem pluralizma, da bo iniciativnih (takih ali podobnih) odborov v bodočnosti vedno več, in to na najrazličnejših področjih, če bomo hoteli izveči družbeni voz iz blata, kamor so ga učinkovito pomagali potisniti tudi ljudje, »obremenjeni z dosedanjim načinom razmišljanja in dela«.

Pisca sta izpustila temeljno usmeritev zbora: da morajo za vodilna mesta v zdravstvu biti izbrani ljudje z visoko strokovnostjo, poštenostjo in uspešnostjo, ne glede na strankarsko pripadnost! Ali sta s svojim prispevkom mislila, da DK teh meril ne izpolnjuje in da ga je treba javno braniti z napisom, ki bi delal prej čisti nekim polprekritim kadrovskim komitajem po naših fakultetah in na Univerzi (ki jih še do danes nismo uknili) kot pa prispevek pospešeno odpravljaju takih družbenih deformacij.

Pri njunih izvajanjih in upravičenem podudku, da je postala gerontološka klinika izjemno zdiferencirana znanstvena ustanova, bi ju vseeno morali vprašati, kaj pa se je zgodilo s tisto njeno osnovno dejavnostjo in osnovnim poslanstvom. Ali njena temeljna dejavnost ni omembe vredna, oziroma nima svoje javne teže?

DK sta pripisala primat v prizadevanjih za 6-letni študij na medicinski fakulteti. Iniciativa in doseženi cilj pa nista vezana z osebo DK! Nepotrebno je dokazovati javnosti, da je DK »na sedanji politični liniji«. Zakaj in čemu opozarjati na »preganjanje nepravovernih« v tem prehodnem političnem obdobju, ki ga praktično ni. Menim, da smo že toliko zakorakali v pluralistično družbo, da »opozorila« obeh piscev o osebnosti DK temu več škodujeta kot koristita, ko prikazujeta njegove »zasluge za narod«, kot je npr. sopodpis pri izjavi Slovenskih zdravnikov v aferi IBTJ. Tega javnega dokumenta ni mogoče uporabljati kot ščit za neoporečnost prizadetih, ker bi tako spet govorili o Kosarici 3 »za današnjo rabo«. Navedeni prispevek DK v Novi reviji, ki ga citirata, pa žal ni dal nobenih bistvenih dodatnih misli k perečim vprašanjem slovenskega

zdravstva, ki bi bile uporabne ali usmerjalne za današnji dan.

Sekanja glav si Slovenci enostavno ne moremo privoščiti, ker jih imamo premalo, posebej še kvalitativni! Ne samo, ker jih je premalo, če pa želimo in moramo v Evropo, prav, toda brez kalvarije. Če pa bo »iniciativni odbor« sekal glave tako, kot je izpovedal in prikazal 29. 10. 1990 v predavalnici nove Medicinske fakultete, potem bo v procesu pozitivne izbire sodeloval prenekateri Slovenec z namenom, da bi ohranili že doseženi standard zdravstvenega varstva in prispevali k nadaljnjemu pozitivnemu razvoju te panoge pri nas.

Omenjena pisca pa bi rad seznanil z 11. točko resolucije SZD, ki jo je sprejela 127. redna skupščina maja 1990 v Velenju in se glasi: Vodilne ljudi na področju zdravstvenega varstva je treba izbrati samo na osnovi strokovnih meril, tako da bodo razpolagali z ustreznim znanjem, izkušnostjo in sposobnostjo za urejanje zadev s področja zdravstvenega varstva.

Torej zahteva na srečanju 29. 10. 1990 po ustreznih kvalifikacijah vodstvenih in vodilnih delavcev v zdravstvu le ni tako originalna, kot sta jo pisca poskušala prikazati.

Anton Dolenc, Inštitut za sodno medicino, Ljubljana

Delo, 31. oktobra
J. V. Stalin v Sloveniji

Če po naključju srečate Žarka Petana iz Ljubljane, vam svetujem, da se z njim pogovarjate le o vremenu. V nasprotnem primeru se vam lahko zgodi, da bo čez dvajset let objavil nekaj, kar se mu zdi, da ste (morda) enkrat, na primer med leti 1965 in 1985, rekli, ko vas je slučajno srečal (Delo, 17. novembra).

Petan javnosti odkrije še drugo »bombo« mejoja življenja. Medtem ko mi Miklavčič očita podpis odločbe, s katero je bil leta 1983 zavrnjen njegov vpis v imenik odvetnikov, seže Petan še globlje nazaj v leto 1964 in potegne na svetlo mojo navzočnost na predstavi Tople grede, ki sem se je udeležil kot takratni uslužbenec Agrokombinata iz Grosuplja.

V zvezi s podpisom odločbe za Miklavčiča Petan pravi, da bi lahko odstopil, če se z odločbo nisem strinjal, glede moje udeležbe na predstavi Tople grede pa naj bi mu (enkrat, ko sva se po naključju srečala) rekel, da sem bil k tej udeležbi prisiljen, zaradi česar naj bi po Petanu oboje storil iz karierizma in bojažljivosti.

Glede svojega karierizma bi omenil, da delam od leta 1965 dalje (ko sem bil izključen iz tega istega Agrokombinata) v odvetništvu, kjer nameravam tudi ostati. Glede odločbe, ki sem jo podpisal, bi želel povedati, da sem se v času podpisa te odločbe z njeno vsebino strinjal. Glede Tople grede pa bi odkril javnosti naslednje. Nekaj ur pred predstavo Tople grede je generalni direktor Agrokombinata sklical zbor delavcev, češ da je dobil iz Ljubljane zaupno sporočilo, da bodo zvečer v Križankah »grobo napadli naš kombinat, naše delavce, njega samega, ministra za kmetištvo in celotno našo socialistično kmetijsko politiko«. Sprejel je bil sklep, da take predstave ne dopustimo. Peljali smo se v Ljubljano in predstavo prekinili, kot je bilo dogovorjeno. Bil sem v tej dvorani, sedel sem poleg ministra in star sem bil petindvajset let.

To sta obe »bombi«. Zanimivo je, da se obe v javnosti pojavita v trenutku, ko javnost zve, da kot odvetnik zastopam Grubečiča in njegova podjetja ter da imam zaradi tega težave. Ali je vzrok tega »odkrivanja« povezan s tem mojim poklicnim delom ali pa je afera Grubečiča le priložnost za likvidacijo mojega ugleda v javnosti v najboljšem trenutku, me sploh ne zanima. Vsaj za Petana bi rekel, da se je oglasil bolj zaradi priložnosti, da se enkrat pove, da je bil tudi on zaprt, in to celo v Beogradu.

Kar pa se tiče pletenja, da zaradi Miklavčiča in tople grede ne morem biti član Sveta za varstvo človekovih pravic, pa bi vsem dosedanjim sodelavcem Sobotne priloge in tistim, ki so v rezervi, želel povedati tole. Bili člani Sveta ni povezano niti s pridobivanjem kakega dohodka niti s pridobivanjem kakšnih privilegijev, ampak je članstvo v tem Svetu povezano samo z garanjem. Ker mora biti član Sveta popolnoma neoporečna oseba, to pa po mnenju (zaenkrat) enega krščanskega demokrat in enega humorista nisem, sem se odločil, da se bom v bodoče posvečal le svoji odvetniški pisarni.

Tiste, ki še čakajo z obveščanjem javnosti o mojem življenju v zadnjih dvajsetdesetih letih (toliko sem star), pa obveščam, da bom danes za štirinajst dni odpotoval v tujino in naj nadaljujejo s prispevki v Sobotni prilogi od 8. decembra 1990 (ko se vrnem) dalje, če morda J. V. Stalin medtem še ne bo odšel iz Slovenije.

Dr. Peter Čeferin, Grosuplje

Na gornji članek se je poleg mene v sobotnih prilogah Dela doslej oglašilo pet piscev. Trije izmed njih, to so odvetnik Mitja Stupan, odvetnik dr. Peter Čeferin in prof. dr. Ljubo Bavcon, imajo drugačno stališče od mojega (glede 1. 1983 odklonjenega mi vpisa med odvetnike Slovenije). Menim, da se imenovani trije niso naključno znašli skupaj v sobotni prilogi 10. novembra, ker so vsi trije medsebojno prizadeali in se zato medsebojno krijejo.

Jaz zase menim, da tudi po njihovih odgovorih nimam pri svojem stališču kaj popravljati in zato pri njem v celoti vztrajam, saj temelji na neoporečnem gradivu.

Želim pa vseeno nekaj dodati.

Odvetnik Mitja Stupan, ki se podpisuje kot predsednik predsedstva Odvetniške zbornice Slovenije, dvoumno navaja, da »Miklavčič ni bil obsojen le za kaznivno dejanje sovražne propagande, ampak tudi za kaznivno dejanje izdaje uradne tajnosti po členu 320/II Kazenskega zakonika«. Jasno je, da hoče Stupan s tem širši slovenski javnosti posredovati določen vtis o moralni, in ne le o politični neprimernosti podpisane.

Da zadeva ne bo ostala odprta za razna uganjanja: Obsojen sem bil zaradi dveh kaznivih dejanj sovražne propagande in tretjega kaznivnega dejanja izdaje uradne tajnosti. Ob upoštevanju posamičnih kazni za ta

dejanja ter skupne oz. enotne kazni na prvi oz. drugi instanci (5 let in 8 mesecev oz. 2 leti in 6 mesecev) je del kazni, ki odpade na tretje dejanje, v povprečju ena petajstina enotne kazni.

Vendar ne gre za to matematiko. Gre namreč za pravo in pošteno presojo in oceno, ali je sploh podano kaznivo dejanje »izdaje uradne tajnosti«.

Zato bom citiral izrek tega dela sodbe: Obtoženi Franc Miklavčič je kriv, da je neupravičeno izročil spodaj navedenim osebam podatke, ki po odredbi pristojnega državnega organa predstavljajo uradno tajnost s tem, da je v drugi polovici marca 1976 v Ljubljani izročil Fedorju Bevcu priložnost k 2. številki glasila Varnost, ki ga izdaja Republiški sekretariat za notranje zadeve Slovenije in v kateri je bilo priobčeno predavanje z naslovom Vprašanje klerikalizma in cerkve danes v Sloveniji, da ga razmnoži v treh izvodih, čeprav je bilo na prilogi, ki si jo je izposodil in pravosodni knjižnici Vrhovnega sodišča SRS v Ljubljani, vidno označeno od izdajatelja, da je gradivo namenjeno samo »za interno uporabo«, nakar je Fedor Bevc fotokopiral priložnost po en izvod fotokopije tudi Stanku Ostercu in Edvardu Kocbeku, s čimer je navedenim osebam omogočil, da so se seznanile z vsebino predavanja, to pa bi lahko povzročilo hujše škodljive posledice.

Naj se še pove, da gre v danem primeru za javno predavanje Mitje Ribičiča, ki je bil v tistem času predsednik slovenske republiške SZDL in ki ga je imel v februarju 1976 v mileniški šoli v Vikerčah v navzočnosti kakšnih 100 poslušalcev, mileničkov in drugih članov iz resorja notranjih zadev. Naj se pripomni, da je pomočnik republiškega sekretarja za notranje zadeve navedeno priložnost in predavanje v njej »razglasil« za uradno tajnost šele s svojim dopisom sodišču 28. 7. 1976, tj. v času, ko je bil podpisani že 2 meseca v postopku in v preiskovalnem zaporu.

Tudi se je lahko vsakdo naročil na revijo Varnost. In naj še navedem, da v gornjem izreku sodbe navedeni Fedor Bevc ni sedel z menoj vred na zatožni klopi, še manj seveda Stanko Osterc in Edvard Kocbek.

Ne vem, zakaj je v sodbi ime predavatelja Mitje Ribičiča tako strmeljivo izpuščeno. Morda zato, da se bolj aventenčno prikaže, da gre za uradno tajno, ne pa za javni politični govor.

Najbrž ni treba imeti pravne fakultete, ampak more vsak polnoletni državljan sam presoditi, ali gre za uradno tajnost ali pa le za navadno politiko.

Na koncu bi želel povedati še to, da sem pred dnevi prejel privatno pismo enega izmed slovenskih odvetnikov iz vzhodnega dela Slovenije, s katerim se doslej sploh nisem poznal. Med drugim mi piše, da ni pravilno, ko se odvetnik Mitja Stupan podpisuje kot predsednik predsedstva Odvetniške zbornice Slovenije, ko sporoča svoje mnenje, ne da bi prižegnil k stališču vse članse predsedstva. In da bi bilo pravilneje, da bi se predsedstvo Odvetniške zbornice Slovenije Miklavčiču javno opravičilo, ker je v njegovem primeru ponižno sledilo partijskemu enotju.

Franc Miklavčič, Ljubljana

Zelo me je razveselilo pisanje Žarka Petana v sobotnem Delu. Gre za odvetnika Čeferina in za njegovo, nežno rečeno, čudno vlogo v raznih nerazčiščenih zadevah. Ker se na pravne zadeve tudi jaz ne spoznam kaj prida, se na to področje njegovega delovanja ne bi spuščala, kot očitvidka pa lahko potrdim Petanovo poročilo o Čeferinovi vlogi v aferi okrog Rožančeve Tople grede. Res je pripeljal poln avtoBUS pijanih in naščuvanih zadržarjev iz Grosuplja na predstavo v Križankah (direktor istega »Agrokombinata« je bil brat takratnega kmetijskega ministra, oba sta se pisala Petroviček in naš vrli Peter Čeferin je bil v Agrokombinatu partijski sekretar, tako se je vsaj hvalilo) in kmalu po začetku predstave so zadržujo vplili »Rožanec naj molze krave« in druge še veliko bolj zabeljene modrosti istega žanra. Ko jih je velika dama slovenskega gledališča Mihaela Šaričeva poskušala umiriti, češ da tukaj pač ne gre za resničnost, ampak za gledališče, so ji veselo zabrusili: »Tih bod, kurba stara, kdo je pa tebe kaj vprašal!« Kot je znano, je bila predstava potem prekinjena, prepovedana, Odr 57 uknjen in ljudje so imeli kar precej težav s policijo.

Brez revanšizma, te nemarne boljševistične iznajdbe, bi vprašala advokata Petra Čeferina, člana Sveta za varstvo človekovih pravic, ali je sploh kdaj pomislil, da bi se vsaj opravičil Marjanu Rožancu ali komu drugemu od Odra 57 zaradi krivic in preganjanj, ki jih je povzročil s svojim pobalnim »znansvenim čeferizmom«?

Opomba za boljše razumevanje: Ker smo se nekateri bivši dijaki bivše ljubljanske Klasične gimnazije in Čeferinovi sošolci sramovali zaradi dogodka v Križankah, smo mu to ob priložnosti tudi zaupali. Mladi mož, ki je imel tudi literarne in filozofske ambicije, se sploh ni zmedel, ampak nam je postregel s kupom teoretičnih in praktičnih utemeljitev za svoje rahlo nečedne posle. Takrat so bili v modi »izmi«, tako je znansvenito utemeljeni podrepiški karierizem dobil naziv »znansveni čeferizem«.

Bojim se, da ta znanost s figo v žepu še dandanašnji veselo deluje v naši novi in nedolžni Republiki Sloveniji (brez revanšizma!)

Lenka Ferencak, Ljubljana

Delo, 27. oktobra
Rektor Sket, zadnji boljševik na Slovenskem

V sobotni prilogi Dela 17. novembra in že prej (27. oktobra) je omenjeno tudi moje ime. Da ne bi dobili bralci napačnega vtisa in da jim ne bi prodajali pirrija (zlatorumen se svetleči kamen – žveplena spojina) za zlato, želim dati nekaj pojasnij v zvezi z volivostjo dr. Marka Kosa za rednega profesorja.

Dr. Kos pravi, da so mu leta 1980 na telefonski poziv mestnega partijskega se-

kretarja Marjana Orožna in v izpeljavi vodje kadrovske komisije prof. dr. P. Novaka prepričali nadalnje delo itd. Resnica pa je naslednja: dr. M. Kos je bil sprejet v delovno razmerje na Fakulteto za strojništvo 3. 5. 1979 s pozitivnim mnenjem sindikalne organizacije Litostroja. Pri tem pa predstavniki Litostroja niso nikomur črhali niti besede o aferi, ki se je pletla okoli. M. Kosa v Litostroju po njegovem odhodu. »Afera« je izbruhnila v javnosti in v občilih je bilo čisto omenjeno ime M. Kosa kot profesorja Fakultete za strojništvo. Vsi smo bili presenečeni, nekateri pa celo užaljeni, da je fakulteta o vsem izvedela zadnja. Upravičeno smo bili moralno prizadeti. Časopisna gonja je bila ostrina in do resnice ni bilo enostavno priti. Habiliacijska komisija Univerze je februarja 1980 postavila vprašanje o odvzemu naziva izredni profesor dr. M. Kosa. O tem je razpravljal tudi Fakultetni svet FS.

Dr. M. Kos je bil prvič izvoljen za izrednega profesorja 1. 7. 1975 in mu je izvolitev potekla 30. 6. 1980. 17. avgusta 1978 je vložil prošnjo za izvolitev v rednega profesorja, ki jo je dopolnil oktobra 1978. Strokovno mnenje je bilo izdelano leta 1979 (brez datuma). Delo predsednika kadrovske komisije sem prevzel 2. junija 1980. Do tedaj nisem poznal pblemov v zvezi z dr. M. Kosom, razen iz javnih občil. Ker se je približeval konec izvolitvenega obdobja za M. Kosa in želji, da se primer reši (postopek je trajal že več kot predpisanih 6 mesecev), sem zaprosil dekana, da organizira obisk v Litostroju, da bi dobili informacije o celotni zadevi. 6. 6. 1980 smo obiskali Litostroja dekan dr. Prosenec, predsednik OO sindikata in podpisani. Dobili smo informacije, ki so se ujemale z objavami v časopisu. Ne glede na to sem v skladu s postopkom 17. junija 1980 zaprosil sindikalno organizacijo na FS, da čim hitreje izdela mnenje za dr. M. Kosa, da bi celotno dokumentacijo predal na Univerzo habiliacijski komisiji.

10. julija 1980 sem opravil tudi razgovor s člani strokovne komisije, ki so ostali pri svojem pozitivnem mnenju ne glede na to, da je bilo poročilo pisano pred izbruhom »afere«. Glede na pobudo habiliacijske komisije (46. seje 22. 2. 1980) o odvzemu naziva in vlogi dr. Kosa za višji naziv, ki je pri nas potekala, sem osebno telefonično poklical tov. I. Winklerja, tedaj predsednika komisije za znanost in kulturo (ki je v imenu delegacije IS postavil vprašanje o odvzemu naziva), in ga povprašal, ali so kakršnekoli možnosti za soglasje za izvolitev dr. M. Kosa. Odgovor je bil negativen. Enak razgovor sem opravil tudi s tov. Pleškomo, predsednikom kadrovske komisije pri MK ZKS. Cilj razgovora je bil dobiti informacije o možnostih za izvolitev.

Na podlagi teh razgovorov in razgovorov z dekanom dr. Prosencom se 14. julija 1980, ko je dr. Kosu že potekla izvolitev, obiskal njega osebno, mu razložil, v kakšni situaciji sva on in jaz osebno kot odgovornici (sicer komaj dober mesec) za redno izvajanje postopkov za izvolitve. V razgovoru sem mu predlagal, naj razmisli, ali ne bi bilo v danem trenutku smotrnejše začasno, dokler sodišče ne odloči o zadevi, umakniti svojo vlogo za napredovanje. S tem se ne bi izpostavljali mučnim razpravam na habiliacijski komisiji. Predlog je dr. M. Kos sprejel in 17. julija 1980 vlogo umaknil. 1. septembra 1980 je kadrovska komisija umik vloge sprejela in s tem končala postopek, ki se je začel 17. 8. 1978. 8. septembra 1980 si je dr. M. Kos premislil in poslal FS sporočilo, da umika preklic vloge. Zadeva je bila po mnenju pravne službe FS 1. 9. 80 končana in dr. M. Kosu je bilo sporočeno, da lahko z novo vlogo postopek obnovi. Javnosti želim tudi povedati, da z moje strani ni bilo nikoli izražen kakršenkoli dvom o strokovni sposobnosti dr. M. Kosa. To sem mu v razgovoru tudi jasno povedal.

Sodišče je zadevo reševalo zelo dolgo. Kolikor mi je znano, je sodišče združenega dela delno ugodilo tožbi Litostroja proti M. Kosu, in ta sodba je postala pravomočna šele septembra 1990.

Ponovna vloga dr. M. Kosa pa je prišla na kadrovsko komisijo FS, ko nisem bil več predsednik. Ker delam v drugi pedagoško-raziskovalni enoti, z njim ves čas njegovega dela na FS nisem imel stikov, niti jih on ni iskal z menoj. Na koncu pa moramo ugotoviti, da je dr. M. Kos v tem obdobju vendar navezal dobre stike tudi z MC CKZKS, da je svetoval CK ZKS o usmeritvah na področju tehnologij in se kje. Ne glede na to pa se sprašujem: Kako da ga Demos od vsem njegovem znanju, izredni pismenosti in aktivnosti ni vključil v operativno delo vlade ali parlamenta, kjer bi svoje ideje tudi laže konkretiziral? Dr. M. Kosu želim še obilo uspehov v življenju, toda lepo ga prosim, naj me pri iskanju svojega zadoščenja pusti na miru in ne omenja mojega imena niti imen tistih, ki se ne morejo več braniti sami, saj smo opravljali svojo dolžnost korektno do njega in družbe.

Dr. Peter Novak, Ljubljana

Res je da dr. M. Kosa javnost že več let spoznava iz njegovega javnega pisanja. Ali ga tudi zares pozna? Najbrž ne, zato želim dodati nekaj podrobnosti o njegovi osebi. Dr. Kos je bil v sedemdesetih letih pomembna osebnost v hierarhiji Raziskovalne skupnosti Slovenije in kot tak je bil po mojem mnenju dolžan nastopati v imenu RSS v javnosti, še zlasti v strokovnih in raziskovalnih krogih. Ko je imelo jugoslovansko društvo za motorje in vozila leta 1979 na Bledu konferenco z mednarodno udeležbo, ki jo je organizirala slovenska podružnica društva, sem kot predsednik organizacijskega odbora dr. Kosa zaprosil, naj počasti zbor v ovitorenim delu, če že ne s ključno, pa vsaj s pozdravno besedo. Nisem ga zaprosil po telefonu, ampak sem ga z vsem spoštovanjem osebno obiskal v njegovi pisarni v Litostroju. Na moje presenečenje je ponudbo zavrnil. Je pa tudi res, da mu za predlagano angažiranje organizator ni ponudil plačila. Moram pa še povedati, da sem dr. Kosa mnogo pozneje še enkrat povabil, da v Društvu strojnih inženirjev in tehnikov Ljubljana predava na temo tehnična inteligenca v sodobni družbi, o čemer je tedaj precej pisal. Povačilo je tokrat z zadovoljstvom sprejel z laiskavo pripombo, da smo prvi, ki ga vabimo, plačilo pa mu tudi tokrat ni bilo ponu-

jeno. Predavanje je bilo nekaj dni pred dogodkom v CD, na katerem se je ustanovila SDZ, in ta bližajoči se dogodek je dr. Kos v predavanju tudi omenil kot zbor slovenskih intelektualcev.

Ko je bil dr. Kos v javnosti dobro znanih težavah, je RSS po znanih obtožbah želela razčistiti, ali je s svojimi raziskovalnimi izdelki poročili upravičilo izplačilo pogodbeno določenega denarja. RSS je imenovala posebno komisijo in mene za predsednika. Komisija je delo opravila na podlagi ustrezne dokumentacije. Ugotovila je, da so Kosova dela v tistem »sumljivem« obdobju ocenjevali ugledni strokovnjaki prof. Kovacec, prof. Peklenik in prof. Hlebanja z vso vestnostjo, s pripombami in sugestijami avtorju, in vsi so ugotovili, da kakovost Kosovih del upravičuje izplačilo. Komisija je RSS tako tudi poročala. Dr. Kos se mi je osebno zahvalil za opravljeno delo komisije, ni pa v sporih s Fakulteto za strojništvo, ki jo po časopisih tako vztrajno blati, tega nikoli omenil, saj je komisija pod vodstvom člana iste fakultete in na podlagi recenzij njegovih del, ki so jih pisali tudi profesorji s FS sklenila dr. Kos v prid, tako da je govorjenje o zaroti FS proti njemu brez podlage. Predpostavljam, da je sklep komisije dr. Kosu koristil tudi v nadaljnjem sodnem postopku do oprostive krivde, toda tega se mu do danes ni zdelo vredno javno priznati.

Kot je komisija ravnala dosledno po pisnih dokumentih, je ravnal tudi dekan prof. Leskover po tedaj veljavnem ZUL, po katerem je bila komponenta izvolitvenega postopka tudi i. t. i. tretji kriterij. Dekan Leskovar je na podlagi dejstev samo razložil, da dr. Kos tega kriterija v smislu črke zakona ne izpolnjuje. In kaj je pri tem narobe? Ali se ni

TEMA TEDNA: VSE NAŠE BANKE

Kako do boljšega bančništva?

Zaradi navala ljudi v banke se je naš bančni sistem, ki je že brez tega v hudi krizi, praktično sesedel. Ker pa bankam zmanjkuje denarja, ga seveda jemljejo tam, kjer menijo, da ga lahko še dobijo. Torej ga zahtevajo že zdaj od tistih, ki so jim ga morebiti še pred kratkim posodile – seveda gre za gospodarske organizacije, ki se v vseh teh okoliščinah ne morejo več izvit iz grozeče stečajne nevarnosti.

povečal delež kapitala (skladov bank), in sicer od 6,1 odstotka na 11,2 odstotka. Vendar se je na drugi strani pokazalo, da je to pripeljalo tudi do podvojenega obsega stroškov s servisiranjem tega kapitala. Izračunali so namreč, da je samo ta sprememba – ob nespremenjenih drugih stroških – potrebne aktivne obrestne mere povečala za 2,5 odstotne točke, ugodneje obrestovanje depozitov virev bančnih sredstev pa je aktivno obrestno mero povečalo za dodatne štiri odstotne točke. Vendar se je tedaj zgodilo vsaj to, da so naposled začeli ugodneje obrestovati tudi obvezno rezervno poslovanje bank (namesto 2,3 odstotka so jim priznali 7,3 odstotka obresti), banke pa so takrat revalorizirale tudi svoja poslovna sredstva. To je prispevalo k temu, da so se aktivne obrestne mere povečale za tri odstotne točke manj, kot bi se sicer brez take »pomoci«.

Model, ki so ga v zvezi s tem pripravili v NBS, je zanimiv prav zaradi tega, ker je z njim mogoče dokazati, da v naših razmerah vsako avtonomno povečanje aktivnih obrestnih mer na drugi strani bankam povzroča dodatne stroške, ker so tedaj prisiljene k večjim odpisom obrestnih terjatev pri sumljivih oziroma neobrestovanih naložbah. Računi namreč v tem primeru kažejo, da se zaradi sicer nujnega povečanja aktivnih obrestnih mer dolžniški krog spet zavrti, saj je vedno več takih, ki ne zmorejo plačevati več obrestni ne glavnice. T. i. zdravi bančni krediti so v takem primeru seveda vse dražji, o čemer pričajo tudi vedno višje obrestne mere in vedno višji obrestni razpon.

Slišati pa je tudi drugačna mnenja. Direktor postavil ustanovljenje Nove banke Igor Kadunc letosla vprašanja prav ob bok vsem zahtevam po realnejšem, ustrežnejšem tečaju denarja. Kot pravi, so naš zdrajšnji največji problem ravno obresti. V razmerah, ko vse kaže na to, da se naš bančni sistem vedno bolj monopolizira (tudi skozi predvideno združevanje dveh največjih bank iz skupine Ljubljanske banke), so ta vprašanja še posebej občutljiva. Monopoli na tem področju niso toliko vprašanje bančnega trga, pač pa bo ceno zanje po Kaduncem mnenju spet plačalo gospodarstvo. Monopolom ne bo treba storiti drugega, kot da izkoristijo svojo moč. V tem primeru bi bilo celo prav, če bi vlada poskrbela za protimonopolno zakonodajo, zdaj pa je videti, da gre v drugo smer. Problem pa je tudi v tem, ker je v monopolu strukturi težko oceniti, kaj je v tem primeru tudi racionalno poslovanje, kaj pa ne.

Igor Kadunc meni, da so tudi ta vprašanja, povezava s politiko obrestnih mer, še posebej pa tudi s tečajem. Če smo se odločili za odprto gospodarstvo, pravi, je treba te stvari bolj upoštevati. Zunanje je mogoče dobiti posojilo (denimo v markah) z 10 do 12-odstotno obrestno mero. Če naj bo naše podjetje konkurenčno tistemu, ki lahko dobi posojilo za tako ceno, bi morali tudi pri nas imeti mnogo cenejša posojila – vsekakor pa taka, pri katerih bi obrestna mera prav tako znašala približno toliko, ne pa zdajšnjih 40 do 50 odstotkov in več. Zato je nemara velika napaka, ker vlada administrira pri tečaju, namesto da bi tako ravnala pri obrestih, saj bi tudi to mogli narediti tržno – v tem primeru bi namreč lahko država odkupila inozemske terjatve.

O obrestni marži spet nekoliko drugače razmišlja namestnik direktorja Stanovnjakovo-komunalne banke Franjo Bizjak, češ da gre zlasti pri vprašanjih o obrestnih merah in o racionalnosti bančnega delovanja za zelo kompleksna in razbodarva vprašanja. Vselej gre tudi za to, kaj v tem primeru vzamemo

za osnovo oziroma, kakšna sta v ulomku, s katerim merimo te stvari, tudi števec in imenovalce. Če mora namreč obrestna mera pokrivati stroške banke in njen profit, je treba upoštevati tudi njene fiksne stroške, vse od pomembnega dejavnika, to je števila zaposlenih v banki pa do stroškov varčevalne mreže ipd. V Italiji tako na primer uspešnost banke merijo glede na njeno dimenzijo (obseg zbranih sredstev, skupna aktivna, donosne naložbe in pa kapital – lastna sredstva), medtem ko pri nas problematiziramo, kaj je sploh obrestna marža. Toda ta tudi v tujini znaša okoli 5 odstotkov in je v primerjavi z njihovo inflacijo višja kot pri nas, zaradi česar je jasno, da vseh stvari ni mogoče enostavno primerjati. Če pa so obresti še naprej manjše od inflacije – o čemer lahko govorimo tudi pri nas – zremo le svoj kapital, opozarja Bizjak.

Pomočnik generalnega direktorja Ljubljanske banke d. d. Stane Valant k temu dodaja, da je bilo pač to, da v preteklosti naše banke niso bile podvržene konkurenci – in to se včasih že od transformacije bank v sedemdesetih letih. Tedanje razmere bi lahko ocenili kot nekakšno kulturno revolucijo na bančnem področju, saj so naveliko govorili celo o tem, da bo zdaj zdaj konec kreditnih odnosov. Vendar bi to pomenilo tudi konec denarja, če tako rečemo, kaj je prej. Veliko negativnega je povzročila tudi sintagma, da so banke asociacije združenega dela. Banke so torej tedaj delovale na karteliziranem jugoslovanskem trgu praktično brez vsake medsebojne konkurence. In vse to se gotovo pozna še danes, ko poskušajo banke delovati mnogo bolj tržno. In kaj ob tem poročni na velike bančne stroške? Kot pravi Stane Valant, se v preteklosti za kaj takega niso posebno zanimali, saj tudi bank nihče ni spraševal po njihovi donosnosti, še več, ker so bile vse do leta 1988 t. i. servis združenega dela, so bile praktično nedobičkonosne institucije.

Te stvari v resnici niso enostavne in se prepletajo tudi skozi poročila o stanju naših bank, predvsem pa v razmisleke o naši finančni krizi. To je namreč mogoče hitro povezati z ugotovitvijo, da je cela država v finančni krizi, kadar so obveznosti pretežnega dela bančnega sistema večje od tržne vrednosti terjatve. Ko poslušamo številna javna opozorila na to, da je nujno upoštevati, da pomeni ovrednotenje finančne krize, torej alokacija izgub, tudi prvi korak pri odpravljanju finančnih vzrokov za gospodarski razvoj.

Stanje v slovenskih bankah

Kakšna je struktura slovenskega bančnega prostora? V Sloveniji deluje 22 bank, od tega 17 reorganiziranih in pet novoustanovljenih. Med reorganiziranimi jih 14 spada v bančno skupino Ljubljanske banke, tri banke pa so samostojne in pravne naslednice nekaterih drugih prejšnjih bank (Beograjska, LB – SKB, Jugobanke), od ustanovljenih pa so 3 banke v dejavnosti specializirane, dve banke pa naj bi sodili med t. i. univerzitalni tip bank (KB Triglav, Nova banka).

Na dan 31. marca 1990 slovenske banke razpolagale z bilančno vsoto v višini 99,2 milijarde dinarjev ali 8,3 milijarde ameriških dolarjev (po tečaju 12 din). Nasproti tej aktivni znaša skupen obseg kapitala bank 12 milijard dinarjev ali 998 milijonov dolarjev. Delež kapitala v bilančni vsoti bank torej dosega 12,1 odstotka, po posameznih bankah pa je stopnja kapitalne opremljenosti različna, saj se giblje od 5,5 odstotka pa do 23,3 odstotka in celo čez 25 odstotkov pri specializiranih in novoustanovljenih bankah. Na podlagi tega podatka bi sodili, da organizirana stanja bank z dokapitalizacijo v Sloveniji ni potrebna. Zanimivo pa je spoznanje, da na nujno, da večje kapitalno bogastvo posamezne banke pomeni zanj tudi prednost pred konkurenco. Ob neki kvaliteti kreditnega portfelja med bankami ali bančnimi skupinami prinaša vsaka dodatna enota kapitala nad zadostno optimalno tudi dodatno strokovno obremenitev, ker so tudi dividende praviloma večje od depozitnih obrestnih mer in se to pozna kot višji strošek pri servisiranju tega kapitala. Pri danih aktivnih obrestnih merah to poslabšuje dohodkovne performanse kapitalno močnejših bank.

Če seštejemo skupne terjatve bank in potencialne obveznosti komitentov, ki imajo zapadle neplačane terjatve na 31. 3. 90 in katerih potencialne izgube lahko bremenijo dohodek in kapital bank, pridemo do ugotovitve, da gre za 13,9 milijarde dinarjev, kar je za 15,8 odstotka več, kot znaša seštevke kapitala vseh slovenskih bank. Značilno močnejše je obremenjen kapital pri večjih bankah, in sicer kar dvakrat bolj od kapitala pri manjših bankah.

Smeri možnega razvoja v slovenskih bankah

Banke v svojih knjigah izkazujejo izredno visoke deleže kapitala glede na bilančno vsoto. Ti deleži so nekakrat višji od deležev kapitala v bankah OECD (od 1,5 do 8,0 odstotka v letu 1985). Vsota vseh terjatev in potencialnih obveznosti do nerednih dolžnikov presega obseg kapitala slovenskih bank. Delež postavk bilance uspeha so glede na bilančno vsoto precej nad deleži, ki jih dosegajo v razvitih državah, izhajajoča obrestna margina (marža) pa pomeni neprimerno visoke stroške finančnega posredništva, ki preko aktivne obrestne mere zavirajo investicije in dražijo stroške obratnega kapitala, preko depozitne obrestne mere pa destimirajo dinarsko varčevanje in zmanjšujejo možen obseg zbirne domače akumulacije.

v svojem delovanju in govorjenju tistemu, kar je slišal od sogovornikov, čeprav je res, da pri osnovnih stališčih ni veliko popustil, nianse pa so vedno odvisne od trenutnih okoliščin. Mogoče se je vprašati tudi o tem, ali Rupel včasih ne naslopi nestrastno, preveč od hoc; če je tako, je to bolj posledica nejasnih razmer v Sloveniji in okoli nje nasplah, ker so vse strategije na majavih nogah, kot pa zmede v ministrovi glavi ali kabinetu. Toda dejstvo je tudi, da v pol leta resnično ni mogoče postaviti določenih razmerij povsem na nove temelje, kljub vsej dobri volji in elanu.

Zato bi lahko končali s mislijo, ki smo jo zapisali že ob prvih stotih dneh Peterlove vlad: dajmo jim vsaj še 100 dni, ko bodo stvari morda jasnejše in nekateri koncepti bolj dodelani. Pa tudi sicer ne moremo reči, da ni republiško znanje ministrstvo razen obiskov na tujem naredilo nič drugega; nasprotno, Slovenija danes predvsem po Ruplovi zaslugi svet prizna kot samostojen član v mednarodnih odnosih, čeprav ji še ne priznava mednarodne subjektivitete, pa tudi odnosi z zvezno diplomacijo so sedaj že precej drugačni kot pred pol leti, pri čemer je mogoče pritegniti tudi številnih kritikom, ki trdijo, da je dimenzija Ruplovega delovanja nekoliko zanemarljiva. Dimitrij Rupel sam prizna, da ni politik, ampak kulturnik, in da ga je v politiko prinesla usoda, kot številne druge bivše vzhodnoevropske disidente humanistične usmeritve. Zato tudi nikoli ne bo enak danes vsem svetovno izjemo cenjenemu Genscherju; no, tudi Slovenija nikoli ne bo Nemčija. Poleg tega je malo možnosti, da kdajkoli postane predsednik slovenske države, čeprav je pred časom na novinarsko provokacijo o tem, da pri sledu zmanjega ministra ne bo nikoli dojel pri Gromiki, v znanem slogu odvrnil, da pa je Gromika kasneje postal predsednik države. Vseeno pa ima njegovo politično delovanje v drugi polovici osemdesetih let pa do danes tezo, ki je tudi številni njegovi kritiki ne bi smeli nikoli zanemariti.

Darjani Kosir

niškim kapitalom (povedati pa je treba, da gre v bistvu le za v preimenovane bivše deleže podjetij ustanoviteljev bank v bančnih skladih), pridemo do tega, da ti delničarji sploh ne morejo biti več pravi delničarji. Glede na take okoliščine nedvomno drži poznam stavek, ki ga je povedal Jeffrey Sachs ob svojem zadnjem obisku v Jugoslaviji, češ da so pri nas dejansko lastniki bank občani, banke pa so lastniki podjetij. Ogromen korak naprej, kot meni naš sogovornik, pa je že to, da so tudi bančni začeli sami priznavati te stvari, na tej podlagi pa se je tudi lažje pogovarjati o možnih rešitvah. Brez sodelovanja proračuna pri tem ne bo šlo, saj je povsod tako, zavrača Kos tiste, ki vidijo v nekaterih državnih (vladnih) potezah nekakšno nevarnost. V tem primeru gre bolj za to, da država s svojimi mehanizmi (vključno s proračunom) poskuša prizadeti banke sanirati tudi tako, da jih v bistvu kupi, ko pa si opomorejo, jih po možnosti z dobičkom proda.

V tem pogledu je seveda poglavitno, zakaj so naše banke tako drage, zakaj lahko govorimo o tolikšnih stroških finančnega posredništva. Osnovni vzrok za to je prevelik obseg t. i. slabih kreditov, pri katerih lahko razlikujemo med takimi, kjer podjetja ne plačujejo samo obresti, pa tudi onim, kjer ne morejo vračati niti obresti niti glavnice. Zato se, kot meni Miro Kos, posledica ravnjanja NBJ pri oblikovanju obrestne marže celo vedno bolj zmanjšujejo v primerjavi s tistim, kar povzroča notranji bančni problem. »Če bi vse bančne delavce odpustili z dela, bi obrestna marža padla po moji oceni le za štiri do pet odstotnih točk,« dodaja sogovornik.

Kako na to zadevo gledajo v analitsko raziskovalnem centru NBS? Kot pravijo v septembrski številki svojih Denarjih in deviznih gibanih, so posebno vprašanje prav t. i. obrestni razponi (marža). Ta je očitno povsod v Jugoslaviji zelo visoka in po mnenju številnih pomeni tudi največjo stroškovno postavko pri oblikovanju aktivnih obrestnih mer. Obrestna marža je sicer med posameznimi bankami v bistvu zelo različna že zaradi različne strukture njihovih bilanc stanja in bilance uspeha.

Povprečna aktivna obrestna mera na dinarske naložbe bank je v letošnjem prvem četrtletju znašala okoli 50 odstotkov na letni ravni, medtem ko ponderirani izračun povprečne dinarske depozitne obrestne mere kaže 8 odstotkov na letni ravni. Tako ocenjeni obrestni razpon je torej v prvem četrtletju znašal približno 23 odstotnih točk. V drugem četrtletju pa se je povprečna aktivna obrestna mera poslovnih bank na dinarske naložbe povzpela nad 40 odstotkov na letni ravni, medtem ko so se v tem času povečale tudi obrestne mere za dinarske depozite, in sicer na 10,5 odstotka v ponderiranem povprečju. To pa je v absolutnem znesku obrestni razpon povečalo s 23 odstotnih točk na 33, kar seveda pomeni, da se je v drugem četrtletju obrestna marža povečala kar za 43 odstotkov. V bilančni vsoti naših bank se je v drugem četrtletju spremenila struktura bilance stanja bank. Iz različnih vzrokov se je namreč

Foto: Srdan Zvanjek

PORTRET TEDNA

Dimitrij Rupel

Človek se znajde v dokaj zapletenem položaju, ko mora na kratko predstaviti tako »polivalentnega« človeka, kot je Dimitrij Rupel. Ta »prvi Slovenec v Parizu«, kot je nekdaj duhovito poimenoval njegov znanjemenitski odhod na prelomu pariski vrh KVSE, kjer se je oddalco o novi podobi stare elite, ima v bistvu tri jasno različna »življenja«, ki ga tudi delajo mediji tako zanimivega: je kulturnik in znanstvenik na eni, politik na drugi in sedaj se znanostni minister na tretji strani, kar je zdaj »modernejši« Rupel kot politika. In ravno ta »tretji« Rupel je bil zadnje tedne najbolj izpostavljen kritičnim očem.

O Dimitriju Ruplu kot kulturniku in znanstveniku je mogoče govoriti le še v preteklem času. To vlogo je v nekakšni čisti obliki opravljal morda le do sredine sedemdesetih let, potem pa je skoraj vsa njegova tovrstna dejavnost že dobila prizvok političnega. Diplomati primerjalne kulture in sociologije je ljubljanske Filozofske fakultete (1970), kasnejši urednik Tribune in Problemov, se je z deli Bele sobe, Čaj in puške ob sedmih, Hi kvadrat, Družniska zveza in drugimi še držal svoje osnovne usmeritve, saj je pisal predvsem literaturo, na FSPN pa najprej kot asistent in nato kot docent predaval sociologijo umenosti in kulture. To je sicer počel tudi v osemdesetih letih, ko pa njegovo pisanje ni bilo več povsem »čisto«, se pravi neobremenjeno s politiko. Nekateri daljše razprave kot denimo Slovenski intelektualci od vojske do civilne družbe ali pa roman Leviy delez so že imele priokus prelomnih osemdesetih let, ko ga tudi

študentje ne pomnimo več zgolj po njegovi značilni pipi. V tem pogledu oziroma prehodu Rupla od kulturnika k politiku je bil posebej značilen začetek druge polovice osemdesetih let in spopad takratne »njegove« Nove revije in znamenite 57. številke te edicije z oblastjo. Tiho oporečništvo, ki se je dotlej izražalo v pohodništvu skozi institucije, se je takrat jasno profiliralo. Po juniju 1988, ko je prvič navrgel idejo o najmanjši stanovskega združenja slovenskih razumnikov, in januarju naslednjega leta, ko je ta ideja postala realnost v obliki nastanka Slovenske demokratične zveze, je postalo to profiliranje še jasnejše.

Danes lahko sicer na široko razpravljamo o tem, kdo je bil najbolj zažuten za kasnejšo slovensko pomlad, tu bi lahko naštevali številna imena – če bi se še šli to igrati – in najbrž bi

le redkokoli izpustil Dimitrija Rupla, čeprav je bila takrat za nami tudi že Roška cesta in takratna junaka Jansa in Bavarca, ki sta kasneje pristala v tej isti SDZ, katere prvi predsednik je bil ravno Rupel. Tudi njemu je sicer mogoče očitati – če bi pozabili na afero Nova revija, ki pa je vendarle sprožila precej resen plaz – da se je v politiko tudi institucionalno vključil šele takrat, ko je bil »roški preboj« že končan, kot mu je mogoče tudi očitati, da je bil precej časa (do leta 1973 in do kakšnega izključitve) član komunistične partije (če seveda tako članstvo v deželi, v kateri je bil tako raketno vsakdo partije, sploh kakšen »greh«). Vendar je bila v njegovem političnem delovanju oziroma pohodništvu skozi institucije tudi SDZ je bila sprva del fronte SZDL – rdeča nit, trojna oporečniska opredelitev, ki je ni mogoče zanikati. Ta se je kazala v vseh njegovih nastopih (velja tudi za stranko) do letošnjih aprilskih volitev.

V vsem tem času od Nove revije naprej ga je spremljala – vse do danes – oznaka »nacionalist«. Tudi v največji knjižni predstavitvi spravečal ni znal povsem natančno razložiti, kako bi opisal samega sebe; prizna sicer, da oznaka nacionalisti držvi v tej meri, da se zavzema za osamosvojitve Slovenije in za to, da postane Slovenija suverena država. Še najbolj se nagiba k sicer nenavadni in protislovni definiciji konservativnega liberalca, ki da bi bila zanj najprimernejša. Toda oznake nacionalist se ne bo znebil, odkar je prvič opozoril na prej omenjeni slovenski problem. Nekateri izpostrežki nasprotniki vidijo v njegovem hujšega kot nacionalizem; spet pa ne morejo zanikati, da ima v marsikem prav in da je edino na jastrebovski način mogoče doseči določene stvari. Tako je bil med prvimi, ki je resno opozoril na pomakljivo slovensko zunanjo politiko predvsem v odnosu do zvezne in ostro polemiziral z nekaterimi srbskimi krogi. Ko pa je pred volitvami v Delu objavil še traktat o slovenski zunanji politiki, ki ji je pridral vse atribute takrat še zloglasne samo-

stojnosti, je bilo jasno, da želi tudi s konkretnim delovanjem prispevati k uveljavitvi slovenske samostojnosti. Že takrat je bilo jasno, da imamo – v primeru volitve znanega Demosa – opraviti z bodočim slovenskim zunanjim ministrom oziroma (kot se uradno lepo reče) slovenskim sekretarjem za mednarodno sodelovanje.

Sicer pa je takrat igral igro, ki na zunaj ni bila čisto razumljiva: na volitvah je namreč kandidiral za člana slovenskega predsedstva, kjer je »izvisel« na neveljavnem mestu tik za izbranci. Pred kamerami slovenske televizije se je sicer tolazil, da to zanj ni tragedija, čeprav si je želil uspeha, ker je v kandidaturu toliko in toliko vložil. To je bil po eni strani tudi znak, da ga slovensko volilno telo obravnava dokaj kontroveržno. Vendar pa je bilo tistim, ki so prej omenjeno razpravo o bodoči slovenski zunanji politiki pravilno razumeli, jasno, da je v novi vladi položaj zunanje ministra že rezerviran. Tako se je začelo doslej najbolj izpostavljeno in tudi najtežje Ruplovo življenjsko obdobje, tisto tretje obdobje ministra.

Tu moramo sicer večkrat kontinuirati: Rupel kot zunanji minister je zgolj nadgrajena Rupla kot politika. Tu je tesna zveza. Cilje, ki jih je postavjal kot nekakšni opozicijski politik – eden vodilnih v opoziciji sploh – mora sedaj v vsakdanjem znanju tudi uresničevati. Toda čeprav je postal sicer znamenit po številnih potovanjih na tuje skupaj s premierom Peterletom, ga je slovenska javnost po volitvah bolj poznala kot Demosovega »jastreba«, katerega želja je bila tudi obračunati z ostanke starega sistema v medijih, kasneje pa tudi kot človeka, ki naj bi se najbolj goreče zavzemal za slovensko ocepitev. Medtem ko je pri prvem ostal nepopustljiv, čeprav je zakon o medijih padel in je šel sedaj stežka skozi šele zakon o RTV (medtem ko na glas pove, da od vlada dobila v roke tudi Delo, toda z lastniškim deležem), pa je pri drugem treba povedati, da mu je prizadevanja za slovensko ocepitev težko pripisati; morda je mogoče tako sklepati po njegovih nastopih v tujini, toda nikjer ne boše

Za zdaj ste edini uradni kandidat za generalnega direktorja RTV.

Zaenkrat se je z mano pogovarjala samo ena stranka – SDZ. Pristal sem na kandidaturu. Ko in če pa bo prišlo do resnejših pogovorov o tem, bo treba marsikaj razjasniti. Zame sam položaj generalnega direktorja RTV ni ne tako privlačen ne tako izzivalen, da bi ga lahko sprejel kar tako, brez določenih pogojev oziroma brez širšega soglasja o tem, kakšna naj bi bila vloga in funkcija RTV v tem našem prostoru. Če bi do tega soglasja prišlo – ne samo z eno stranko, tudi ne samo z eno skupino strank, temveč širšega – potem bi bil pripravljen prevzeti to nalogo, sicer pa ne, ker sicer tudi nima nobenega smisla.

In kakšna je vaša vizija vloge RTV medija, vizija, za katero iščete tako širše soglasje?

Živeli smo v enostrankarskem sistemu, sistemu monopola ene stranke. RTV je bila temu prilagojena. Delala je v teh okvirih dobro in seveda je razumljivo, da je takšna, kakršna je.

Iz enostrankarstva smo zdaj prestopili v sistem parlamentarne demokracije. Celotno RTV je treba prilagoditi temu sistemu, ki je bistveno drugačen. To seveda ne pomeni, da se mora RTV podrediti interesom Demosa ali pa ene oblastne strukture, kot si marsikdo – kot vidim v javnih polemikah – predstavlja. Ne, RTV mora biti usklajena s sistemom parlamentarne demokracije, ne pa s to ali ono stranko ali koalicijo, ker bi to pomenilo, da je treba z vsako dežurno spremembo oblasti – te spremembe pa se v parlamentarnih demokracijah razmeroma pogosto dogajajo – delati revolucijo na RTV. To je preprosto nemogoče, ker tega noben velik organizem, kakršen je RTV medij, ne bi preživel.

Revolucija na RTV zdaj mnogi pričakujejo...

Naš celoten sistem je bil v zadnjem desetletju mehak, sprejemljiv za spremembe. Zato pri nas tudi v širših družbenih okvirih ni prišlo do nikakršne revolucije. Sprememba je bila dosežena z zelo širokim nacionalnim konsenzom, pri katerem ni sodelovala samo tedanja opozicija in tiha večina, ampak aktivno tudi prejšnja oblast. In zaradi tega – hvalabog – vsaj po mojem revolucionar niso potrebne nikjer, tudi na RTV ne. So pa potrebne nekatere spremembe, tudi kadrovske, do katerih bi tako ali tako morali priti, tudi če se sistem ne bi spremenil, ker na vodilnih mestih nikjer ne morejo biti isti ljudje neskončno dolgo. Ima pa TV dobre kadre, treba jih je upoštevati, izkoristiti, za kakšne velike revolucije pa ni potrebe.

Kje vidite bistvene konceptualne razlike med nacionalnim RTV medijem v enostrankarskem in večstrankarskem sistemu?

RTV medij je treba v parlamentarni demokraciji do določene mere depolitizirati, ne v smislu apolitičnosti, ampak kot odmak od dnevnopolitične agitacije za to ali ono politiko. Medij mora, vsaj na informativnem področju, imeti določeno distanco do politike, ne smeje identificirati z njo. To je bistvena konceptualna razlika glede na prejšnje stanje, bivši režim. Depolitizacija seveda ne pomeni obračnanje od politike. Medij mora v svojih oddajah izražati razmerje političnih moči. Če so na oblasti denimo liberalci, potem je jasno, da bo njihov prostor v medijih

večji. Skratka, to se lahko grdo sliši, ampak tisti, ki je na oblasti, ima določeno prioriteto pri take vrste informiranju, ki ni strankarsko, ampak odraža realna politična razmerja. Prioriteta ne pomeni političnega navijanja za tistega, ki je na oblasti, pač pa večjo javno odzivnost, vezano na funkcije, položaje. Jasno je denimo, da bo v mediju, ki ni strankarski, več nastopal denimo predsednik vlade, pa predsednik republike, parlamenta. Zaradi funkcij, ki so v središču pozornosti, ne pa zaradi konkretnih ljudi, njihove strankarske pripadnosti.

Ste vi član kake stranke?

Ne.

Se vam zdi strankarska neopredeljenost generalnega direktorja RTV in drugih vodilnih v takem mediju nujna?

Ne. Bilo pa bi dobro, ko ti ljudje ne bi bili hkrati v vodstvu te ali one stranke.

Katera funkcija RTV medija se vam zdi pomembnejša?

Mislím, da je ta spor, ali naj bo RTV predvsem informativni ali kulturno-umetniški medij, depolariziran in da je predvsem posledica neurejenih notranjih odnosov. RTV je informativni medij, kulturno-umetniški, izobraževalni in razvedrilni. Je navsezadnje najpomembnejši športni medij. Vse to je in vse to mora biti in ostati. Gre pa za vprašanje medsebojnih razmerij. Informativni program

JANEZ STANIČ, MOREBITNI GENERALNI DIREKTOR RTV SLOVENIJA

Na RTV Slovenija revolucija ni potrebna

Janez Stanič, glavni in odgovorni urednik Cankarjeve založbe, je za slovenski žurnalizem brez dvoma zgled profesionalizma in človeške pokončnosti. Njegova kandidatura za mesto generalnega direktorja RTV Slovenija, ki jo je pred dobrim tednom najavila in podprla Slovenska demokratična zveza, je vnesla zmedo v kuloarske govornice o zlih namerah nove oblasti, ki da si hoče povsem podrediti medije, jih uglasiti na svoje strune. Janeza Staniča v tako preoblikovanje RTV medija pač ni mogoče umestiti...

predstavlja menda 18% celotnega programa, pa vendar je po svoji teži in izizvalnosti zelo vpliven. Če bi denimo TV, da govorim samo o njej, ne imela od informacij čisto nič drugega kot samo dnevnik, ki ga vsak večer gleda skoraj milijon ljudi, bi bila še vedno vodilni informativni medij. To torej ni odvisno od količine programa, ampak od objektivnega vpliva, ki ga ti programi imajo. Po drugi strani so tudi ostali programi tako bistveni za identiteto RTV, da jih je nemogoče kakorkoli črtati. Po mojem prihaja od sporov o tem, kaj RTV je, zato, ker so po eni strani notranji odnosi neurejeni, po drugi pa je morda res prišlo do prevlade določenih kadrov, ljudi iz informativnega dela programa. Res je tudi, da so kulturno-umetniški programi premalo agresivni, premalo iznajdljivi in da se premalo uveljavljajo kot posebna kvaliteta tega medija. Poglejte denimo šport. V tem pogledu je TV na isti ravni, kot so vse svetovne TV, vidimo iste prenose s svetovnih prvenstev, enako sliko in komentar imata Amerika, Evropa, skratka, na športnem področju je TV popolnoma enakopravno integrirana v svetovno dogajanje. Tudi v informativnem smislu je vpet v to hkratno svetovno dogajanje, da ne bi globalni ravni. S kulturo žal ni tako. Na tem področju ostaja provincialna zlasti TV. Spomin se le malo dogodkov, ko bi bila TV neposredno prenašala neki mednarodni kulturni dogodki. V tem je namreč njena moč, tu je ne more zamenjati noben drug medij. Z neposrednimi prenosi so celo kulturni dogodki v Sloveniji slabo predstavljeni, izjemno simfoničnih koncertov. Tako je delna krivda za občutek zapostavitosti tega dela programa tudi v tem, da je premalo svetovljanski, odprt, agresiven, da se pogosto izgublja v internih kulturnih čudovitih, namesto da bi res živel na veliki nogi, svetovljanski. Specifičen problem pa je nacionalna produkcija lastnih kulturno-umetniških programov. To vprašanje je za nas pomembno, ker smo majhni, ker so možnosti omejene. Zato bo treba najti način, da se vsaj tiste možnosti, ki so, pametno izkoristijo. Vse te

stvari so vprašanje stroke in notranjih odnosov, ne pa politike. In politizacija tega vprašanja se mi zdi neumestna in neupodabljiva.

Zanima me vaš pogled na samostojnost RTV medija, na okvire te samostojnosti in profesionalne avtonomnosti.

Mislím, da nacionalni medij mora nadzorovati širša družbena skupnost in nanj vplivati. Meni je vseeno, ali je to svet in kako je sestavljen. Ne razumem, za kaj gre v polemikah in bitkah o tem, ali naj bo RTV javna ali državna, to se mi zdi manj pomembno. Pomembno je, da je ta medij na nacionalni ravni. Potem mora biti nad njim neki organ, in sicer tudi na nacionalni ravni. Po kakšnem principu je sestavljen, je manj pomembno. RTV mora za svojo dejavnost odgovarjati v okvirih splošno dogovorjenega programa. Ko je ta program sprejet, ko se zmenimo, kaj naj RTV bo, od tistega trenutka dalje pa je realizacija samostojna in v rokah ljudi, ki program ustvarjajo. In od tod naprej ni več cenzure nad tem ali onim komentatorjem, oddajo, pač pa je stalno nadzorstvo nad tem, ali program teče v dogovorjenih okvirih.

Tragični zapleti v zvezi s spremembami zakona o RTV, preprič o sestavi sveta RTV so vam zdeli torej nepodni zato, ker so se vrtili okrog tega, kdo bo nadzoroval RTV, postavljali urednike, ne pa okrog tega, kaj bo nadzoroval, po kakšnih merilih se bodo odločali nacionalni programi. Pa vendar, človek je dobil vtis, da si želi oblast ta najpomembnejši medij podrediti, ne pa urediti sistemskih razmer za njegovo profesionalno avtonomnost.

Morda je ta vtis celo točen. Meni se je ta razprava zdela nekam nereálna, neživljenska, čeprav najbrž gre za bistvene zadeve. RTV v tem sistemu ne more biti nikogaršnje trobil, kajti če to postane, je to vračanje v star sistem, ne glede na to, čigavo trobil postane. RTV mora biti v službi sistema, ne pa v službi tistega, ki ga ta hip predstavlja. Ta

aksiom mora biti za parlamentarno demokracijo jase. Z njim se bodo slej ko prej morali spriznati tudi tisti, ki zdaj še drugače mislijo, ker so pač fizično in duhovno zrasli v drugačnem sistemu. Tako da si o tem ni treba delati nobenih iluzij. Jaz bi prevzel funkcije generalnega direktorja, če je o konceptu dela, vsebini programov dosežen konsenz. Kdo bo te programe potem nadzoroval – vlada, parlament, civilna javnost – je manj pomembno. Kdorkoli bo, se bo menjal hitreje, kot se bo menjal medij s svojim programom, saj bo to dolgoročneje zasnovan in sposoben preživljati sprotne spremembe. Del teh sporov je po mojem posledica nepoznavanja narave tega medija. Kako naj neki Svet, kakorkoli je že sestavljen, vpliva na karkoli, razen z dajanjem splošnih smernic, saj ima pod seboj stotine ljudi, ki ves čas nekaj delajo, ki se jih ne more sprijeti preverjati. Mogoče je doseči konsenz o programu, v okviru te tega pa so ustvarjalci hoče noč zelo samostojni, že doslej so bili. Prepričan sem, da ta veliki liberalizem v medijih, ki so ga živeli zadnjih 10 let, ni bil samo posledica liberalizma vodilnih ljudi v partiji, ampak tudi tega, da tak medij s klasično cenzuro preprosto ni obvladljiv. Vzemite v roke moskovsko Pravdo, ki 70 let izhaja samo na 4 straneh. Stiri strani je mogoče vsak dan prebrati in cenzurirati. Če pa ima časnik 30 strani, pa to ni več mogoče. RTV je medij, ki ga na tak način ni mogoče obladovati.

Kaj pa vpliv civilne družbe na medij, vpliv strokovnih, neodvisnih javnosti?

Tudi to je bila ena od stvari, ki sem jih v teh polemikah manj razumel. Mislím, da je življenje nemogoče razdeliti tako po predalčkih, nekje je vlada, parlament, stranke, druge alternativna gibanja in civilna družba. Tako to ne gre, ker se vse prepleta. Civilna družba ima navsezadnje tudi vpliv na parlament in vlado, vse je med seboj povezano. Kar zadeva kontrolo nad medijem, pa je tu še nekaj silno pomembno, pa o tem doslej še nisem govoril. To je raziskava odzivnosti oddaj oziroma gledanosti programov in usklajevanje programske politike z rezultati teh raziskav, seveda ne kot suženjsko prilaganje temu, temveč tudi kot poskus vplivanja na oblikovanje nekega odnosa. Taka služba mora biti na RTV zelo močna, strokovna, njeni rezultati pa relevantni za vsako politiko. Prek take službe poteka kontrola javnosti, tistega, čemur pravimo civilna družba.

Kako vidite razmerje med komercialnimi in nacionalnimi programi, razmerje med programiranjem in finančnim delom RTV? So tudi tu potrebne spremembe?

Najbrž bo tudi tu treba najti nove rešitve. Delitev med komercialnimi in neprofitnimi nacionalnimi programi mora biti jasna. Seve-

da pa mora celotna RTV delovati racionalno tudi v ekonomskem smislu. Dogovor o virih financiranja je potreben, da se lahko RTV potem v okviru tega dogovora pametno obnaša. Pametno pa pomeni, da ima takšno produkcijo in toliko zaposlenih, da je z danih sredstvi mogoče delati kvalitetne programe in zaposlene dobro, poudarjam dobro, plačati. Če bo to pokazalo, da je treba programe skrajšati, sem za to, in to tudi radikalno.

Na RTV, zlasti na televizijo, letijo očitki tako s strani Demosa kot opozicije. Očitno z njo ni zadovoljen nihče. Kaj ji vi kot profesionallec zamerite? Navsezadnje jo poznate od znotraj, sedem let ste bili tam zaposleni?

Mogoče do neke mere zamerim, čeprav tudi razumem, določeno neuravnoteženost in zmedenost reakcij novinarskega establishmenta na RTV. V teh razmerah je razumljivo, in še dolgo bo trajalo, da se doseže ravnotežje. Drugo pa je načelna stvar. Z medijem, kakršen je RTV, bodo vedno vsi nezadovoljni, ker bo vsak od njega dobil manj, kot si sam želi. Drugi aksiom, ki velja v parlamentarni demokraciji, pravi, da je več medijske kritike deležni tisti, ki vlada. Dokler je Demos na oblasti, leti nanj objektivno več kritike kot na opozicijo. To se mi zdi normalno in tega se bo treba navaditi. A bo težko, ker pri nas doslej ta aksiom ni veljal. In ker te stvari doslej še niso jasno zakoličene, RTV v svojih informativno-političnih programih še nima med strahom pred zamero in željo, da bi se priklopila.

Pomanjkanje pokončne drže torej?

Ne bi rekel, da gre samo za pokončno držo. To dezorizacija opazim tudi pri nekaterih najboljših novinarjih na TV, novinarjih, ki so najbolj izpostavljeni, ki so najbolj pod udarom kritike. Ti ljudje so se zadnjih 10 let dovolj pokončno držali, morda bolj od nekaterih drugih, ki so danes oblast. To velja za slovensko novinarstvo nasploh. Govorim predvsem o dezorizaciji, ki jo čutim v medijih, o pomanjkanju trdnih usmeritev, jasno opredeljene vloge, kaj novinarstvo v parlamentarni demokraciji je, kaj mora biti, za kaj se mora točiti. Te stvari so premalo definirane in premalo jasne.

Kaj menite o krivdi sedanjega vodstva RTV za to dezoriziranost, o očitkih, da dusi ustvarjalnost. Do kod naj gre kadrovske preprič?

Ni dobro, če isti ljudje predolgo ostanejo na vodilnih položajih. Vsakdo se sčasoma izčrpa, utruja in sčasoma vsakdo na vodilnem položaju postane ovira za nov korak naprej. Povsem normalno je, da prihaja od obnove, pomladitve. Druga stvar, ki je tudi zelo temeljna: krivde za razmere ni mogoče zvaliti samo na posameznike. Posameznik je v dobrem in slabem smislu lahko pomemben, a vselej je odvisen od širših razmerij moči v družbi. Vodstvo RTV, ljudje, ki so na položajih 8, 12 let, nima niti vseh zaslug niti ni za vse krivo, predvsem pa je predolgo na položaju. Kar pa zadeva bodočo usodo nekaterih ljudi na RTV, pravzaprav nimam nobenih kompetenc, lahko govorim le v pogojni ku. Sem pa nasprotnik sekanja glav, tega, da se ljudem onemogoči normalna eksistenca. Vsakomur je treba omogočiti, da dela tisto, za kar je usposobljen in kar zna in da od tega normalno živi. Ne vidim razloga, da bi bilo treba kogarkoli na RTV ogroziti zato, ker je bil nekaj let pač vodilna figura.

Slava Partlč

LJUBLJANSKA SMETARSKA VOJNA

Verjetno tretji direktor

Zgodba o ljubljanski Snagi bi bila bržkone v nekem drugem času lahko povsem navadna zgodba o zamenjavi enega direktorja z drugim. Ker pa smo zdaj in tukaj oziroma tam, kjer pač smo, in ker je to zgodba o poskusu, da bi se spremenila način dela in miselnost ljubljanskih smetarjev, se je vsa zadeva sprevrgla v odkrito vojno med delavci Snage in mestno vlado. Hkrati pa je to zgodba o pomanjkanju diplomatske sposobnosti ljubljanske vlade.

Ko je stavkovni odbor zmoto spoznal, je bilo za umik že prepozno. Delavcem tega seveda niso hoteli povedati, ampak so jih ohranili v napetosti, češ da mestna vlada hoče pomešti s prišliki iz drugih republik. To pa je v nacionalno mešanem podjetju seveda vžgalo. Poleg tega so jim vbrili v glavo, da so vsa sredstva (od vozil do stavb Snage) njihova in da jim hoče to mestna vlada vzeti ter prodati zasebnikom. Mestna vlada pa je delala po svoje. S pomočjo avstrijskih smetarjev in domačih podjetij je čistila Ljubljano.

Vdrla je v deponijo, da je imela kam odvažati smeti. Sicer pa je Marjan Vidmar takrat tolažil Ljubljance in sebe, da je »vprašanje nekaj ur, da bo mesto spet čisto«; toda to je

bilo daleč od resnice. Tudi on se je začel zavedati, da se je prenašal. Matjaž Medved bi bil mogoče sposoben voditi Snago, primeren pa zagotovo ni bil, saj so bili proti njemu skoraj vsi delavci Snage. Skratka, Medved ni bil človek, ki bi reorganiziral podjetje, razen če bi zamenjal vse nezadovoljne. Teh pa je bilo več kot tristo.

Napetost med prvo in drugo stavko

Ker sta bili obe strani že izčrpani in sta se zavedali svojih napak, ni bilo nič čudnega, da sta se hitro sporazumeli za začasno rešitev. Mestna vlada je obljubila, da bo imenovala novega v.d. direktorja, smetarji pa so hitro pozabili na Branka Omerzuja. Zadeva še

zdaleč ni bila končana, ampak se je kuhala naprej in mirovala samo toliko časa, dokler obe strani nista zajeli sapa. Bilo je namreč več kot jasno, da mestna vlada ne bo tako hitro imenovala novega v.d. direktorja, čeprav je imela pri tem proste roke in bi bila to zanj najboljša rešitev. »Tretjega človeka ne moremo imenovati kar čez noč.« je takrat izjavil Marjan Vidmar, toda s tem je zamudil ugoden trenutek, da bi modro in diplomatsko opravil z nepokornimi smetarji. Delavci Snage bi bili prisiljeni novega direktorja priznati, kdorkoli bi že bil. Če tega ne bi storili, bi bilo vsakomur jasno, da izsiljujejo. Nekako je v to igro prišla tudi Vika Potočnik. Smetarji so jo bili pripravljeni sprejeti za novo v.d. direktorico. Tudi Marjan Vidmar, ki pa je kasneje, sredi novembra dejal: »Tako bi jo postavil v Snago, saj jo je več v hlačah kot marsikateri tega moškega. Toda poslanke zveznega zbora že ne morem dati med smetarje.«

Kakorkoli že, Marjan Vidmar je zavlačeval in zamudil ugoden trenutek, delavci Snage pa so nato samo čakali na povod za novo stavko. Oboji so taktizirali.

Obtoženi novinarji in politiziranje

Seveda so bili po mnenju ljubljanskih oblasti za smetarsko kuhinjo krivi tudi novinarji. Tako nas je Janez Lesar zmerjal z jastrebi, Mihael Vengušt, podpredsednik ljubljanske

Spopad med delavci Snage in mestnim izvršnim svetom se je uradno začel 12. septembra, ko so smetarji odločitev mestne vlade iz prejšnjega dne, da se v skladu s svojimi pooblastili direktorja Snage Branka Omerzuja zamenja z Matjažem Medvedom, označili kot »grobo žalitev in provokacijo«, katere namen je »vnašati nemir med delavce (takrat je ljubljanska oblast zamenjala tudi direktorja VO-KA in ZAL). In kako je Matjaž Medved prišel v igro za to septembrsko direktorsko rošado?

Sporni Branko Omerzu

Branko Omerzu je direktorsko dolžnost prevzel že pod novo oblastjo, ko se je ta še utrjevala in se borila z opozicijo, ki je bila še vedno uzajena zaradi poraza na volitvah. To je bilo v začetku junija. Kot bivši radikalni sindikalist, ki je še vedno živel v času samoupravljanja in je vedel, kako z delavci, si je pri smetarjih hitro pridobil zaupanje. Poleg tega jim je povečal plače. Delavci pa so delali po starem, in sicer povprečno 120 ur na mesec, plačano pa so dobili za povprečno 180 ur. V Snagi se je še vedno delalo tako, kakor je to komu pač ustrezalo. Koreniste spremembe je že takrat zahteval komunalni minister Janez Lesar. Pomočnik direktorja Snage Iztok Zemljč je sicer kasneje mestni vladi zagotavljal, da so tudi sami pripravljali program reorganizacije Snage, s katerim bi odpravili vse nepravilnosti, toda predsednik mestne vlade Marjan Vidmar je vztrajal pri odstavitvi Branka Omerzuja. Toda to niso bili glavni vzroki za zamenjavo, kot tudi ne tisto, kar je bilo navedeno v kasnejši obtožnici – da je preveč povečal plače, da mestnim oblastem in dal vseh podatkov in da kot sociolog nima ustreznega tehničnega znanja. Glavni vzrok je bila Omerzujeva takratna in tudi prihodnja »možna« nelojalnost do mestnih oblasti.

Mestna vlada si je namreč zastavila načrt za novo sistemsko ureditev Snage oziroma vse ljubljanske komune (kar je kadrovik ljubljanskega IS Pavle Kogej kasneje, v začetku oktobra, tudi priznal). Snago naj bi organizirali tako, da bi bila samo deponija odpadkov javno podjetje, zbiranje, odvoz in odstranjevanje komunalnih odpadkov pa bi se komercializiralo s koncesijskimi pogodbami. To bi pomenilo, da bi precej delavcev Snage preizporedili, nekatere kot presežek odpustili, v novem javnem podjetju Snaga-Depo pa bi ostalo približno sto delavcev. Ker pa je mestna vlada vedela, da bi imel Branko Omerzu kot bivši »rečni sindikalist« prebudega moralnega mačka, da bi na to pristal brez upora, pa čeprav bi pri sebi vedel, da je to najboljša rešitev za Ljubljano, se ga je morala znebiti. S stališča mestne vlade je to povsem razumljivo, saj je morala imeti sebi lojalne direktorje, če je hotela vplivati na komunalna podjetja. Toda koga postaviti namesto Omerzuja, za katerega je Marjan Vidmar kasneje dejal, da »ni dojel duha demokratičnosti«?

Medved pride v igro že julija

Že sredi julija se je pojavil Matjaž Medved. Mestni vladi se je predstavil tako, da ji je poslal koncept ravnanja s komunalnimi odpadki v Ljubljani, v katerem se je navdeseval nad prebranim in predelavo smeti ter samostojno deponijo. »To je poslal brez moje vednosti, hkrati pa je ta koncept nestrokovno.«

se je kasneje jezil Branko Omerzu. Toda Medved je takrat zadel v polno. Marjan Vidmar je konec septembra namreč izjavil, da se je zanj odločil »tudi« zato, ker ima podobne poglede na ravnanje z odpadki kot on sam. V začetku novembra pa je bil zaradi Medvedove skoraj neverjetne lojalnosti nad njim že tako navdušen, da je dejal: »Če bi ga prej poznal, bi bil danes moj minister«. Toda smetarje je podcenil. Živel so namreč še vedno v nekem drugem času (in živijo še zdaj), v času samoupravljanja, hkrati pa bili delavsko solidarni.

Matjaž Medved je torej v začetku septembra postal zakonit direktor Snage. Delavci pa ga niso priznali in so iz naftalina potegnili vse mogoče zgodbe o njem, predvsem pa so trdili, da je bil z njimi grob in da je bil že v disciplinskem postopku. Dejstvo pa je, da je Matjaž Medved kot vodja deponije smetarjem prepovedal, da bi brskali po odpadkih (in to med delovnim časom) in jih nato prodajali za to pristojnim podjetjem. Tudi to so mu zamerili, vendar tega niso hoteli javno priznati.

Razne zgodbe o svinjarjih, ki naj bi jih Medved počel, so na zborih delavcev dosegale vrhunce. Podžigali so jih nekateri iz kasnejšega stavkovnega odbora. Prišlo je celo tako daleč, da so nekateri Marjana Vidmarja in Janeza Lesarja imenovali za fašista. Seveda jim Vidmar ni ostal dolžan. Zanj so bili uporniki, kasneje pa teroristi. Branko Omerzu je takrat vse to mirno poslušal in jih sem ter tja miril. Takrat bi bila ena sama njegova beseda dovolj, pa bi bil spor rešen. Toda tega ni storil, ker je bil preveč zaverovan vase in delavsko moč. Sicer tudi smetarji niso mogli dojeti novih razmer. Nikakor se niso mogli spriznati z dejstvom, da je imenovanje in razreševanje direktorja v izključni pristojnosti mestne vlade. Vztrajali so in s smetarskimi vozili celo zablokirali republiško sindikato, čeprav so njihovi takratni voditelji vedeli, da predsednika republiške skupščine dr. France Bučar in republiške vlade Lojze Peterle pri tej zadevi ne moreta posredovati. Toda delavci so poleg kruha hoteli še iger. In dobili so jih.

Prva stavka smetarjev

Ker mestna vlada ni hotela popustiti niti za milimeter, so se 28. septembra smetarji odločili za splošno stavko. Ljubljancem so oznanili, da je zanj kriva mestna oblast. Ustanovili so stavkovni odbor, v katerem so se hitro pokazala trenja, zato so kmalu začeli zasedati za zaprtimi vrati in so pred delavce prihajali z navidezno enotnimi stališči. Bilo je več kot očitno, da so nekateri spoznali, kakšno napako so naredili – nikakršni sindikalni zahtevi niso imeli. Marjan Vidmar je stavko takrat upravičeno poimenoval »upor proti legitimni oblasti.«

Foto: Igor Mladic

POLITIČNA RAZGLEDNICA Z OBALE

Buči, buči, morje ti slovensko

Koper, pozabljeno slovensko pristanišče. Obala, ki se je po volitvah nenadoma pokazala za »rdečo«. Na Obali je Demos v opoziciji, prenoviteltji — ob pomoči socialistov in delno liberalnih demokratov — pa so na oblasti. Tretji slovenski center kaže obrnjeno sliko razmerij na republiški ravni. Hkrati pa je Koper danes tudi opomin Sloveniji, da pozablja na svoje morje.

po Sloveniji, za razumevanje politike poznati osebnosti in antipatije politikov, ne samo njihove deklarirane usmeritve.

Rdeči direktorji

Na Obali se država ne vpleta (več) v podjetja in njihovo problematiko. Marko Globevnik pravi, da nima nobenega argumenta, s katerim bi lahko dokazal, da želijo na primer v republiki vladajoče stranke Demosa obratovati z »rdečimi« direktorji. To je teza, ki je nekaj časa živo krožila tudi po obalnih občinah. Vse manj pa je tako trditve mogoče dokazati. Ne samo zato, ker je večina »rdečih« direktorjev še zmeraj v svojih stoličkih. Tudi zato, ker je slo v nekaterih primerih za obratovan z nesposobnimi direktorji (ne glede na barvo), a so si majhni politiki te dogodke začeli jemati kot priložnost za razlago o obratovanju.

Tak je primer Iplasa. O tem podjetju je bilo toliko različnih podatkov, toliko sprenevedanja, manipulacije in še česa. Prva od tez je bila, da gre za obratovan z rdečim direktorjem in trdnjav rdeče bande, ki si jo je postavil. Nenavaden pri tem je bilo, da je rdečega direktorja podprl kar pomemben obalni funkcionar Demosa (iz vrst SDZ), ki je celo kandidiral za predsednika obalnega izvršnega sveta. Že to je vnoslo v domnevno protirdečo hajko precej dvomov. Da bi se jim izognili, so Demosovega politika z Obale preprosto vrstili med »rdeče«. Toda teorijo o tem, da gre pri Iplasu za napad na rdečo direktorje, je delno ovrglo še eno od stališč da je bil namreč direktor slab direktor, neglede na to, kakšne barve je. Tretja podrobnost: Iplasi je bil vsaj leto ali dve slabo zapisan pri SDK. Glede na podatke, ki jih je imela kopska enota SDK, so prav iz te enote pogosto trdili, da Iplasi poslovnih rezultatov v resnici niso dobri, in da še zdaleč ne bi smeli imeti tako visokih osebnih dohodkov. Mnogi zdaj tudi nečejo verjeti, da bi lahko Iplasi v piclih treh mesecih pridela 118 milijonov dinarjev izgube. Prav gotovo je iz izguba počivala skrita na kakšnem računu... In navsezadnje, kdo je pravzaprav hotel zares obratovati z vodstvom Iplasa? Napade, in to zelo resne, so prav isti Iplasi vodstveni delavci začeli doživljati že veliko prej, preden se je komu sploh sanjalo o Demosu in demokratičnih časih, ki naj bi nastopili. Slo je za obratovanja, stara maščevanja, stare spletke.

Pač pa zdaj nekateri iz Demosa očitajo občinski vladvi v Kopru ravno to, s čimer se ona najbolj hvali — zakaj ni posegla, v imenu lastnika (družbe), ko je videla, da spora med direktorji in delavci sami ne bodo mogli rešiti. Dokler ni lastnika in dokler družbena lastnina nekako še obstaja, bi morali prav državni organi igrati vlogo lastnika, očitajo Demosovci. Seveda ta očitke ne bi smel veljati samo za rdečo občinsko vladvo, ampak enako tudi za nerdečo republiško, kajti Iplasi in še nekatera druga podjetja na Obali zagotovo niso samo občinskega pomena.

Podobno se je že začelo zapletati tudi v Splošni plovbi. In po tistem, kar so pisali nekateri »demokratično« naravnani časopisi, bi lahko verjeli, da je slovenski ladjar gnezdo kriminalcev, nesposobnežev in še česa, seveda rdeče barve. Gonjo proti Splošni plovbi je sprožilo osem delavcev, ki so ostali začasno brez dela. K sreči je kolektiv Splošne plovice tudi vodstvo. Pa tudi republiška vlada je verjetno spoznala, da bi bilo prepovedi kar tako, na lahek način izgubljati direktorje in z njimi podjetja, saj se prav pogosto zgodi, da z direktorjem pade tudi podjetje.

S tem seveda nečemo trdit, da so vsi direktorji, ki doživljajo napade in očitke, nedolžne žrtve. Toda mehanizem obratovanja z direktorji bo prav gotovo toliko časa predmet manipulacij, dokler ne bo jasno, čigavi so pravzaprav ti direktorji in komu morajo pravzaprav odgovarjati.

Skregaj in vladaj

Gospodarstvo na Obali je le v malo manjšem razsulu kot v Mariboru. Manj zato, ker je tu manj industrije in več storitvenih organizacij. Ampak celo pravi paradni konj našega gospodarstva, kot na primer turizem, so na rle. Se nikoli se ni zgodilo, da bi bil ves turizem (izjema so Hoteli Riviera Portorož) že ob devetmesečju v izgubah. To pomeni, da februarja ne bo imel več niti škodilne vode in suhega kruha, kaj šele pogace. Obalno gospodarstvo je imelo (ima) to nesrečo, da izvažja še več kot povprečno slovensko gospodarstvo. Kdo ima koristi od izvoza v tej državi pa je jasno. In danes se najbolj uspešajo tisti trgovci, ki kupujejo blago v tujini in ga tu dražje prodajajo. A tudi ti posli ne cvetijo več toliko.

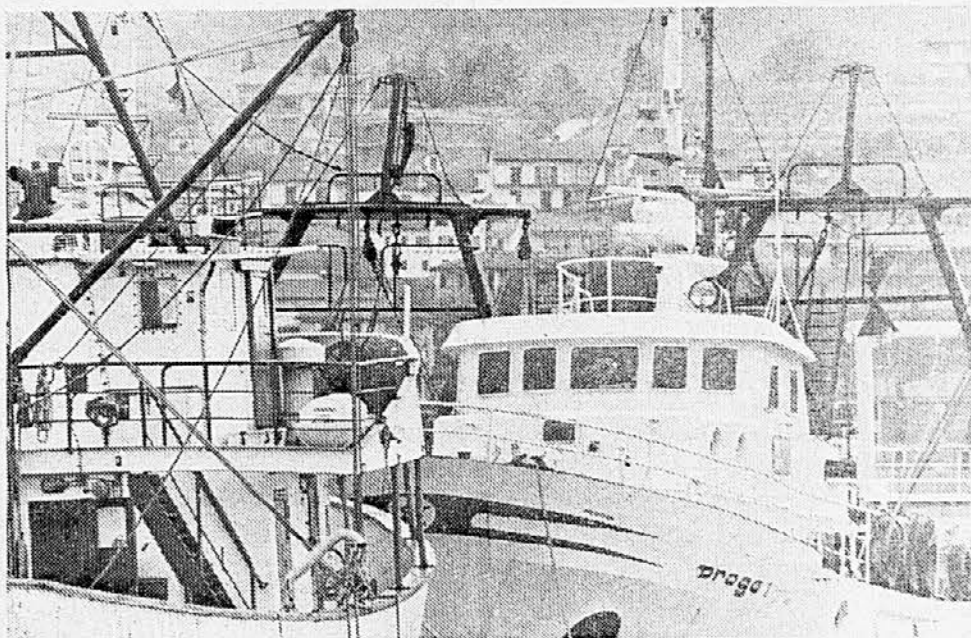

Foto: Srdan Zrinski

DILEME ŠOLSKEGA ODLOČANJA

Lazarinijev svarilni odstop

Dr. Franc Lazarini, redni profesor za anorgansko kemijo na ljubljanski fakulteti za naravoslovje in tehnologijo, je vsaj dvakrat odločilno posegel v slovensko srednje šolstvo.

usmerjenega izobraževanja in naredili začetek srednjega šolanja prijaznejši za učence.

Nekateri danes pozabljajo vaše takratno delovanje, obravnavajo vas kot del preživetja šolske dobe.

Taka stvar seveda povzroča nekaj nelagodnosti. Če pomislim na potek mojega delovanja v šolstvu, je mogoče zanimiva tale podrobnost: Zda, ko vodim ta svet, se mi zdi, da je bilo mnogo laže uresničiti nekatere stvari v hierarhiji nižje stoječih forumov ali pa celo izven šolskih forumov z ustreznimi kritiko in argumentiranjem. Zelo težko pa je spraviti kakšno stvar neposredno skozi sistem.

Pripravlja se 9-letna osnovna šola, vi pa hočete, da se prouči tudi možnost nižje gimnazije. Kako tedaj gledate na ideje o 5-letni tehniški šoli?

Predlog za 9-letno osnovno šolo in predlog za 5-letno tehniško šolanje se nanašata na dokument, ki ga je Zavod za šolstvo predložil najprej slovenski skupščini, potem pa je šel po žegen še na strokovni svet. To je v bistvu vizija nadaljnjega razvoja strokovnega šolstva, sicer skrbno proučena. Tačas imam premalo podatkov, da bi se mogel odločiti ali za 5-letno tehniško šolo ali za podaljšano 9-letno osnovno šolo ali pa celo za zunanje diferencirano osnovno šolo, po domače rečeno za dve vrsti osnovne šole, to je za nižjo gimnazijo in osnovno šolo, ki bi vodila bolj k srednjemu šolanju za delo.

Moj trden namen je bil — tu je tudi eden od vzrokov za moj odstop — da je treba začeti razpravo od začetka, saj je način razmišljanja v spremenjenih političnih razmerah popolnoma drugačen in je treba imeti v razpravi o viziji šolskega razvoja do leta 2000 pred seboj vse opcije, ne samo tiste, ki se sedanjim strokovnim institucijam zdijo smiselne. Če je nekdo 30 let razvijal en tip osnovne šole, je najbrž najmanj primeren, da ga vprašamo, kaj misli še o kakšnem drugem tipu. Na predsednika strokovnega sveta — ki mora komunicirati s parlamentom in javnostjo — so mogoči tudi drugačni pritiski, tudi od manjši-

ne. Moramo doseči, da so vse opcije v razpravi, ne da bi se sam že opredelil.

Zavzemate se za vnašanje verskih vsebin v šolske predmete (zgodovina, književnost, filozofija itd.), ne pa za poseben predmet. Zakaj?

Zavzemam se za pluralno šolo, v kateri učence najde informacije o raznih ideologijah, v kateri pa ga učitelji ne silijo v nobeno od njih. Da bodo učenci došli bistvo pluralizma, morajo dobiti informacije. Odtod moje zavzemanje za vnašanje verskih vsebin v šolske predmete, kar pa je tudi najlažja trenutna rešitev. Strokovni svet je imel v razpravi tudi možnost uvedbe posebnega predmeta, izkazalo pa se je v razpravi, da bi to moral biti izrazito izobraževalni, ne pa vzgojni predmet. Za tak predmet bi se kazalo zavzeti. Ampak trenutno najbrž ni možnosti za uvedbo, ker niti nimamo usposobljenih učiteljev zanj, zlasti ne za frontalno uvedbo.

Izbirni predmeti o verstvu me motijo predvsem zato, ker vem, da jih bodo izbirali učenci, ki dobijo precej informacij o verah tudi drugje. Ravno tisti učenci, ki bi za bodoče sožitje v pluralni družbi potrebovali te informacije, jih pa ne bi dobili, ker si takega predmeta ne bi izbirali.

Mnenja o tem se polarizirajo, šolski minister je, denimo, drugačnega mnenja kot direktor Zavoda za šolstvo.

Ta hip me to ne moti. To so tudi tako osebne opredelitve, da je razumljivo, da se vodilni šolski funkcionarji v niansah različno opredeljujejo. Toda o tem, kar je strokovni svet na zadnji seji sprejel kot izhodišče, se vsi strinjamo: vključevati verske vsebine v predmete in pustiti odprto možnost za poseben predmet za religiozno izobraževanje. Tak predmet je — to poudarjam — daleč od verske vzgoje, daleč od verouka, kakršnega so poznale naše babice.

Kako komentirate vse pogostejše razhajanja in zaostrovanja med ministrstvom in Zavodom za šolstvo?

Ministrstvo mora skrbeti za zakonitost v šolstvu. Kakršni koli že so naši zakoni

Marka Globevnika zanima, po kakšnih kriterijih naj država sodeluje pri reševanju gospodarstva. No to je seveda težko odgovoriti. Mnogi menijo, da je za svojo neuveljavljenost v slovenskem prostoru (najbolj kriva Obala sama. Nekaj časa so tu mislili, da je krivo predvsem to, da niso znali poiskati pravih delegatov ali republiških funkcionarjev, ki bi lahko bolj ali manj naklonjeno odpirali picipo in bi se regija lahko veselo razvijala. Drugi so trdili, da so sami tako skregani, da ima tretji pri njih zmeraj največ dobička. Tipičen primer je cesta. Vsakič, ko so načeli razprave in strokovne okrogle mize, vsakič je kje drugje v Sloveniji zraslo nekaj kilometrov manj pomembne (glede na gostoto prometa) ceste. In zdaj, ko bi na primer morali zgraditi cesto od Izole do Valeta ali pa cesto od Kopra do Izole, se začnajo globoke razprave, kje in kako naj bo speljana.

Skregaj in vladaj!

Istrski ali slovenski

Aurelio Juri je sam po sebi ena od obalnih posebnosti. Kot Italijan je bil v skupščini izvoljen za kopskega župana. Še več, na splošnih volitvah je večina izvolila pripadnika manjšine za kopskega v republiški skupščini. Kot pravi Aurelio Juri, to samo kaže, da niso prevladali nacionalni kriteriji izbora, ampak druge kvalitete. Italijanov je ob vsakem popisu prebivalstva tretjino manj. Ob zadnjem jih je bilo na Obali nekaj več kot 2000. Nekateri pravijo, da jih bo ob naslednjem popisu več. Na vprašanje, ali je v odnosu večine do manjšine zaslediti šovinizem, Aurelio Juri najprej odločno reče ne, potem pa se popravi, da je kak manjši primer že kdaj zaznal, na koncu pa še reče, da je nekaj šovinizma mogoče zaslediti tudi v izjavah Demosovih ljudi.

»Obala je zaradi manjšine bogata.« pravi Danijel Starman. Opozarja, da je manjšina, tako kot večina, politično razslojena. Vendar pa je v javnosti zastopano samo levo usmerjeno del manjšine. Demosov temeljni program je bila država Slovenija in v tem okviru tudi pravice po evropskih standardih za manjšine. Z ena pluralnost, demokracija daje s pravno državo po Starmanovem mnenju temelj za normalen razvoj manjšine. Da ne bo tako kot v preteklosti živel v strahu.

»Čutimo se del Istre.« pravi Aurelio Juri, »zato nas skrbi odcepitve Slovenije. Postav-

ljanje meje na Dragonji je za nas nesprejemljivo. To je, kot da bi telesu Istre odrezal glavo.« Aurelio Juri je med pristni ideje o posebnem statusu Istre tako v odnosu do ljubljane kot Zagreba. »Osebnost nistem kak avtonomist, zavzemam pa se za regionalizem. Slovenijo vidim le kot skupnost regij.«

Tudi Danijel Starman je za regionalizem, vendar kot izpostavljanje specifičnih prednosti posamezne regije. »Pomembno je, da Obalo prek Ljubljane potegnemo v Evropo,« poudarja, »ne pa morda prek Furlanije, kot bi radi nekateri.« Kar se tiče Istre, je mnenja, da so predvidevanja, da bi imela sosednje demokratične države trdne in zaprte meje, absurdne. Sedanji razvoj zahteva po njegovem mnenju skladen razvoj Obale s celotno Slovenijo, razvijati pa je treba tudi sodelovanje z Istro.

»Obala je most Slovenije v Istro.« meni Marko Globevnik. »Istra je za Slovenijo gospodarsko pomembna regija, vendar do nje Slovenija nima dovolj izdelanega odnosa. Gre za območje, ki nikakor nebi biti omejeno, ne za pretok blaga ne ljudi ne idej. Prebivalci Istre so po toliko letih spoznali, da se med polico niso nikoli delili, ampak da jih je delila politika.«

Zdi se, da je regionalizem eno osnovnih vprašanj, ki je v ozadju političnih bojev na Obali. Gre za identiteto te regije. Je bolj slovenska ali istrska? Od odgovora na to vprašanje je odvisna marsikatera konkretna poteza v politiki.

Komunikacijsko je Obala precej odrezana od ostale Slovenije. Študija, ki jo je naročila Luka Koper, med omejitvenimi dejavniki razvoja na prvo mesto postavlja problem

Narodnostna struktura prebivalstva

Za razumevanje nekaterih družbenih pojavov v kopskem Primorju je pomembno spreminjanje narodnostne strukture prebivalstva. Ki je v vseh povojnih letih zagotovo daleč najbolj živahno v Sloveniji oziroma narodnostno najbolj heterogeno območje. Zadnji popolni podatki so stari devet let. Ob zadnjem popisu prebivalstva je bilo v piranski, izolski in kopski občini vsaj 73 odstotkov Slovencev (deset let prej je bilo še 78 odstotkov Slovencev). Od ostalih 27 odstotkov je bilo največ Hrvatov — 12 odstotkov, kar 5,1 odstotka je bilo Jugoslovancev, neopredeljenih ali regionalno opredeljenih, 4 odstotek Srbov in 2,7 odstotka Italijanov. Po mnogih ocenah se je delež Slovencev od leta 1981 doslej še zmanjšal.

cestnih in železniških povezav. In kar se tiče prizadevanj za gradnjo slovenskega cestnega križa, se stranke na Obali strinjajo.

»Slovenija še ni doobdla ovrednotila pomena, ki ga ima zanje morje. To pove že to, kako počasi so doslej gradili ceste v to smer. Vse države na svetu gradijo ceste k morju, mi pa gradimo dve cesti počez.« je povedal Marko Globevnik. »Tudi interes celjske in mariborske regije je, da pridemo čim prej do cestnega križa Murska Sobotna-Maribor-Celje-Koper. Ze zato, ker živita ob tej cesti (in deset kilometrov na vsako stran) kar dve tretjini vsega slovenskega prebivalstva.«

Naj bo Obala še tako drugačna in odrezana od Slovenije, je po duši mnogo bolj slovenska, kot si morda upa priznati. Poglejte današnji Koper. Kakor je grajen, se zdi, kakor bi se sramoval svojega morja. Hrvaška obmorska mesta so odprta na morje, središče mesta je na obali. Kopska obala je dolgočasn, življenje pa teče znotraj mesta. Po tem je Koper tipično slovenski. Zaprt vase, ukvarja se sam s sabo in tarna, da ga nihče ne razume.

Marko Pečaur
Boris Šuligoj

so pretežno isto, kar smo v strokovnem svetu že izvajali. Tudi po volitvah ne parlament ne vlada ne posvečata šolstvu pozornost, ki jo zasluži — razen takrat, kadar je treba sprejeti kakšne finančne restrikcije in del sredstev iz šolstva usmeriti drugam. Ne vem, zakaj je tako. Morda bo res, da smo že v času reforme uvedli neke vrste alternativne poglede na razvoj šolstva. Pri demokratizaciji družbe je šolstvo nedvomno bilo korak pred ostalo družbo. Z obema tribunama v Cankarjevem domu na začetku uvajanja usmerjenega izobraževanja, ki jo je vzpodbudil mačehovski odnos oblasti do srednješolskega naravoslovnoma-matematičnega programa, se je začela demokratizacija šolstva.

Ena stvar pa ni spremenjena: učenci so še zmeraj preobremenjeni.

To je reš. Dolgo sem mislil, da je vzrok v tako imenovanemu imperializmu strok. A ni ob zadnji prenovi smo skrbno črtali učne vsebine, prečisti vse učne načrte, učenci so pa še zmerom preobremenjeni. Kritiki trde, da smo se dela lotili na napačnem mestu. Mogoče bi pa res morali prej spremeniti celotno doktrino šolanja in začeti na novo.

V šolah se poskušajo mnogo novega — drugačno ocenjevanje itd. Je primerno, da se eksperimentirava vnaša tako množično, kot se to dogaja zdaj?

Ni. Lahko bi uporabljali izkušnje drugih, ki so to že preizkusili. Uvajanje spremenjenega načina ocenjevanja, ne pa tudi načina pridobivanja znanja, ne pelje nikamor.

Marsikateri starši dandanes očitajo, da je njihovo sodelovanje s šolo še slabše kot pred leti. Zakaj?

Mogoče bi se dalo prek klubov staršev in svetov staršev formalno povečati njihov vpliv na šolo. Bejcm se, da bi samo normativna sprememba ne pomagala. Treba bo pomagati spreminjati miselnost učiteljev. Če bi lahko učitelji delali s starši z roko v roki, bi bilo to za mnogo otrok zelo koristno.

Ali ni zlasti zadnje čase zaslediti vse več prizadevanj učiteljev za usposabljanje predvsem v taki smeri? Kako to pospešiti?

Strokovni svet lahko naredi pri tem bore malo. Sprejeli smo nekaj programov za izobraževanje učiteljev — izpeljali ni bilo mogoče nobenega. Ustavilo se je pri denarju. Vsaka restrikcija v šolstvu je najprej prizadevala usposabljanje učiteljev. Mnogi učitelji tudi sami iščejo te poti, na univerzi se odločajo za magistrski študij, hodijo po svetu... Ne vem, kaj narediti, da bo to usposabljanje zaživelo, kot sistem.

Janko Svetina

Slovenci, ki ne živijo ob morju, imajo romantičen odnos do njega. Ta romantizem je lep in prijeten. Za majhno Slovenijo, ki bi se nujno morala razvijati policentrično, pa to ni dovolj. Občutek imam, da se je Obala premalo odpirala v slovenski prostor kot res specifičen, izjemen prostor. Prav zaradi tega je Obala preobremenjena z umazano industrij, s številnimi interesi, ki se križajo. In vendar je kar nekaj stvari, ki jih v Sloveniji premore samo ta prostor. Res to morje pomeni odprtost, okno v svet,« razmišlja Marko Globevnik, predsednik skupščine Skupnosti obalnih občin. Zase trdi, da lahko drugače gleda na to regijo tudi zato, ker je sprva 26 let živel v Ljubljani, zdaj pa 14 let ob morju.

Tistih 25 kilometrov slovenske morske obale (če natančno premerite vsak kamen, ki sega v morje, se da menda nameriti 46,6 kilometra) res ni veliko. Je pa mnogo več kot nič. Zaradi teh nekaj kilometrov smo Slovenci pomorski narod. Zaradi tega imamo lahko svoje pristanišče, svojo pomorsko družbo, svojo ladjedelnico, svoje ribiče na morju, svoj obmorski turizem. A v zavesti Slovencev Slovenija ni obmorska država, ampak velja za podalpski kot. Sovogorniki na Obali vam dajejo občutek, da se nekako ne morejo vključiti v to shemo Slovenije, da so nekaj drugega, drugačnega.

Obala je v slovenskem prostoru nekaj posebnega, pa če ji to druge regije priznajo ali ne. Tu je poleg morja bližina zelo odprte meje in vse pogostejši stiki (ne samo turističnih in prijateljskih), tu je manjšina, nacionalna in politična heterogenost. Prav nič čudnega ni, da je prav tu na primer nastala prva muslimanska stranka v državi.

Rdeča Obala

V časih, ko se še nismo preštevati po političnih barvah, rdeči pa so bili tako in tako povsod, se slovenska Obala ni zdelo kdo ve kako rdeča. Prej je bila nekako morda element s svojimi, s stališča centra nenavadnimi zahtevami. Spomladanske volitve pa so prinesle presenečenje: nenadoma se je Obala, vsaj na prvi pogled, pokazala za rdečo. Prenovitelji, socialisti in liberalni demokrati (takrat se zsmislevci) so v vseh treh obalnih občinah na volitvah dosegli bistveno boljše rezultate, kot je bilo republiško povprečje njihovih strank, hkrati pa so stranke Demosa dosegle mnogo slabše rezultate, kar jih je potisnilo v opozicijo.

Poglejmo na primer sestavo kopskega družbenopolitičnega zbora občinske skupščine, v katerega so bili poslanci izvoljeni proporcionalno po strankarski pripadnosti. Od tridesetih poslancev v tem zboru jih je 8 prvenoviteljev, 2 socialisti, 6 liberalcev, 9 jih je iz Demosa, 4 so poslanci Zelenih (ki na Obali niso nastopili v okviru Demosa), en poslanec pa je predstavnik italijanske manjšine. Tisto, čemur na republiški ravni pravimo opozicija — prenovitelji, socialisti in liberalni demokrati — je torej tu v večini, Demos z Zelenimi pa je v manjšini. Kopski in piranski župan sta prenovitelja, predsednik skupščine Skupnosti obalnih občin je prenovitelj. Res je izolski župan krščanski demokrat, toda vsi predsedniki izvršnih svetov so, ali pa so vsaj do nedavnega bili rdeči. Skratka, po zunanjih znamenjih sočeti je Obala rdeča. Zakaj?

»Nekomunistične stranke, torej Demos, so ponujale dokaj nacionalno obarvane programe.« pravi kopski župan Aurelio Juri. »Pri tem so zanemarjali identiteto teh krajev, ki tem so zanemarjali enonacionalno obarvanost, pač pa so želeli več narodov, ki so tu vedno živeli skupaj: avtohtona plurietnost, kot temu rad rečem. Ne je manjšina, tudi večinski narod je v sožitju videl bistveno vrednoto. Voliči so se odločili za kontinuiteto, za prenovitve, pa tudi liberalci kot sredinsko leva stranka so dobili velik odstotek glasov. Navsezadnje pa je tudi pozitivna tradicija NOB in antišafizma v teh krajih, ki nima za sabo grehov, kot so tisti iz Kočevskega Roga.«

Pred desetletjem, ko je nastajalo usmerjeno izobraževanje in rušilo vse za seboj, je s kolegi na univerzi — reformatorjem v neveljavo — preprečil popolno izginotje gimnazije: izobilni je ustanovitev naravoslovnoma-matematičnega programa in v njem močne sledi splošno izobraževalne srednje šole. Za tiste čase je bilo to veliko dejanje. Lani pa je kot predsednik republiškega strokovnega sveta za vzgojo in izobraževanje s kolegi v svetu in drugimi popeljal srednje šolstvo nazaj k gimnaziji in strokovnemu izobraževanju današnje Evrope. Zdaj je presenečil tretje: odstopil je s položaja predsednika strokovnega sveta, ker je menil, da ga je 15. novembra ob glasovanju o zaupnici podprlo premajhno število članov sveta.

Ustanovitelj strokovnega sveta za vzgojo in izobraževanje — edinega pristojnega organa za sprejemanje učnih načrtov za osnovno in srednje šolstvo v Sloveniji — je republiška skupščina. Njenemu predsedniku, dr. Francu Bučarju, je dr. Lazarini v pismu pojasnil razloge za svoj nenaden odstop: »V dvojnopolitnem obdobju je strokovni svet delal skoraj na vsaki seji na robu kvoruma. Ker 12. seja, sklicana za 8. november — na kateri bi morali obravnavati ključno problematiko za razvoj slovenskega šolstva, ni bila sklepna, sem sklenil zaostri odgovornost članov strokovnega sveta in napovedal, da bomo na preloženji seji najprej glasovali o zaupnici predsedniku strokovnega sveta, nato pa o smiselnosti nadaljnjega obstoja take ne-učinkovitega sveta v sedanjih sestavi. Na preloženji seji, 15. novembra, je bilo kljub kritičnemu položaju, v katerega je zašel strokovni svet, prisotnih le 12 od skupno 24 članov. Šele ko se je po uri in pol čakanja pridružil 13. član (do takrat upravičeno odsoten), je bilo mogoče začeti delo in izvesti glasovanje o zaupnici. Od 13 prisotnih članov jih je 12 glasovalo za zaupnico, sam pa sem se seveda moral vzdržati glasovanja, tako mi strokovni svet zaupnice ni izglasoval. Zavedam se, da bi se preložitvo seje, preden je bil dosežen kvorum, in ob drugaciji udeležbi na ponovno preloženji seji morda dobil zaupnico. Vendar je mojemu prepričanju in razumevanju demokracije tak postopek tuj in me je vselej, zlasti pa v spremenjenih političnih razmerah, motilo nespoštovanje pravil igre, poslovnikov, dogovorov in zakonov. Odstop je tako moj edini izhod, zlasti ker so me k njem prisilili drugi razlogi.«

»Strokovni svet je trenutno edini organ.« piše dr. Lazarini v omenjenem pismu, »s katerim javnost vpliva na programe. Pri nas je strokovni svet navezan na parlament in je ne-strankarski ali nadstrankarski forum, le da ni izdelan mehanizem komuniciranja s parlamentom in s tem s politično pa tudi strokovno javnostjo. V javnosti in političnih struktu-

rah pa so zelo divergentni (morda pluralni) pogledi na razvoj šolstva, ki bi jih strokovni svet moral poznati in upoštevati pri odločitvah. Za tako nalogo pa je prešibak in kadrovsko neustrezno sestavljen. — Razmera dobesedno kličejo po takojšnjih normativnih spremembah in nastanku novega strokovnega sveta z novo vlogo, pristojnimi in bolj produktivnimi okoliščinami za delo. Morda bo predsednikov odstop pospešil sanacijo tega kriznega žarišča v šolskem sistemu.«

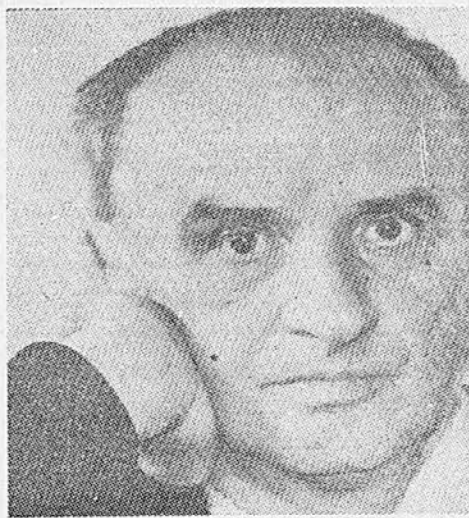
Pred desetletjem, ko je bil državni greh postaviti se usmerjenemu izobraževanju po robu, ste pogumno branili duha gimnazije. Danes so drugi časi, preteklost se pozablja. Kako se ob tem počutite?

V desetletju delovanja v šolskih forumih sem vodil vrsto raznih teles in tako prišel tudi v strokovni svet. Pri tem delu sem temeljito razširil svoje obzorje. Kar zadeva gimnazijo, se dobro počutim — to je bila moja osnovna naloga takrat, leta 1981. Pa ni to edina stvar, ki je meni in somišljenikom uspela. Odpravili smo tudi nekatere druge tabuje srednjega

BORISLAV MIHAJLOVIĆ MIHIZ

Razidimo se gosposko

*Borislava Mihajlovića Mihiza so tako prijatelji kot sovražniki
»krstili« za patriarha srbske kulture. Že v zgodnjih petdesetih
letih je skusil, kaj pomeni priiti v nemilost in navzkriž z oblastmi.
To ga je doletelo zato, ker je branil pesnitev Oskarja Daviča
Človekov človek, ki so jo razglasili za djilasovsko.*

Kako in zakaj je, če je sploh res, prišlo tako daleč?

Tako daleč! Tako Slovenci kot Srbi, oboji radi pozabljajo, da jih je pahnili v zaostalost in oviral pri razvoju komunizem, zato krivijo drug drugega. Večina Slovencev danes misli, da so Srbi zavojevalci, neozdravljivi hegemonisti, tiranski unitaristi, ki z vsemi sredstvi preprečujejo svobodni nacionalni razvoj drugih narodov; da so balkansko nedelavni, nezanesljivo hajduško pleme, ki že vsemu svetu preseda s pravljicami o svojih vojnih zmagah in žrtvah; da so spletkarji in primitivci, ki so vse, kar se je dalo, zvekli v Beograd. Prepričan sem, da bo imel slovenski bralac, ko bo vse to prebral, dodati še marsikaj podobnega in tudi hujšega.

Po drugi strani je čedalje več Srbov prepričanih, da so Slovenci zvisehi, sebični in nehalni narod, ki je zlorabil Jugoslavijo, da se je nacionalno okrepil, se spekulantsko okoristil in obogatil, zdaj pa pozablja na zgodovinske zaslugе Srbov za osvoboditev Slovenije izpod Avstro-Ogrske in na zaščito pred italijansko iredento v obeh vojnah ter odhaja iz Jugoslavije, s seboj pa jemlje nezasluzeni plen svojega izkoriščanja. V težki neformalni vojni proti Siptarjem Srb obtožuje Slovence, da ima na vesti njegovo polomijo na Kosovu, da se je preprosto in skrajno krivično postavil na stran sovražnika srbskega naroda. To pa še ni vse, kar si Srbi slabega mislijo o Slovencih.

Pri tem sploh ni pomembno, kaj je in ali je sploh kaj od tega res, naj gre za to ali za drugo stran. Pomembno je, da drugo drugemu mislimo včasih celo slabše kot tisti narodi, ki se med seboj odkrito vojskujejo.

Ne jadikujem nad tem in nočem prepričevati ne Slovencev ne svojih rojakov, da bi se morali spomniti tistega, čemur smo nekoč naivno pravili »tradicionalni prijateljstvo med našima dvema narodoma«. Jaz samo ugotavljam, kakšno je stanje in na podlagi tega sklepam.

In kakšen je sklep?

glja nima ustave. Vendar razpolaga z dokumenti, ki imajo ustavno naravo in pomen ter so starejši od katerekoli ustave; Magna charta Libertatum je bila oblikovana že leta 1215 in ima, kar je v našem kontekstu posebej zanimivo, tudi preambulo. Znotraj dvanajstih imajo preambulo nemška, francoska, grška, irska, portugalska in španska ustava. Torej argument, naj slovenska ustava ne bi imela preambule, ker je tudi nekatere druge države nimajo, ni zadosten. Za izpustitev preambule bi bil potreben dodaten, prepekljivi argument.

Tega bi težko našli. Zelo močno pa je poudarjena utemeljitelj, da preambulo v naši ustavi potrebujemo. Najprej zaradi tega, ker bo ustava, katere osnutek je v razpravi, prva zares samostojna slovenska ustava oziroma ustava prve samostojne in neodvisne slovenske države. To namerno bomo potrdili, kakor pričajo prve javnomnenjske raziskave, že pred sprejetjem ustave na slovenskem referendumu (plebiscitu). Preambulo pa potrebujemo tudi zaradi tega, ker ustava kot pravni akt sicer ostaja brez podlage, na katero bi bila opirja.

Gre za duhovno podlago ustave kot temeljnega zakona države. Kajti temelj, ki nima podla-

ge, v resnici ni temelj, temveč skupaj z zgradbo, ki naj bi jo utemeljeval, visi v praznem. Takšnega videnja si Slovenci, ko se dokončno postavljam na lastne noge, ne moremo želeli. Kolikor pa si ga želimo, to pomeni, da bi znova – spet enkrat – radi bežali pred odgovornostjo, ki nam jo nalaga osamosvojitelj.

Duhovna podlaga prve samostojne slovenske ustave ni nič drugega kot podlaga osamosvojenega slovensstva. To ne pomeni, da je rezervirana le za Slovence. Bila naj bi izhodišče vseh državljanskih Republike Slovenije. Vendar ni mogoče mimo »temeljnega zgodovinskega dejstva, da smo Slovenci z lastnimi močmi izoblikovali svojo narodno samobitnost« in da bomo, opirajoč se na »temeljno pravico vsakega naroda do samoodločbe«, v polni meri »uveljavili svojo državnost«. In postali s tem nacija v modernem pomenu besede, s pravi subjekt mednarodnih odnosov. Prav tečaj, ko človek ali narod postane subjekt, ko začne sprejemati povsem avtonomne odločitve, pa prevzame nase tudi polno odgovornost. Odgovornost do samega sebe in do drugih.

dati temu, da bi organizirala »mesto in ljudi za pomoč drugim, za reševanje njihovih problemov«. Po njenem je to bistvo stvari – da bi pa jim lahko ustrezno pomagali, se je treba nasloniti, kot je dejala, na stroko in njeno filigransko metodologijo. Dr. Mara Ovsenik, prav tako z Višje šole za socialne delavce, meni, da je takšen odnos do socialnega dela

Le tako lahko razumemo, da po osnutku ustave Republike Slovenije slovenska država narodnostnim skupnostim in etničnim skupinam ne zagotavlja samo »temeljnih človekovih pravic in svobod«, ampak tudi privilegije, predprave, torej tiste pravice, ki jih bodo imele zgolj te skupnosti oziroma skupine, slovenski narod pa jih ne bo imel. Samo s takšnimi predpravicami namreč narodu skupnostim in etničnim skupinam lahko zagotovimo enake možnosti kot slovenskemu narodu. To pa je pogoj neokrnjenega »človekovega dostojanstva« vseh državljanskih Republike Slovenije. Se pravi: temeljne človekove pravice niso namenjene samim sebi, marveč je iz njih smiselno izhajati in se izključnostno sklicevati nanje. Le, kolikor se nanašajo na človekovo dostojanstvo. Prednost ima človekovo dostojanstvo in zato ob nevarnosti, da bi bilo okrnjeno, opustimo načelo formalne enakopravnosti, načelo enakih pravic in enakosti vseh pred zakonom ter tistim, ki so družbeno šibkejši ali pa še nimajo polne odgovornosti, na primer otrokom, priznamo posebne pravice, se pravi predprave.

Tako že imamo mednarodni dokument

o otrokovih pravicah. Pripravlja pa se tudi mednarodni dokument o živalskih pravicah. V moderni, antropocentrični dobi človeka kot subjekta so pravice neločljive od dolžnosti. Le istemu pripadajo pravice, ki je avtonomen in zato odgovoren subjekt, tako da mu lahko naložimo tudi ustrezne dolžnosti. Zato vse do 19. stoletja čenke, ki so jih imeli za premalo odgovorne, niso imele volilne pravice. To še zmerom velja za mladostne otroke. A da bi kake pravice pripadale tudi živalim, docela neodgovornim bitjem, saj so to bitja brez umnosti, tako da tudi nobenih dolžnosti ne moremo terjati od njih, antropocentristi zato še na misel ne pride. V postmoderni, tj. postantropocentrični dobi, v katero vstopamo, se stvari kažejo povsem drugače. Četudi živali nimajo odgovornosti in zato tudi dolžnosti ne, imajo kot živa bitja nekatere pravice. Zanje in za življenje kot take je odgovoren človek. Samoumevna korelacija, vzvratna povezava med pravicami in dolžnostmi v prihajajoči, postmoderni dobi potemtakem ne velja več. Morda človekovih pravic niso več zgolj in samo pravice drugega človeka, ampak tudi živalske pravice.

Tega moderna, subjektivitetsna, na primer

ski revanšist kaj takega celo želi. Enostavno nam drug za drugega ne bo mar.

Ostala bosta dva oddaljena, brezbrizna naroda, ki ne bosta imela prav nič več skupnega, niti meje ne. Če nič drugega ne, pa vsaj ne bomo več tako jezni, sprti, nasršeni in sovražni. Zgodovinsko in zdravilno si bomo odpodili, tako Slovenci od Srbov kot Srbi od Slovencev.

Ali je to vse, kar imate povedati o odnosih med Srbi in Slovenci?

Ni. Po teh suhih, namerno hladnih in brezčutnih besedah, s katerimi sem skušal biti objektivni, da Slovencev ne bi žali dosti bolj kot Srbov (vsi smo pristranski in vem, da se mi to ni docela posrečilo in bo zato vse to napak prebrano in razumljeno, ker drug drugega že zdavnaj ne slišimo več), si ne morem kaj, da ne bi dodal tudi kančka nostalgичnega sentimentalizma.

Ali nam ne bo prav nič hudo, tako Slovenec kot Srbom, ko nove generacije dveh milijonov Slovencev ne bodo več vedele, kdo so bili Vuk, Njegoš, Crnjanski, Borislav Pečić, ker se potomci devetih milijonov Srbov v šoli ne bodo več učili o Trubarju, Prešernu, Cankarju, Vitomilu Zupanu, ker Miroslav Cerar, Ivo Daneu, Bojan Krizaj in očarljiva prvakinja Mateja Svet za srbske otroke ne bodo več športni junaki, ker Vidmar, Gligorić, Piric in Ljubojević ne bodo več skupna ekipa jugoslovanske šahovske šole, ki je nekoč dajala svetu, takoj za Zide, največ šahovskih velemojstrov, ker Atelje 212, v katerem sem prebil mnoga leta, ne bo več prihajal na ljubljanske gledališke deske kot domov, sijajna slovenska gledališča pa ne bodo več vsako leto na Sterijinem pozorju, 600 kilometrov od Ljubljane, izgovarjala besed svojega lepega slovenskega jezika, ki bi ga vsi razumeli in ljubili. Ali nam res ne bo prav nič hudo?

Bo vam, vem.

Pa meni tudi.

Nadežda Gaće

Foto: Marjan Zupnik

TINE HRIBAR

Pomen ustavne preambule

V zdajšnji ustavni razpravi se pojavljajo tudi predlogi, naj bi bila slovenska ustava, ki jo bomo predvidoma sprejeli, brez preambule. Res je, da obstajajo tudi države, ki sploh nimajo ustave in precej držav, ki v svojih ustavah nimajo preambule. Tudi večina držav ima ustavo in v večini ustav je na začetku preambula. To velja tudi za najbolj razvite evropske države.

Med dvajsetimi državami, ki sestavljajo Evropsko gospodarsko skupnost, samo An-

SOCIALA V GOSPODARSTVU

Zdravo podjetje, zdravi ljudje

»Socialo ven iz podjetij!« Takšno je bilo eno od pomladnih opozicijskih predvolilnih gesel. Pomenilo naj bi, kratko rečeno, da podjetje ni socialna, tako rekoč dobrodelna ustanova, marveč profitna.

Kaže, da si dandanes v marsikaterem slovenskem podjetju to geslo razlagajo po svoje. Popačeno. Denimo: »V podjetju je prostor samo za zdrave in aktivne ljudi.« Mnogi direktorji, prevzeti od marketinška in menedžerstva, vidijo v socialnih delavcih le še neproduktivno kategorijo zaposlenih, nekakšne neobdijne potrebe.

»Socialno delo v podjetjih je dejavnik za dvig produktivnosti,« meni Ivica Matko, vodja socialne službe v kranski Savi, za katero je povedala, da je svojčas imela vzorno urejeno socialno, tudi preventivno dejavnost, da pa je zadnje čase priča njenemu pešanju. Stroko oziroma strokovno socialno delo je treba postaviti na ustrezno mesto, pravi, rekoč še, da so pri nas zelo razširjeni pogledi o socialnih delavcih kot zaščitnikih neproduktivnih ljudi, alkoholikov na primer. Druga socialna delavka Milka Strban, ki je skupaj z več delavci

Iskre izgubila delo, je povedala, da ji je novi direktor (ki so ga tudi že zamenjali) naravnost povedal, da v podjetju ne vidi nikakršne potrebe po socialnem delu.

Dr. Gabi Čacinović-Vogrincič, ki vodi Višjo šolo za socialne delavce v Ljubljani, ob tem pravi, da se nobena družba ne more odpove-

Foto: Srdan Zivković

dati temu, da bi organizirala »mesto in ljudi za pomoč drugim, za reševanje njihovih problemov«. Po njenem je to bistvo stvari – da bi pa jim lahko ustrezno pomagali, se je treba nasloniti, kot je dejala, na stroko in njeno filigransko metodologijo. Dr. Mara Ovsenik, prav tako z Višje šole za socialne delavce, meni, da je takšen odnos do socialnega dela

pri nas posledica miselnosti, da je treba vlagati samo v zidove, stroje in opremo, ne pa tudi v ljudi. Kot primer je navedla skromna vlaganja Jugoslavije za socialne izdatke v primerjavi z drugimi državami.

Gre za študijo Inštituta za ekonomska raziskovanja avtorice Stanke Kukar, ki je pred dvema letoma ob drugem primerjalu družbeni proizvod na prebivalca v Jugoslaviji in v nekaterih sosednjih državah ter njihove socialne izdatke, torej za izobraževanje, zdravstvo, invalidsko in pokojninsko zavarovanje in druge socialne izdatke (pomoči, nadomestila itd.). Primerjali so izračune, ki jih je pripravil Zvezni zavod za statistiko za leto 1985 in ki zajema 20 evropskih držav in daje ocene realnega družbenega proizvoda. »Eurostat« je opravil primerjave za 12 držav Evropske skupnosti, štiri države (Avstrija, Madžarska, Poljska in Jugoslavija) pa so se pridružile temu programu na temelju primerjave Avstrije in vsake od teh držav, nekaj drugih pa še po podatkih, pripravljenih za OECD. Po vrednosti (primerljivi – notranja kupna moč) družbenega proizvoda na prebivalca je Jugoslavija zadnja na lestvici primerjanih držav, nekoliko pred njo sta Madžarska in Grčija. Po realni vrednosti javnih socialnih izdatkov na prebivalca (razlike po republikah niso bistvene) pa je Jugoslavija predzadnja, za njo je Grčija, zaradi velikega deleža privatnih sredstev v izobraževanju in zdravstvu. Medtem ko je pri družbenem proizvodu na prebivalca Jugoslavija dosegla 44 odstotkov vrednosti avstrijskega, pa je vrednost socialnih izdatkov na prebivalca dosegla komaj 30 odstotkov vrednosti enakih izdatkov v Avstriji. Drugače povedano, če je indeks vrednosti družbenega proizvoda v Avstriji 100, je ta v Jugoslaviji 44 – s tem da znaša delež socialnih izdatkov v družbenem proizvodu v Avstriji 28 indeksnih točk, v Jugoslaviji pa 19. Največje deleže za socialne izdatke v družbenem proizvodu namenja v Belgiji in na Nizozemskem: indeks (glede na Avstri-

jo) 98 oziroma 103, delež za socialne izdatke pa znaša 37 oziroma 36 indeksnih točk (v skandinavskih deželah okoli 33).

Pri tem se je Ovsenikova vprašala, kdaj bomo v našem okolju začeli obravnavati socialne izdatke kot tiste, ki bistveno vplivajo na dvig produktivnosti. Poleg tega, je nadaljeval, je človeku zelo potreben občutek, da mu bo v določenih okoliščinah, ko zaradi česar koli že »odpove«, okolje pomagalo. To je pomoč družbe, tako imenovano kurativno delo, vendar je dolgoročno pomembnejša preventiva, spremljanje delovnih razmer, stanovanja itd.

No, zelo težko je pokazati, kakšen delež ima pri tem socialno delo, koliko to delo vpliva na večjo stopnjo produktivnosti, na manjše izdatke (v zdravstvu, invalidskem zavarovanju), meni dr. Andreja Kavav-Vidmar z Višje šole za socialne delavce. Podjetja, ki premalo skrbijo za svoje delavce, po njenem socializirajo povečane izdatke za zdravstvo in invalidsko pokojninsko zavarovanje. V Evropi smo pri vrhu po najrazličnejših obolenjih.

Se gre potemtakem čuditi, če v anketi, ki jo je pripravila Ivica Matko, eden od najvidnejših slovenskih menedžerjev odvrni, da pri svojem delu ne uporablja znanj iz psihologije, sociologije, andragogike. Se je morda šali?

Po mnenju sogovornikov je eden od razlogov za takšen položaj socialnega dela tudi položaj same stroke, navsezadnje položaj samih socialnih delavcev v podjetjih in drugod, ki se po stopnji izobrazbe ne morejo primerjati z inženirji, ekonomisti, psihologi. Zato se tudi potegujejo za to, da bi se šolanje omogočilo na vsaki stopnji. Pogoje izpolnjujejo, formalne zahteve pa so tudi že vložili. Poleg tega se potegujejo, da bi v zakon o socialnem varstvu prišla določila, po katerih naj bi v vseh podjetjih z več kot 300 zaposlenimi organizirali strokovno socialno službo. V večjih podjetjih naj bi po teh predlogih zaposloval po enega

socialnega delavca na 500 delavcev, v manjših pa naj bi zagotovili 20-urno navzočnost socialnega delavca Centra za socialno delo, usposobljenega za delo v podjetju. Mara Ovsenik je ob tem omenila, da v dobrišem delu Evrope pride po en socialni delavec na 250 zaposlenih, severnoameriške izkušnje pa kažejo, da so rezultati najugodnejši, če socialni delavec skrbi za 80 zaposlenih.

Dr. Katja Boh, ki je na čelu republiškega sekretariata za zdravstvo in socialno varstvo in ki ob sekretariatu za delo pokriva to področje v vladi, je podprla zahtevo po visokoskopskem izobraževanju socialnih delavcev. Tako šolo imajo vsi, mi zamujamo, je dejala. Menim, da je področje slabo strokovno zasledeno, je nadaljevala, rekoč še, da bi visokoskopski študij in delo na inštitutu omogočilo dvig strokovne ravni in uvedbo ustreznih doktrine v socialni politiki. Glede odpuščanja socialnih delavcev kot odvečne rešije pa je Bohova dejala, da so jo na to opozorili, vendar da nima nobenih konkretnih podatkov o morebitnih odpuštvah. Drugo pa je, je dodala, če gre podjetje v stečaj, tu socialni delavci delijo usodo skupaj z drugimi delavci. Po njenih izkušnjah, omenila je primer Krke, ni nobenih problemov z dejavnostjo socialnih služb v dobrih podjetjih, pri čemer ni mogoče dokazovati, kot je dejala, koliko je na uspešno vplivalo socialno delo. Nimamo podatkov o tem, je dodala. No, prepričana je, da bo v sedanjih okoliščinah v tej krizi socialno delo še nazadovalo, tudi zaradi odnosa vodilnih gospodarstvenikov nimajo priložnosti, da bi stvari gledali dolgoročno.

Skratka: »Pri nas imamo kvalitativno socialno delo, ki ga opravljajo šolani socialni delavci, razdrobljene socialne politike. Posledica tega je fevdalizacija socialnih služb (tj. zdravstva, šolstva, socialnega in starostnega varstva) in neukinkovitost socialnega dela,« kot je pred nedavnim dejal sociolog dr. Veljko Rus.

Branimir Nesović

RAZKLANOST SLOVENSKE VLADE

Malo bolj po singapursko

*Ključno vprašanje za Slovenijo je, ali ima ekonomski del
slovenske vlade splošno strategijo gospodarskega razvoja, ne pa
odcepitve sama.*

Vsaka vlada ima v svojih vrstah določeno razhajanja. Ni utemeljeno pričakovati, da bo cela vrsta ministrov in drugih ljudi na položajih mislila enako. Še posebno ne pri koalicijskih vladah. Ker posamezniki sami večinoma niso zadosti močni, se združujejo v razne skupine, frakcije, lobije in usmeritve. Delitve v vladah nastanejo najprej okoli najpomembnejših vprašanj. V skupščinah prevladuje želja po oblasti in zato imamo v Sloveniji koalicijski Demos na eni in opozicijo na drugi strani. V vladi je glavni problem, kako čim bolj živeti v samostojni Sloveniji, oziroma kako izpeljati odcepitev s čim manj posledicami. Eni so za hitro odcepitev (politični blok) in zagovarjajo stališče, da je Jugoslavija za Slovenijo večji strošek kot korist, bodisi politično bodisi ekonomsko. Drugi se sicer zavedajo nujnosti odcepitve (ekonomski blok), vendar bi radi najprej Slovenijo ekonomsko povsem utriliti in se izognili kakršni koli negotovosti.

Ekonomski blok večinoma pokriva ministrstva povezana z gospodarstvom in vodi gospodarsko politiko, politični pa ostala področja.

Ekonomski del slovenske vlade je neuspešen

Privlačno umirjenost in razsodnost počasnega ekonomskega bloka na filozofski ravni kazita neuporabnost neizvedljive ekonomske strategije v praksi in uspehi zaletavega političnega bloka na področjih zunanje, notranje in jugoslovanske politike.

Tako je svet v zadnjih sedmih mesecih zvedel za Slovenijo in bil seznanjen z opcijo nujnosti razkroja Jugoslavije kot federacije. Odločeno slovenske politike je pregledala strah pred nočnimi sejami CK ZKJ, Miloševićevimi govori, z mitingi, Slovenija pa je postala v Jugoslaviji močan politični subjekt. V notranji politiki so se okrepile nacionalna in osebna samozavest s sprejetjem deklaracije o neodvisnosti, prebivalstvo se počuti varnejše, ker se stranke z medsebojnimi konkuriranjem brijo zanj kot potencialne volilce, vse manj je lokalnih avtoritet s svojimi občinskimi paslukami itd. Ni moj namen navedati pozitivne spremembe na političnem področju, ker je bilo vmes dosti slabih stvari. Rad bi le povedal, da se je na političnem področju marsikaj spremenilo, kar ne velja za ekonomskega. Celotno obratno. Ekonomski blok s svojo nezadovoljnostjo zavira politični del in po plebiscitu o odcepitvi se bo težje konkuriranja med strankami prenesla s političnega na ekonomsko področje. Prvič, ker bodo politične obljube večinoma izpolnjene, s tem izcrpane in sčasoma pozabljene. Drugič, ker ekonomski del caplja tako daleč zadaj, da omejuje in posredno določa temo političnih sprememb.

Zakaj odcepitve?

Odcepitev Slovenije od Jugoslavije dviguje v javnosti veliko prahu. Obstajajo argumenti za in proti, pri osebnem opredeljevanju pa je pomembno, kateremu od argumentov se da večjo težo.

Iz ekonomskega vidika je problematika jasnejša in zato zbujata manj strasti. Največja ovira je velika medsebojna različnost jugoslovanskih republik v vseh pogledih, kar onemogoča ureditev ekonomskega sistema in ekonomske politike po Sloveniji ustreznih merilih. Prihaja do kompromisov, ki niso nikomur v korist in zato se prednost »velikega« jugoslovanskega trga v primerjavi s posameznimi republiški izgubi. Druga ovira je v tem, da 8% Slovencev plačuje 24% jugoslovanskega proračuna, kar je za Slovenijo predrago. Ugodnost pa je v velikem jugoslovanskem trgu za slovenske polkvalitetne izdelke.

Dandanes se večinoma tehta med izgubo jugoslovanskega trga in prihrankom sredstev namenjenih zveznemu proračunu. Bistvo problemov je drugje. Uspešnost držav ni odvisna ne od velikosti ne od združevanja in razcepljanja, temveč od kvalitete ekonomskega sistema. Če tega Slovenija ima in če je boljši od jugoslovanskega, se lahko mirno loči od Jugoslavije, sicer pa ne.

Naj navedem nekaj praktičnih primerov. Ob razdvojitvi Kitajske in Tajvana jo je mnogo

bolje odnesel slednji, čeprav je manjši in je bil bolj odvisen od Kitajske kot Kitajska od njega. Podobno je bilo pri razdvojitvi Koreje na severno in južno, čeprav je imela severna mnogo boljša izhodišča (več industrije, rudnikov...). Za Vietnam razcepitve ni bila tak udarec, kot ponovna združitve pod okrilje socializma. Združitve in razhajanja arabskih držav niso puščala globljih ekonomskih posledic. Zato za Slovenijo ni takšen problem odcepitve, ampak bolj dejstvo, da se osamosvaja brez ekonomske strategije, ki bi bila boljša od jugoslovanske.

Pravi čudež je, da ekonomski del slovenske vlade še danes reklamira slabe strani odcepitve, katero so že decembra 1989 zagovarjali skoraj vsi politiki Demosa. Primerneje bi bilo, če bi ugotovili, da je z Jugoslavijo zadnjih sedemdesetih let nekaj narobe, da je nova politična smer že jasno izoblikovana in da je vprašanje odcepitve samo še stvar časa. V sedmih mesecih je možno gospodarstvo dodobra pripraviti na neizogibno, od večanja deviznih rezerv do nasvetov podjetjem.

Meje zakonov

Ekonomski del slovenske vlade verjetno nima dodelanega odnosa do zakonitosti. V osnovi zagovarja zakonitost, saj je ta predpogoj za pravno državo ali vsaj normalno funkcioniranje države evropskega tipa. Na drugi strani se zaveda načela recipročnosti (kar ti meni, to jaz tebi) in jugoslovanski pravni praksi, ki je odraz nedodelanosti in razkroja nekaterih odnosov. Tako srbska vlada mirno

uvaja bojkote slovenskega gospodarstva, polcarinski sistem, ne plačuje nekaterih prispevkov v zvezni proračun.

Na političnem področju je naša vlada že odpravila dilemo s sprejemom deklaracije o neodvisnosti, s katero ni dolžna spoštovati zveznih zakonov, če niso v skladu s slovenskimi. Priporočljivo je ločiti med zakoni iz urejenih pravnih sistemov, ki jih spoštujejo vsi, in zakoni iz neurejenih pravnih sistemov, ki se poljubno kršijo, kot je primer v Jugoslaviji. Zato je možno potegniti mejo med težo zakonov v Jugoslaviji in na primer v Evropi, brez večnega priseganja na načelnost, zakonitost in pravno državo.

Če v naših okoliščinah del vlade to loči, drugi pa ne, je z njo nekaj narobe. Ali nima dodelanega odnosa do jugoslovanske zakonitosti ali pa nima ustreznega programa in se skriva za zakoni, po katerih skoraj celotno makroekonomsko politiko uravnava zvezna vlada.

Imamo torej razgledano in strokovno podkovan-ekonomski del vlade, ki ni našla ustreznega pristopa k reševanju problemov, in zato so vsi dosedanja ukrepi spodleteli.

Slovenija ni Avstrija

V čem je problem ekonomskega dela slovenske vlade, da se pojavlja nasprotje med lepi-

mi načeli in slabo prakso? Ti ljudje so zelo podkovani na svojem področju. Obvladajo različne ekonomske teorije in prakso zahodnoevropskih držav tako pri zakonodaji kot posledicah posameznih ukrepov. To jim omogoča, da zahodnoevropsko usmerjenemu slovenskemu prebivalstvu odgovarjajo na evropski način in »image« je primeren.

Žal Slovenija v ekonomskem pogledu skoraj v ničemer ni podobna zahodnoevropskim državam. Je tipična država vzhodne Evrope in je zato zanjo primernejši azijski način reševanja ekonomskih zadev. Po domače povedano, Slovenija ni Avstrija. Zato mora najprej postati evropski Singapur, da bo lahko Avstrija. In Slovenci zaupajo vladi, ker le ta hoče v Avstrijo, a vlada je slaba, ker ne zna v Avstrijo na singapurski način. Če Slovenija ni podobna zahodni Evropi, v čem se od nje razlikuje?

Evropa je ekonomsko urejen prostor, kjer je gospodarstvo utrjeno, obstaja močna tradicija ter so poslovne navade in kodeksi dodelani. Če se spreminja kaj večjega, se spremeni počasi in tehtno, obdelano z vseh strani, z dodatki, ki omilijo negativne vplive na drugih področjih. Ekonomski sistem se ne spreminja generalno, ampak parcialno v daljšem časovnem obdobju, zato lahko nečemu res posveti-

jo mnogo časa in truda, rezultat pa je perfektno dodelana sprememba.

Ravno obratno je Slovenija ekonomsko neurejen prostor, poslovne tradicije so bile spodbujane po letu 1945 in se še zelo dolgo ne bodo obnovile, poslovne navade so podobne onim iz začetka kapitalizma. Parcialne spremembe obvisijo v praznem, ker je treba spremeniti sistem in zato povzročajo neskladja in trenja, ki jih v urejenem sistemu ne bi. Nemogoče se je posvetiti enemu področju, ker neurejenost razmer zahteva spremembo globalnega sistema, ki se mu parcialni le prilagajajo itd.

Slovenija je torej v marsičem bolj kot Evropi podobna Japonski v petdesetih oziroma Južni Koreji, Tajvanu in Singapurju v šestdesetih letih.

Singapur

Singapur je dvomilijonsko mesto in država v jugovzhodni Aziji. Nekdanja britanska kolonija in del države Malezije, od katere se je kasneje odcepila, je znana v svetu kot stičišče pomorskih poti in bogato trgovsko središče.

Njegovega pomena ne gre precejevati, gotovo pa se bo to ime pri nas še velikokrat pojavljalo. Pa ne zaradi enakega števila prebivalcev, odcepitve od po površini večje, a revnejše Malezije ali za nas visokega standarda.

Prvič. Od njih se lahko učimo. Morali so pretrgati vezi z Malezijo in se odpreti svetu. Vse je bilo potrebno začeti na novo in začeli so. Korenito so spremenili gospodarsko strategijo na zelo pragmatičen, azijski način, in ne kot pri nas, kjer ga spreminjamo po evropsko.

Drugič. Njihov primer je ustrezen za Slovenijo. Singapur je tranzitno mesto zaradi morskih poti in trgovinsko zaradi ustreznih državne politike, čeprav ima okoli sebe same revne države. Slovenija ima še boljši položaj. Odlidna lega na severu Jadranskega morja ji omogoča stik z vsemi morji in je obenem zarinjena med goste naseljene in deloma bogate evropske države. Ima torej idealne razmere za razvoj tranzita in trgovine.

Tretjič. Singapur je praktičen dokaz, da kdor zna, lahko obogati in preživi posledice odcepitve.

Prvi koraki

Spomladi je Demos zmagal na volitvah. Prvi gospodarski ukrep, ki je kmalu sledil, je bil varčevanje. Teoretično osnovo je imel v teoriji ekonomije ponudbe (Supply-side Economics), ki se je uveljavila sredi sedemdesetih let predvsem v ZDA in je bila odgovor na Fordovo in Carterjevo obdobje stagflacije, zagovarja pa individualizem in svobodno podjetništvo. Vlogo države opredeljuje približno takole. Država deregulira trg in zelo zniža davke, kar pospeši gospodarsko rast. Zaradi nižjih davkov si mora sposojati denar na trgu z državnimi obveznicami, kar poviša osnovno obrestno mero. In če je monetarna politika restriktivna, se inflacija zniža. Država svoje dolgove odplača tako, da čez določen čas zbere več davkov, ne zaradi višje davčne stopnje, temveč višjega družbenega bruto proizvoda, kot rezultat oživljene gospodarske rasti. Pomaga si še z odprodajo državne lastnine, ki je tako dodatni vir obdavčitve (v ZDA je slo predvsem za prodajo državnih zemljišč), oziroma se bolj oplemenjuje v privatnih rokah (v Veliki Britaniji so prodajali podjetja). Teorija je imela veliko nasprotnikov, dokler ni pokazala prvih pozitivnih rezultatov v Veliki Britaniji in ZDA. Kasneje jo je uporabila tudi kontinentalna Evropa.

Model ekonomije ponudbe je bil kot ustvarjen za Slovenijo. Novi časi in novi ekonomisti

Foto: Jurec Zmuc

Z ZAKONOM O PRIVATIZACIJI V DRŽAVNO LASTNINO (2)

Podjetja pod zakonskim diktatom

Ali res mora država prevzeti tako pomembno vlogo?

Menim, da ni potrebno veliko besed za dokazovanje, da osnutek zakona uvaja državno lastnino, podjetja, ki ne bodo našla zasebnih vlagateljev, bo upravljala država (člen 13); neprodani del družbenega kapitala daje državi pomembne upravljalske pravice do družbene lastnine in ker državna lastnina tudi ni končni cilj privatizacije, se ob branju osnutka slovenskega zakona o privatizaciji poraja vprašanje, zakaj naj bi šla pod privatizacijo družbene lastnine prek državne lastnine in zakaj ne bi mogla družbena lastnina neposredno preiti v zasebno.

Zakon namreč v resnici pospešuje le korak od družbene lastnine v državno lastnino, ne opredeljuje pa dovolj odločno spremembe državne v zasebno lastnino. Prvi korak bo lahko trajal največ dve leti, drugi pa je popolnoma negotov. Nobenega poroka ni, ki bi zagotavljal, da se bo družbena lastnina prek državne prej spremenila v zasebno, kot če bi se neposredno spremenila iz družbene. In kar je zlasti pomembno, ni ekonomista, ki bi se upal trditi, da je državna lastnina učinkovitejša od tiste, ki je povezana s samoupravljanjem. S prenosom upravljalskih in participativnih pravic z delavskih svetov oziroma skupščin v sedanjih mešanih podjetjih na agencijo za privatizacijo si država tudi po obsegu zadaja neobvladljivo nalogo, saj danes ne more zagotoviti ustreznih menedžerjev niti v dveh podjetjih, po zakonu pa bi rada upravljala v večini podjetij. Saj verjetno ne gre za to, da bi to res nameravala! Čeprav tega zakon ne dopušča neposredno, je namreč jasno, da si želi država posegati v tista podjetja, kjer ji kaj ne bo všeč, pa četudi je to samo direktor (brez podpore upravnega odbora pa ne morete biti direktor). Od tod izbira načelo, ki bi ga zakon moral upoštevati. Bolj smiselno bi bilo družbeno lastnino ohraniti, dokler ne najdemo kupca, kot pa jo spreminjati v državno.

Ker vem, da zadnje vedo tudi sestavljali zakona, podražavljenja ne morem razumeti

*Na prvi pogled je videti, da tudi delavske delnice lahko prispevajo
k temu, da kapital pride v roke delavcev in da se čim
enakopravneje razdeli v družbi. Toda delavski odkup družbenega
kapitala je enak odkupu kateregakoli zasebnega kupca. Kupijo
lahko tisti, ki imajo denar, kar velja tudi za druge zasebnike.*

drugače kot način uvajanja ugodnejših razmer za vračanje premoženja nekdanjim lastnikom (»reprivatizacija«), v katerih naj bi Republika Slovenija vračala odškodnino (člen 54). Načeloma nisem proti temu, da popravljamo povojne krivice. Toda če bi bil politik na oblasti, bi bil do prakse te ideje – razen v redkih primerih – zelo previden, saj je ni mogoče izpeljati brez velikih pretresov. Najprej, zakaj naj bi otroci, ki nimajo s temi krivicami nič, plačevali zanje, saj osnutek zakona pravi, da odškodnino povrne Republika Slovenija (torej iz skupnega košar). Usodnejše pa je, da večina krivic ni nastala v zvezi s premoženjem, pač pa v zvezi s kapitalom, opredmetenim in tem premoženju. To potrjujejo tudi zahteve po izgubljenih donosih v po vojnih letih; donose daje kapital, in ne premoženje, nekdanji lastniki pa so bili lastniki podjetij, in ne strojev, zgradb. Te so bile v lastni brez kapitala. Ker pa teh donosov ne bi bilo brez kapitala, ker so jih prisvajali po vojni delavci in precej tudi država ter tujina in ker kapital opredeljujejo bodoči donosi in ne minulo delo (to je trdil E. Kardelj), je jasno, da danes kapitala iz povojnih let ni več. Zato tudi ni kaj vračati.

Kako potem iz družbene lastnine?

Na prvi pogled je zakon zelo eklektičen. Po eni strani z delavskimi delnicami ohranja iluzijo samoupravljanja, po drugi pa jasno uvaja državno lastnino. Razumljivo, da ne bo všeč niti tistim, ki mrzijo samoupravljanje, niti tistim, ki se jim je do konca zamerila nekdanja vloga države v gospodarstvu. Tudi nekaterim delom dosedanjega zasebnega (obrtne-

ga) sektorja ne bo všeč, saj se jim bo z vsako obliko lastninstva bistveno povečala konkurenca, ki bo prej ali slej povzročila, da se bodo obrtniški dohodki znižali na raven delavskih dohodkov, kot je značilno tudi za razviti kapitalizem. Premalo je jasen verjetno tudi za tiste, ki žele povrnitev nekdanje lastnine.

Zato bi morala biti ena temeljnih značilnosti zakona resnična svoboda podjetij, da se odločijo o lastninskem preoblikovanju. Avtorji zakona sicer menijo, da je ta svoboda dana z izbiro in kombiniranjem različnih metod. Toda svoboda tega procesa bi nastala šele tedaj, ko bi bilo podjetje pri svojih podjetniških odločitvah spodbujeno in prisiljeno iskati nedružbene oblike lastnine. To pomeni, da bi lahko ostalo tudi z dosedanjim lastninsko strukturo, se mu pa to ne bi splačalo in v tej obliki se ne bi moglo širiti. »Nesvoboda« zakona pa je v tem, da je podjetju administrativno zaukazan proces lastninstva. Kako »svoboden« je zakon, kažejo tudi členi, ki omogočajo poseganje države tudi pri reševanju čisto podjetniških vprašanj, kot sta vlaganje in prodaja znatnega dela sredstev (členi 42-47), in člen 63, ki govori o začasnem sklenitvi (prva alineja). Ti členi po svoje onemogočajo, da bi neprivatizirano podjetje delovalo kot tako imenovana finančno kontrolirana korporacija, ena najbolj pogostih oblik večjih podjetij v svetu. Ti členi namreč pravijo, da država ne zaupa niti temu, da bi bilo podjetje zmogljivo izpeljati navadno decentralizacijo organizacije in delovni mimo države v obliki notranjega podjetništva. Tako zakon bolj spodbuja centralizacijo kot decentralizacijo podjetij. Hkrati pa zakon posega v go-

spodarjenje z aktivno podjetja, ki je last podjetja in ki nima zveze z lastnino podjetja, o kateri naj bi po naslovu sodeč govorili. Prav s tem zakon najbolj kaže, da ne gre le za lastnino, pač pa se želi povečati vloga države v gospodarstvu.

Zakon zapoveduje, jaz pa menim, da bi moral spodbujati. Spodbujati pa ne more tako dolgo, dokler bo kapital v poslovnih skladih zastoj. Zakaj pa naj bi podjetje kapital, ki ima vedno svojo ceno (običajno lastniki pričakujejo v povprečju celo višji donos, kot ga ima dolžniški kapital)? Delno se zakon k tej zahtevi približuje, ker uvaja fiksni donos na kapital, prenesen na sklad. Toda dvo odstotni donos je znatno prenizek, da bi bil spodbuda za lastninstvo. Ob ustreznem ceni bi tudi družbeni kapital, podobno kot sedaj dolžniški, spodbujal podjetja k iskanju trajnega zasebnega kapitala. Rizičnost in obremenitve, ki jih povzroča pretirana zadolženost podjetij, namreč spodbujajo podjetja, da povečujejo delež trajnega kapitala. Rizičnost in obremenitve, ki bi nastale s ceno kapitala v poslovnih skladih, pa bi spodbujale družbena podjetja k iskanju drugih virov trajnega kapitala. Oboje pa bi v podjetjih, ki bi se obnašala racionalno, večalo delež zasebnega kapitala. Toda cena kapitala v poslovnih skladih naj ne bi bila povezana niti z upravljanjem niti s soupravljanjem države, kot je značilno za zakon. S ceno naj država le skrbi za učinkovito gospodarjenje z družbeno lastnino, ne sme pa cena postati izraz dejstva, da je država lastnik tega kapitala. Država »paži na avto, a ga ne deduje«, sem prej zapisal za primerjavo. Podjetja bi morala torej poslovni sklad izraziti s preferenčno delnico s kumulativno, vnaprej določeno dividendno brez glasovalnih pravic. Sečle če podjetje ne bi bilo sposobno gospodariti ob teji cen družbenega kapitala, bi država podobno kot drugi lastniki dolžniškega, in ne trajnega, kapitala smela posegati v podjetje.

Dividende bi v tem primeru lahko tudi ostale v podjetju in seveda povečale osnovo za obračun dividend (tedaj bi moralo podjetje pač imeti delnice pri sebi), na sploh pa bi bilo

so uveljavili teoretično dodelan in v desetletni praksi potrjen ekonomski model, prišli so prvi pozitivni rezultati. Zmanjšala se je v Sloveniji prenaplajena poraba v javnem sektorju in breme gospodarstva se je nekoliko zmanjšalo.

Optimizma je bilo kmalu konec. V vseh teh mesecih od dovoljenih varčevalnih ukrepov do novembra, ko je izšel predlog zakona o privatizaciji, se ni zgodilo nič pomembnega. Opozicija je se smejala Demosovi ekonomski neprivrženosti na objavljenem odcepitve. Slovenski demokrati, Liberalna stranka (SOS) in gibanje samo so kritizirali Jožeta Mencingerja, ki ga je zagovarjal Pučnikov del socialnih demokratov in občasno Lojze Peterle. Od kod tak preobrat?

Nespehi

Pred volitvami sta obstajala dva pogleda na ekonomsko politiko Slovenije. Prvi so zagovarjali po obsegu in vsebini radikalne spremembe v gospodarskem sistemu, katerega nujna posledica je bila odcepitev Slovenije. Danes bi jim rekli, da singapursko rešujejo probleme. Druga smer je zagovarjala postopnost, ki je na odcepitve gledala kot dodatno težavo in se zgledovala po Evropi. Podpora je na koncu dobila druga smer, ker je pri nepoznavalcih s svojo postopnostjo, umirjenostjo in evropskosti zbuja več zaupanja. Sicer pa se v času predvolilnih bojev o tem res ni veliko govorilo.

Takoj po volitvah je prišlo do varčevalnih ukrepov v javnem sektorju, ki pa niso dali ustreznih rezultatov, ne glede na razbremenitev gospodarstva in delno racionalizacijo v teh službah.

Prvi val nezadovoljstva je prišel iz javnih služb kot razumljiv odziv zaposlenih na nižje plače in slabše delovne razmere.

Drugi val je sprožil širša slovenska javnost, ker se je varčevalo v slovenskem proračunu ne pa v še mnogo bolj potratnem jugoslovanskem. Sprejeti so bili tudi vsi kasnejši rebalansi zveznega proračuna. Drugače povedano smo za polovično razbremenitev slovenskega gospodarstva plačali polno ceno v Sloveniji in nikakršno v Beogradu.

Tretji val izvira iz gospodarstva. Razbremenitev je bila dobrodošla, a manjša, kot je bilo možno. Še vedno se je čakalo na druge, pomembnejše ukrepe (davčna in finančna reforma) in na določitev pogojev za gospodarjenje.

Sam varčevalni ukrep je izvenel negativno, vendar ga je bilo mogoče popraviti, ali pa z ukrepi na drugih področjih zasenčiti njegov negativni predznak. Takšne nenavadnosti so povsem običajne in se dogajajo tudi v tujih bolj urejenih državah.

Nato je prišlo obdobje večmesečnega molka, ki ga je, če ne seštejemo manjših davčnih sprememb, prekinil šele predlog zakona o privatizaciji. Več kot očitno je, da je z vlado nekaj narobe. Vmesni čas so zapolnila pojasnila, češ, da še vedno veljajo zvezni zakoni, da jih v pravni državi ni mogoče kršiti in ker le ti določajo celotno makroekonomsko politiko, se pač ničesar ne da storiti. Nepremagljiva ovira je v tem, da ta del vlade ne vidi rešitve v primeru ožjenja jugoslovanskega trga. Oboje skupaj pomeni, da ne ve, kako voditi ekonomsko politiko v razmerah drugačnih od današnjih, če ne kar večeršnjih.

Nadalje ugotovimo, da vlada glede na nepovezanost ministrstev med seboj nima splošnega koncepta ekonomskih ukrepov v Sloveniji, vsaj uporabnega ne. Sedaj nihče ne ve, kaj se bo zgodilo jutri in ne da se predvideti, kakšna bo reakcija na različne izzive. Nekaj zadnjih reakcij je bilo prav neverjetnih. Sem sodi podpora Markovičevim gospodarskim ukrepom, sprejetje povečanja jugoslovanskega proračuna, ki je potokele brez večjega upiranja, nikakršni protiukrepi na politične in ekonomske izzive z Juga, milačno sodelovanje s Hrvaško na ekonomskem področju itd. Vse skupaj je v popolnem nasprotju s političnim delom vlade. Kateri od obeh delov s svojim zakladijem ima večjo politično težo, bo deloma pokazal že plebiscit.

Tomaž Hlastan

z vidika cilja privatizacije bolje, če bi jih podjetja morala plačevati v prej omenjene sklade. Toda tudi o tem naj se odločijo v podjetjih sami. Podjetja brez donosnih investicijskih načrtov bi prvi način pretirano obremenili, pa bi zato bila prisiljena obveznice odstopiti skladu. V tem primeru bi se namreč družbeni kapital v podjetju ne le ohranjal, pač pa povečeval, vse dokler ne bi prišlo do njegove prodaje. Pravico prodaje kapitala pa bi morala imeti tako podjetja (podjetja bi s prodajo uvajala manj obremenjujoči trajni kapital) kot sklad. Izkupičnik pa bi vedno šel v sklade zunaj podjetij. Vnaprej določena, fiksna dividenda bi seveda povzročila nezmožne razmere v podjetjih, kjer je edini trajni kapital v poslovnih skladih in ki so neuspešni. Ti bi bili zares prisiljeni iskati trajni kapital. Toda saj to tudi hočemo, kajne? Uspešna podjetja pa bi lahko bila še naprej uspešna.

Ker sem pristal na to, da se podjetja po podjetniški logiki odločajo o lastninskem prestrukturiranju, me seveda ne moti nobena izmed metod privatizacije iz osnutka zakona o privatizaciji. Prepričan sem, da se bodo marsikje odločili za večjo stopnjo podražavljenja (metoda 1. 1.), saj bodo s tem svoje probleme prenesli na državo. Številni direktorji v podjetjih na robu se bodo z veseljem odpovedali veliki odgovornosti, ki jih obremenjuje ob plači desetih tisočakov. Če država hoče ta podjetja, naj jih kar ima; to je pač problem države. Zdi se mi pa, da prednosti drugih metod niso jasne: Metoda 1. 2. omogoča, da ne upravlja s podjetjem v celoti država, a je treba za to najti zunanega lastnika, pa potem upravlja ta; metoda 1. 3. omogoča, da zunanega lastnika nadomestijo delavci, ohranjeni vpliv države pa dela lastnino delavcev zelo negotovo; metoda 2. 1. je podobna metodi 1. 2., le da omogoči izbor vrednostnega papirja, prenesenega na državo; metodi 2. 2. in 2. 3. pa sta administrativni obliki poseganja v gospodarjenje v podjetju.

Zato bi predlagal le dvojce: Prvič, razvojni sklad naj ustanovi država iz svojih prihodkov in naj ga ne meša s privatizacijo; zanjo so odločili pokojninski, zeleni, socialni in podobni skladi. In drugič, podjetjem moramo dopustiti tudi sedanjo strukturo kapitala s poslovnim skladom, a s jasno prasko k privatizaciji, ki sem jo pravkar kratko opisal. Predlagam torej tudi metodo 1. 4., ki bi jo potem tudi toplo priporočil številnim podjetjem! Žal dobro vem, da revolucije – v Jugoslaviji jih divjajo že od 41. leta dalje – niso primeren čas za predloge!

dr. Maks Tajnikar

DAVČNA REFORMA

Bogatejši bodo plačevali več

Sodoben davčni sistem je conditio sine qua non vsake sodobne družbe. Na sicer sprejemljivo zastavljeno jugoslovansko davčno reformo, ki bi morala biti temeljni del celotne gospodarske reforme, čakajo posamezne zvezne enote, gospodarstvo in posamezniki že dobro leto. Slovenska vlada in njeni financarji so imeli takega »posedanja« očitno dovolj.

Za rešitev slovenskega gospodarstva, s tem pa tudi države, so v republiškem sekretariatu za finance, skupaj s strokovnjaki njim sicer podrejene republiške uprave za družbene prihodke, pripravili slovensko davčno reformo s sodobno zastavljenim sistemom. Ker je predlagani davčni sistem razmeroma preprost, predvsem pa s stališča sedanje evropske davčne prakse sodoben, v bistvu ni v nasprotju s temeljnimi izhodišči za pripravo jugoslovanske davčne reforme, saj ta pravi tako predvideva združevanje davkov, uvajanje davka na dobiček, odpravo prispevkov ter sprva poenostavljenosti sistema prometnih davkov in končno še uvedbo davka na dodano vrednost.

Davki so pač nujno zlo vsake urejene družbe, ki z njihovo pomočjo ureja t. i. skupno in splošno porabo. Proračun(e) je nekako pač treba napolniti, davki pa prinašajo daleč največ denarja. Davčni strokovnjaki stavijo zdaj leta na čim bolj nevtralne davčne sisteme, brez visokih davkov in z razmeroma malo olajšavami. Davčno zajemanje je tako razmeroma široko, davčne stopnje na nizke. Ker naj bi bil sistem čim bolj preprost, je strokovno priporočljiva vertikalna in horizontalna enakost, kar pomeni, da so ob enaki dohodkih davki enaki (horizontalna enakost), ob različnih dohodkih pa so različni.

Koliko višji ali morda tudi nižji bodo davki, je stvar davčne politike in na sploh politike – na davkih pogosto, morda najpogostejše, padajo tudi cele vlade, tako da je višjungenje med visokimi in nizkimi davki, med visokimi in nizkimi dohodki pogosto prava (predvolilna) umetnost. Sicer pa o višini davkov v bistvu odloča proračunska poraba. Bolj »požrešna« država je prisiljena predpisovati višje davke, vendar se davčne stopnje, vsaj nazgor, med letom praviloma ne spreminjajo, če pa se že, ne veljajo za nazaj.

V proračunski blaginji se načeloma tako zbere toliko denarja, kot ga država z davki porabi. Nič več in nič manj. V proračunu pa ni samo denar za državno upravo, vojsko in včasih tudi za pomoč gospodarstvu. Tu so tudi sredstva za t. i. družbene dejavnosti – od kulture prek šolstva do zdravstva – ki so se pri nas doslej financirale s prispevki, ki so bili le davki brez olajšav. Družbene dejavnosti – na primer kulturo – je res možno spodbujati tudi z različnimi davčnimi olajšavami in oprostitvami, toda za šolstvo in

zdravstvo – na primer – načeloma večino denarja zagotavlja država iz proračuna.

Če denarja ni dovolj, potem finančni ministri, ki so v bistvu zakladniki, še tako nujno potrebnih sredstev nimajo kje vzeti. Lahko začno le z razprodajo državne (ali javne) lastnine (kot so konservativci pred časom v Veliki Britaniji že storili npr. s pošto in železnico). Po drugi strani bi davkoplačevalci verjetno težko sprejeli višje davke od potrebnih z sprotno porabo, čeprav bi si financarji s presežkom denarja lahko oblikovali večje rezervne sklade za suha leta.

O davčnem sistemu, ki so ga pripravili v slovenskem finančnem ministrstvu, bi lahko zapisali, da je povsem v skladu s sedanjimi priporočili stroke. Sistem je razmeroma preprost in bi lahko veljal tudi dvajset let, kar bi bilo že kar dolgo obdobje. Davčni sistemi se namreč spreminjajo in niso dani enkrat za vselej. Zamrzniti jih preprosto ni mogoče. Ob uveljavitvi so ponavadi preprosti, potem pa se sčasoma dopolnjujejo in zapletajo. Ko postanejo preveč zapleteni, jih je treba z davčno reformo spet poenostaviti. Kajti zapleten davčni sistem je drag, od njega pa imajo koristi pravzaprav le odvetniki, ki se v imenu in z denarjem davkoplačevalcev pravdajo z daccarji.

V svetu prevladujejo torej nevtralni davčni sistemi, katerih primernost strokovnjaki tudi teoretično dokazujejo. Tako kot so bili pred časom v strokovni javnosti teoretično dokazani kot primerni tudi stimulacijski sistemi, ki so spodbujali razvoj manj razvitih in v bistvu višje obdavčevali bolj razvite. Toda take sisteme, kljub strokovni podpori, povsod po svetu opuščajo in se, spet ob strokovni podpori, odločajo za nevtralne.

Sedanjih priporočil so se torej držali tudi avtorji sedanje slovenske davčne reforme, ki temeljito spremenila na moč zapleteno ureditve. Veljavni davčni sistem, ko podjetja plačujejo do 47 različnih davkov in prispev-

kov, ki se obračunavajo od sedmih različnih osnov, je namreč tako do skrajnosti zapleten, da se v njem nihče ne znajde več. Še najmanj pa seveda tujci, katerim tudi nihče ne more razložiti, kakšne davke in koliko bi ob naložbah v naše gospodarstvo plačevali.

Nepregleden davčno-prispevni sistem je tako eden od pomembnih vzrokov za sedaj že kronično pomanjkanje (domačega in tujega) svežega denarja. Potreba po davčni reformi je tako predvsem ekonomska. Ob tem velja opozoriti, da slovensko gospodarstvo še enega sušnega leta verjetno ne bi moglo preživeti. To pa pomeni, da bodo v skupščini kar nekako »prisiljeni« predlagano zakonodajo sprejeti do konca letošnjega leta, saj bo le tako lahko stopila v veljavo 1. januarja prihodnje leto. Med letom nove davčne zakonodaje ni moč uveljavljati.

Ob pogosto zelo nepodbihi in načelnih razpravah v slovenski skupščini vendarle ostaja nevarnost, da predlagane zakonodaje ne bi sprejeli. Velja pa zato zapisati opozorilo republiškega sekretarja za finance dr. Marka Kranjca, da ni pripravljen voditi davčne politike pod vsakim pogojem. Nekatere kompromise bi verjetno sprejel, ob odlaganju sprejema pa se ne bi čutil več odgovornega za izpeljavo takšne davčne reforme, kot je sedaj predlagana. S tem pa, tako kot pred časom v odgovoru na pisanje Igorja Omerze, v bistvu zavrača vse napade in tudi očitno osebne ambicije nekaterih posameznikov, češ da bi

ga bilo treba v vladi kot prvega ministra, očitno tudi zato, ker je strankarsko neopredeljen (?), zamenjati. Sam predlog davčne reforme, ki mu ni mogoče prav nič očitati, pa je verjetno še bolj učinkovita »obramba«.

Osnovna izhodišča predlagane ureditve postavljajo zakon o financiranju javne porabe, ki naj bi dokončno odpravil prispevke in vso porabo v bistvu združil v proračunu. Z uvajanjem davka od dobička podjetij se po dolgih letih v našo terminologijo vrača dobiček, ki naj bi bil osnova za obdavčevanje tako podjetij kot tudi zasebnih obrtnih obratovnic. Za prehodno obdobje, do dokončne odprave družbene lastnine, naj bi uvedli davek na izplačane osebne dohodke. Poleg tega naj bi kosmate osebne dohodke obdavčili še z prispevkom za zagotavljanje socialne varnosti. Za te namene naj bi prav toliko denarja (kot strošek) prispeval tudi delodajalec. Denar za pokojninsko in invalidsko zavarovanje naj bi se zbiral na računu edinega preostalega sisa (skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja), denar za zdravstveno varstvo in za zaposlovanje pa začasno v republiškem proračunu.

Namesto zakona o davkih občanov naj bi dobili zakon o dohodnini, ki naj bi bila osebnih davek, plačevala pa naj bi ga večina občanov, ki dosegajo kakršenkoli dohodek v Sloveniji. Dohodnino naj bi daccarji na podlagi davčne napovedi odmerili po izteku leta, za katerega bi se odmerjala. Zato se bo denar

ŠVEDSKA IN EGS

Teško je v Evropo po svoje

Očitno so na Švedskem povsem prezrli izjavo Slobodana Miloševića, ko je pred časom (menda bo od tega leto dni?) povedal, da je tudi Srbija za priključitev Jugoslavije v ES – vendar dostojanstveno, na naš poseben način. Če bi na severu namreč slišali za to izjavo, bi se gotovo zamislili nad izvirnostjo svojih stališč, kako na svoj način priti v Evropo 92.

večine v sredstvih obveščanja skoraj ni slišati, kot bi si ljudje mislili, da grede stvari svoje zakonito pot in se ni vredno razburjati, medtem ko je 21-odstotna manjšina neprimerno bojevitelja in vsak hip pripravljena »odpirati oči zaslepljenim sodržavljanom«. »Sodelovanje ja – vendar samo pod našimi posebnimi pogoji!« sporoča naslov na kontaktni strani socialdemokratskega glasila mnenje bralca, ki »osveščeno« podpira uradno zavračanje in mu dodaja še malo lastne zavzetosti v obliki takihle stavkov: »Švedi, bi res radi sodelovali pri izdaji naše suverenosti? Naše neodvisnosti, naše družbene blaginje, katero so nam priborili naši očete in dedje ter zanjo toliko pretrpeli!« Ali pa: »Prilagajanje ES je napaka medicina ob napačnem času!« Ali: »Se naj Švedska podredi interesom vevobodnjaja, ki bodo na skupnem trgu sedita proizvodnja tja, kjer so plače najnižje in kjer je moč sindikata najmanjša? Ne, Švedska v tej izkoniševalski konkurenci ne more nastopiti, saj imajo naši revnejši bratje in sestre na Portugalskem, v Španiji in Grčiji pravico, da si delo vzamejo v roke. Torej bo preostala nordijskim državam le vloga bananjskih republik, da bodo dobavljale surovine...«

Ampak razlogov za nelagodno počutje je vsekakor veliko

Čeprav zveni za slovensko uho pravkar citirana aktivistična budnost nekako preživeto, vendarle ne gre zanikati, da imajo Skandi-

navci, med njimi še posebno Švedi, obilo razlogov za vznemirjenost. Tako kot je zaščiten in privilegirana domača avtomobilska proizvodnja (Volvo in saab-Scania), je v Evropi najbrž samo še Crvena zastava. Po tako visokih cenah, kot lahko švedsko kmetijstvo prodaja svoje pridelke na švedskem trgu, jih ne bo moglo nikamor drugim in je zato razumljiv strah, da bi čez odprte meje uvažali cenejšo hrano. Umestna so opozorila gospodarstva, da so proizvodni stroški švedske industrije za 10 do 20 odstotkov večji kot v drugih zahodnoevropskih državah – predvsem zaradi najvišjih davkov v zahodnem svetu in največjega števila »bolniških« (vsakršno znižanje davkov pa bi neizogibno pomenilo manj denarja za finansiranje socialnih programov, zmanjševanje bolniških pa občutljiv poseg v že dobera uveljavljene socialne pravice zaposlenih). Tu je potem vraščanje strožjih meril pri ugotavljanju dopustnih normativov za zaščito okolja, zdravja in varnosti, ki Nordijcem zagotavljajo manj onesnaženo okolje, čistejši zrak, bistrejšo vodo in manj zastrupljeno zemljo (vsakršno odstopanje bi pomenilo poslabšanje sedanje življenjske kakovosti, vztrajanje pa za prenekatere evropsko industrijsko panogo zapiranje skandinavskega trga, to velja še posebno za kemično industrijo). Komaj premostljivi zapleti čakajo na področju zaposlovanja in delovne zaščite, kjer imajo sindikati odločujočo besedo in je dostikrat za podjetje, ki se hoče znebiti človeka, o katerem meni, da dela škodo, ali da ne

ustreza zahtevam edina rešitev, da podjetje ukinejo in potem ustanovijo novega... Švedska že od začetka osemdesetih let ne priznava na svojem ozemlju nobenih tujih strokovnih kvalifikacij, sprečeval, diplom tuj. (z izjemo nordijskih, a še to le za nekatere najbolj deficitarne dejavnosti); zaradi tega je dandanes Švedska država z nedvomno najvišje kvalificiranimi pomivalci posode in pobiralci smeti, ker mnogi tujci preprosto ne morejo opravljati svojega poklica, za katerega so usposobljeni in kvalificirani. Ko so sredstva obveščanja pred dnevi z neprikritim zadovoljstvom objavila vest o doseženem soglasju z ES, da bo lahko švedska mladina odšled sodelovala v študentskem programu ES, študirala in hodila na prakso v Evropo, ni ob tem nikomur niti slučajno prišlo na misel, da bi hkrati podvomil v samovšečnost prepričanja, da je le domača izobrazba dovolj dobra.

No, da se v časopisnem zapisu našeti vseh problemov, ki bi jih radi Skandinavci tudi v novi Evropi reševali na svoj specifični način in v skladu z nepopolnostjo svoje birokracije, čez katero se drugače tudi sami vse bolj bridko pritožujejo, saj duši tudi njih. Morda za konec tega naštevanja samo še obrobni primer s področja lastninskih pravic: slišati je vznemirjena opozorila, da bi evropske cene potrojile vrednost neprimernih in da bi Nemci, ne da bi trenili z očmi, za počišniško hišo na jugu Švedske odšteli toliko mark, kot stane zdaj kron. No, in zdaj še objavljeni primer: zahodnonemška zakonca sta vrsto let hodila na počitnice v isti kraj na Švedskem. Do sem vse v redu, ker sta bila dobra plačnika in ker so švedske hotelske in gostinske storitve najdražje v Evropi. Ampak ko sta si letos ob svoji upokojitvi kupila tam manjšo hišo in hotela poletje prebiti v njej, je posegla vmes birokracija. Bojda v interesu nacionalnih koristi, je sklenila, da je hiša lahko njuna, toda ker imata posest na Švedskem, potrebuje ta dovoljenje za bivanje – tega pa ne moreta dobiti. In ga nista dobila. Vse dosedanje pritožbe so bile bob ob steno...

Že marca letos je švedski zunanji minister Sten Andersson silovito lopnil po svojem danskem kolegu Uffe Ellemannu-Jensenu, ker je le-ta posvaril skandinavske dežele, naj se ne delajo utvar, da bi lahko kot članice Efte enakopravno sodelovale pri sprejemanju sklepov v ES. Pot do sodelovanja vodi samo preko polnopravnega članstva. Danski minister je svoj poziv Švedski, Finski, Norveški in Islandiji objavil v nordijski časnikih, misel pa sklenil z nerazveseljeno napovedjo, da bodo sicer ostale na gospodarskem obrobju Evrope kot marginalne države, brez vpliva na dogajanja znotraj območja dvanaestice.

Kot rečeno, je bil švedski odziv silovit in poln vzvišene ostrine. Prvi mož departamenta za zunanje zadeve v Stockholmu je skupaj z zunanjimi ministroma Finske in Islandije (norveški ni hotel biti zraven) podpisal izjavo, v kateri so dansko prizadevane imenovali »storast (klumpig) poseg«, ki samo »podira ugodno začete procese zblizevanja med članicami Efte in ES«.

Samo dva meseca pozneje je bil predsednik vlade Carlsson se odločnejši: v listu Dagens Nyheter je zapisal, da razvoj ES v smeri politične unije s skupno zunanjo in varnostno politiko »definitivno izključuje možnost, da bi Švedska kdajkoli vstopila v ES«. In da bi razbili sleherni špekulacije, je še pribil, da celo v primeru novih varnostnih razmer v Evropi, ko ne bi bilo več razloga za tradicionalno švedsko nevtralnost, ne bi bil pripravljen »kar tako podpreti švedske odločitve za sprejem v ES – kajti tudi v tem primeru mora biti to stvar pogajanja.«

Tretja pot v ES – posebna pot za Nordijce?

Termin »Tretja pot« (Tredje vägen) je v švedski politični terminologiji pravzaprav precej obrabljen pojem, ki opredeljuje alternativni družbeni model med kapitalizmom in realsocializmom. Odkar pa so se začela pogajanja med skupino držav Efte in ES o medsebojnem sodelovanju, je izraz »Tretja pot« dobil še krajveje določilo »v ES« in tako definira vključevanje Švedske v Evropo – na njen poseben način.

Čeprav prihajajo vesti o pogajanjih med Efto in ES v javnost le po kosčkih in v zelo previdnih formulacijah, je vendarle že povsem jasno, da je »Tretja pot v ES« račun, ki se ne

51 odstotkov Švedov je za vstop v ES

Zanimivo podoba javnega razpoloženja daje nedavna uradna anketa javnega mnenja: kljub odklonilni vladni politiki se je kar 51 odstotkov vprašanih izreklo za vstop v ES, torej vsak drugi prebivalec, medtem ko jih je proti le 21 odstotkov ali komaj vsak peti. Kritična analiza bi morala pravzaprav postaviti pod vprašaj učinkovitost dosedanje politike vladajoče stranke in vso propagandno kanonado proti zblizevanju z Evropo. Po drugi strani pa je spet značilno, da 51-odstotne

ključne ekonomske cone so razglasile tudi vse črnomorske države, razen Turčije. V Jadranu ni izključnih ekonomskih con.

Slovenija kot ena od štirih jugoslovanskih območjskih republik sedaj ureja svoje mednarodnopravne interese do morja v okviru federacije in njenih organov, z izjemo morskega ribolova, ki je v republiški pristojnosti in nekaterih gospodarskih dejavnosti v zvezi z morjem.

Jugoslavija kot obmorska sredozemska in jadranska država je v povojnem obdobju izdelala koncept svojega pomorskega nacionalnega interesa. Ta je bil v zadnjem obdobju še zlasti izrazit na obrambno-varnostnem področju in glede globalne strategije Jugoslavije kot neuvrščene države. Pri tem tudi ne smemo zanemariti urejanja sosedskih odnosov z Italijo, še posebej ne pri razmejitvenih vprašanjih.

Temeljni režim jugoslovanskih obalnih voda je urejen z Zakonom o obalnem morju in epikontinentalnem pasu Jugoslavije (Ur. l. SFRJ, št. 49/87 in 57/89). Pojem obalnega morja je posebnost jugoslovanske zakonodaje, ki zajema notranje morske vode ter teritorialno morje, torej območji, nad katerima se razprostira jugoslovanska suverenost. Posebnost jugoslovanske obale je, da se zajeda globoko v kopno, pred njo pa leži veriga otokov. Dolžina jugoslovanske obalne črte

NAŠ IZHOD NA MORJE

Slovenija, Jugoslavija in morje

Ker je vse bolj očitno, da bo prišlo do političnih in pravnih sprememb v odnosu republike Slovenije do ostale jugoslovanske skupnosti, bi bilo koristno osvetliti nekatera vprašanja o bodočem geopolitičnem položaju Slovenije in o njenem izhodu na morje, ki se bodo pojavila, če bo Slovenija prestopila iz jugoslovanske federacije v mednarodno skupnost suverenih in neodvisnih držav.

znaša 2092 km, z otoki vred pa kar 6116 km. Zato znaten del morja med otoki in obalo spada pod režim jugoslovanskih notranjih morskih voda. Obalst obmorske države je tu popolna in le-ta z notranjepravnimi predpisi ureja pristop in muditev tujih ladij v omejenih vodah. Zaradi incidenta v zvezi z ameriško letalonosilko Saratogo ob ugrabitvi potniške ladje Acquillo Laure 1. 1985 je jugoslovanski zakonodajalec postrožil možnosti za obisk, muditev in odpoved obiska tujih vojnih ladij v jugoslovanskih notranjih morskih vodah, vključno z domačimi pristanišči. V notranje morske vode tudi ne morejo več tujte ladje na jedrski pogon, bodisi vojaške ali trgovske, tuje ribiške ladje pa le, če dobe ustrezno dovoljenje. Tuje trgovske ladje lahko priplujejo v pristanišča, odprta za mednarodni promet. Vsa tri slovenska pristanišča, Koper, Izola in Piran, imajo takšen položaj.

Jugoslovansko teritorialno morje meri 12 morskih milj, kar je tudi mednarodnopravno največja dopustna širina. 110 obalnih držav sveta ima 12 milj široka teritorialna morja, vključno s sosednjo Italijo in z vsemi pomorskimi vevilemali. Teritorialno morje spada pod suverenost obalne države, vendar pa mora slednja v njem dopustiti vsem tujim ladjam pravico do neškodljivega prehoda.

Že desetletja traja spor med državami, ali se pravica do neškodljivega prehoda nanaša tudi na tuje vojaške ladje. Po jugoslovanskem zakonu tri vojaške ladje iste države pripadnosti lahko hkrati preplujejo naše teritorialno morje. Z je omejenim zakonom izl. 1987 pa se je Jugoslavija pridružila vse večjemu krogu držav, ki urejajo neškodljiv prehod tujih vojaških ladij z notranjepravnimi omejitvami ter je uvedla režim predhodne notifikacije.

po katerem mora država, ki ji vojaška ladja pripada, vsaj 24 ur pred vplovitvijo v jugoslovansko teritorialno morje, obvestiti o tem Zvezni sekretariat za zunanje zadeve. Zal nimamo podatkov, kako te notifikacije potekajo v praksi. V sedanjih razmerah detanta imata namreč ZDA in SZ povsem identična stališča glede neškodljivega prehoda vojaških ladij skozi teritorialno morje, pa čeprav je bila svoje dni SZ tista, ki je začela omejevati neškodljiv prehod teh ladij. 23. 9. 1989 sta v Jackson Holu v Wyomingu vladi ZDA in SZ sprejeli skupno izjavo, da imajo po mednarodnem pravu vse ladje, vključno z vojaškimi in ne glede na tovor, oborožitev ali pogon, pravico do neškodljivega prehoda, za katerega se ne more zahtevati predhodne notifikacije ali dovoljenja za tak prehod s strani obalne države. Podmornice morajo pri neškodljivem prehodu pluti po morski površini in z izobeseno zastavo. Neškodljiv prehod ne vključuje preleta prek teritorialnega morja. Svoboda preleta skupaj s svobodo do ribolova, polaganja podmorskih kablov in cevovodov ter do znanstvenega raziskovanja morja spada med izrecno priznane svobode odprtega morja.

Zunaj obalnega morja ima Jugoslavija še dve morski milj širok carinski pas, ki pa razen carinskega nadzora ne posega v režim odprtega morja v Jadranu. Na morskem dnu vzhodnega dela Jadrana zunaj obalnega mor-

ja je režima jugoslovanskega epikontinentalnega pasu, ki je bil bilateralno razmejen z Italijo s sporazumom, podpisanim v Rimu 1968, leta.

In kakšno so, glede na dosedanje ugotovitve, možnosti republike Slovenije kot obmorske države? Slovenija s 46,6 km morske obale se bo uvrstila med »geografsko prikrajšane države«, torej tiste, ki po jamajski konvenciji leže ob zaprtih ali polzaprtih morjih, kamor spada tudi Jadran in katere so, glede na svoj geografski položaj, odvisne od izkoriščanja živih naravnih bogastev v izključnih ekonomskih conah drugih držav podvzgoje ali regije za ustrezne količine rib za prehranske potrebe svojega prebivalstva, in države, ki nimajo lastne izključne ekonomske cone.

Že bežen pogled na karto Jadrana pove, da Slovenija kot država ne bo imela neposrednega izhoda v odprto morje, ki se začne južneje pod Savudrijskim rtom, in torej ne naravnih razmer za lastno izključno ekonomsko cono in epikontinentalni pas (»shelf-locked State«).

Hkrati s pravnim položajem Slovenije kot obmorske države se postavlja vprašanje slovenskih meja na morju. Jugoslovansko-italijanska meja v Tržaškem zalivu je bila določena z Osimsko pogodbo l. 1975 ter bo hkrati slovenska bočna in horizontalna meja na morju, saj v tem delu morja ni naravnih možnosti za razširitev slovenskega teritorialnega morja v širini do 12 morskih milj. Mednarodnopravno je povsem nesporno, da vprašanje nasledstva držav ne posega v mednarodne meje, določene z mednarodnimi dogovori. Torej pridobitev slovenske državnosti ne bo vplivala na omejeno razmejitve. Isto usodo kot mednarodnopravno priznane meje pa dele tudi obojni režimi. Zato bo Slovenija naslednica sicer pred ratifikacijo s strani

Na septembrskem kongresu socialdemokratske stranke – verjeli ali ne – je vodstvo stranke, ki je hkrati tudi vlada in ki je bilo dotlej idejni oče protievropskih argumentov, z svo zavzetostjo pravilo skozi kongresno proceduro sklep, da naj Švedska vstopi v ES... Če je bil predsednik Carlsson še koncem maja »močno iritiran« – kot je tedaj poročala agencija TTA – zaradi stališča dveh najmočnejših opozicijskih strank, ki sta se odkrito izrekli za vstop Švedske v ES ter o tem zahtevali razpravo v zunanje-političnem odboru, zdaj to naenkrat ni več »lahkomiselno podcenjevanje stvarnosti«, kot je predsednik tedaj očitil strankinima voditeljema Bildtu in Vesterbergju. Celotni zunanji minister Andersson, taisti Sten Andersson, ki je koncem marca odkopal levite svojemu danskemu kolegu zaradi njegovega zavzemanja, naj nordijske države prosijo za sprejem v ES, je zdaj potogetil iz rokava skoraj enak poziv. In kakšna ironija: njelova izjava se je tokrat zaradi finskega deloma tudi norveškega protesta obrnila proti njemu samemu.

Kot strela z jasnega pa so v to novo proevropsko razpoloženje, ko se je zdelo, da se je treba samo še odločiti, kako napisati prošnjo za sprejem, priletele besede kanclerja Kohla; ta je brez dlake na jeziku zavrnil sleherni možnost, da bi v ES v doglednem času sprejeli nove članice, ker da se mora ES poprej notranje utrditi in prerasti v unijo. »Hladna roka za nove članice v ES« in »Kohl pravi ne za Švedsko« so osupili časopisni naslovi. Pod njimi potem švedski bralci, ki so ga tako dolgo prepričevali o posebni švedski poti v ES, izve, da bodo morali po Kohlovm mnenju takšno integrirano evropsko unijo spejeti kot dejstvo vsi, ki bi se kdaj kdoli želeli pridružiti, in da bo v njej prostor samo za tiste države, ki bodo brez pridržkov podprle takšno usmeritev.

Zdaj so v obitoku izjave, da si bo treba utrti pot v ES s kanaliziranimi aktivnostmi preko drugih evropskih prestolnic, ki naj pomagajo odstraniti ovire. Z najvišjega vrha je bilo slišati tudi besede – morda res pod vplivom prve prizadetosti in osuplosti – da »nordijske države ne mislijo čakati v vrsti z vsemi drugimi...«

Kako se bo vozil razpletal v prihodnje, še ni jasno. Eno pa je že zdaj jasno: na svoj poseben način se dandanes na poti v Evropo ne pride daleč. Mogoče bi si kazalo to spoznanje kam zapisati tudi za domačo uporabo.

Milan Maver

POGOVOR S SIMONOM WIESENTHALOM

Opominjati in svariti, to je moje poslanstvo

»Delo je dober časopis« je pred razgovorom za Delo komentiral direktor dunajskega židovskega centra Simon

Wiesenthal in se med ostalim spomnil, da si je Delo pred skoraj tremi leti »upalo« objaviti tudi tisti del intervjuja z njim, v katerem je kritično ocenil nepravilnost jugoslovanske vlade, da zahteva izročitev v Siriji živečega Eichmannovega pomočnika Aloisa Brunnera, odgovornega med drugim za deportacijo tisočev makedonskih Židov v taborišča smrti.

pa je bilo pismo Tuđmanove vlade, da namestijo žrtve imenovati po žrtvah fašizma in komunizma... Na to nisem niti odgovoril. Ali mislijo, da sem idiot, ki bi privolil v skupno ploščo za žrtve in morilce? V obeh mnogih Hrvatov so ustaši, ki so bili usmerjeni zaradi svojih zločinov, žrtve komunizma. Tudi Maks Luburić (medvojni poveljnik koncentracijskega taborišča Jasenovac), ki je imel v svojem uradu posodo, v kateri so plavale

iztaknjene oči žrtve, in ki je bil ubit z vednostjo Udbe, je za njegove prijatelje žrtve komunizma. Vendar svet takšne godlje ne bo dovolil. Proti temu se bo povsod protestiralo, kajti v nasprotju primeru se isto lahko ponovi na Slovaškem, Madžarskem, v baltičnih državah, Romuniji...

Primer medvojne hrvaške satelitske države ter ustaša je ekstrem. V Sloveniji, kot veste, je ob narodnoosvobodilnem boju po-

LJUBLJANA 19. STOLETJA

Nekoč so se v Trnovem drsali

Ali je Ljubljana mesto spominov ali ni? Arhitekturni muzej, Filozofska fakulteta, Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo ter Mestni komite za izobraževanje, raziskovalno dejavnost, kulturo in telesno kulturo (enota za raziskovalno dejavnost Ljubljana) so oktobra pogledali v 19. stoletje.

strnjeno pozidanega starega jedra – s svojimi dvorišnimi deli uveljavljala kot samostojni kompleksi, povezani na raščeno strukturo mesta ob trgih in ulicah (Kolizej, Mahrova hiša, Kazina, kavarna Evropa, stara realka). Proti koncu stoletja so družbeno pomembnejše zgradbe, pa tudi večje vile, dobivale prostor v natančno odmerjenem stavbnem arealu, skoraj zmeraj obdanem z vrtom in ograjo.

V drugi polovici stoletja, zlasti pa po potresu, se je zgodilo dvoje: novi urbanistični načrt je določil novo ulično širino ob hkratni tendenci po izravnavanju ulic. Drugič: stavne so bile vse bolj bogato okrašene, pa tudi novih arhitekturnih prvih ali členitev ni moglo zanikati (vognali stolpi, poševna čela, portalne partije) medtem ko je bila notranjost urejena po vse bolj strogih merilih funkcionalnosti. Zanimivo bi bilo raziskati odnos med časom nastanka stavb in izbranim slogom, s čimer bi nemara dobili odgovor na vprašanje o nastanku historičnih slogov pri nas, o zakonitosti njihovega pojavljanja in o slogovni razgledanosti naročnika, stavbenika, arhitekta in mesta kot celote.

Z našimi »stičišči« je nekaj narobe

Letošnji tabor je imel na voljo nekatere značilne stavbe ali mestne predele iz 19. stoletja. Arhitektu in urbanistu postavljata vprašanje revitalizacije tako po uporabnosti kot prilagajanja celostni podobi določenega mestnega predela. V obdelavi so bili: vhod v tunel s Karlovske ceste, Vodnikov trg, železniška postaja, realka, Novi trg, Stritarjeva ulica. Sodelovali so mentorji in študentje iz Ljubljane, Beograda, Skopja, Pesara in Edinburgha ter strokovnjaki za to problematiko: zgodovinar Branko Korosec, umetnostna zgodovinarja dr. Nace Šumi in dr. Peter Krečič, prof. arhitekt Peter Gabrijele, prof. urbanist Miloš Prodanović. Upoštevali naj bi predvsem temeljno organizacijo prostorov in dekorativnega sistema na fasadah, posvetili naj bi dvoriščem, razmislili o tem, kako bi lahko učinkovito in humano posodobili vzorčnik za gradnjo stavb v 19. stoletju.

Že takoj na začetku so vsi v en glas ugotovili, da z našimi robovi, stičišči starega in novega,

tekala tudi državljanska vojna. Danes se v Sloveniji pojavljajo tudi teze, ki boj proti okupatorju interpretirajo predvsem kot sodelovanje z okupatorjem pa primarno kot nujno zelo in reakcijo na takšne komunistične namene?

Na Hrvaškem je bil med vojno terorističen režim, neposredni sadistični ureditev, usmerjen k poravnavi starih nacionalnih računov. V Sloveniji, kot mi je znano, ni bilo tako in slovenskih domobrancev ni moglo primerjati z ustaši. Res pa je, da so domobranci imeli razumevanje za okupatorja, o čemer so tudi pisali. Naš center ima npr. cel fascikel o Ljerku Urbančiču (medvojnem domobranskem propagandistu, po vojni emigriral v Avstralijo), in že samo to, kar je napisal in kar smo iz našega centra posredovali, je zadostovalo, da ni bil izvoljen za liberalnega poslana v avstralski parlament. Zaradi tega mi je mimogrede povedano – tudi grozil, da me bo tožil. Tisti, ki kratka oznanjanja omejenjane teze o sodelovanju z okupatorjem, so stari, nestrpnosti ljudje. Če pa so med takšnimi tudi mlajši, pa pomeni, da ne poznajo zgodovine in da jim starejši niso povedali. Brez svojih pomagačev nacionalsocializmu ne bi uspelo zavzeti polovice Evrope. Tudi kolaboracija s sovražnikom je seveda imela razne stopnje, v celoti pa jo je treba preganjati. Pri tem gre za čast lastnega naroda; da je treba sodelovanje s sovražnikom preganjati, pa bi morali vedeti že otroci, tudi zato, da se v bodočnosti prepreči, da se spet pojavijo »domobranci«. Kolaboracija s sovražnikom je Rubikon.

Sodeč po posameznih antisemitskih izgrediv na Madžarskem ter Slovaškem, izjavah posameznih politikov madžarskega demokratičnega foruma, poizkusov rehabilitacije prelata Tise, ki je med vojno vodil satelitsko Slovaško, od koder so s prostovoljno pomočjo tedanjega slovaškega režima poslali v taborišča smrti skoraj 60.000 Židov, ni bilo sklepati, da se je v teh državah predvojni antisemitizem v času komunizma le konserviral in da sedaj ponovno prihaja na površje?

Ker je pred vojno v rodni Poljski dejansko obstajal numerus clausus še posebej za tiste židovske študente, ki so želeli študirati medicino in arhitekturo, sem moral arhitekturo študirati v Pragi. Spominjam se, da je bil antisemitizem na katoliškem Slovaškem veliko močnejši kot v drugih delih države. Deloma verjetno tudi zato, ker so bili tankajšnji Židi bolj usmerjeni k madžarski kot pa k slovaški kulturi. O sedanjih separatističnih tendencah na Slovaškem sicer menim, naj vsak narod odloči, kaj hoče, in da vse tisto, kar je vsiljeno, nima trajne vrednosti. Ko sem bil nedavno gost predsednika Havla, so me njegovi svetovalci opozorili na to, da te separatistične tendence prihajajo iz tujine, konkretno iz Kanade, Argentine, t.j. iz držav, kamor so mnogi Slovaki po vojni zbežali in kjer si

doslej niso upali odpreti ust. No, sedaj so arhivi v teh državah odprti, pa smo si mislili, da bi bilo treba tam ljudem, čeprav so že stari, izstaviti račun ter povedati, da so zbežali zaradi storjenih zločinov. Sedaj obdelujemo tak slovaški primer, ki živi v Kanadi. Tam smo prav tako imeli nekaj madžarskih primerov, sicer pa so v Kanado po vojni pobegnili pripadniki cele ukrajinske SS-divizije.

Menite, da gre pri pojavih antisemitizma v vzhodnoevropskih državah za kratkotrajno reakcijo na dejstvo, da je bil tam antisemitizem prepovedan ali gre za dolgotrajnejši in skrb vzbujajoč pojav?

Zaskrbljen sem, ker politične sile npr. na Slovaškem in Madžarskem niso jasno, obvezujoče izjavile v slogu ne, tega ne bomo dopustili. Antisemitizem je oblika ksenofobije, je oblika iskanja razlogov in krivcev za lastni neuspeh. Če bi ljudem slo dobro, bi ljudje ne imeli niti časa niti veselja, da to počno, v resnici pa je to drugače. Obstajajo antisemiti, ki v svojem življenju tudi antisemitizem niso sprejeli, danes se je antisemitizem spremenil iz zločina v mnenje. To se je pokazalo tudi na Poljskem... no, kar zadeva Poljsko in populizem, bi rad povedal, da je Walensa gotovo odigral zgodovinsko vlogo. Do njegovega boja sem čutil velike simpatije in ko sva bila oba kandidata za mirovno Nobelovo nagrado, sem izjavil, da je Walensa ta nagrada potrebna, da jo skratka potrebuje kot zaščito za svoje preživetje na Poljskem in zato, da lahko nadaljuje svoje delo. Vendar bi moral Walensa vedeti, da so poljski predsedniki začeli s prvim, t. j. Paderewskim (Paderewski je bil pianist svetovnega slovesa), za svojo državo pomenil nekakšno duhovno posnetico. Povedali so mi, da je med enim od Walensovih volilnih nastopov nekoč zavpil, naj Mazowiecki in njegovi svetovalci odidejo v Palestino. Walensa na to ni reagiral in to me je zelo prizadelo... V kriznih časih obstaja nevarnost ultranacionalizma in nevarnost, da se ljudje usmerijo k tistem, ki psuje najglasneje. Če se bo kriza poglobila, je takšen razvoj mogoč. Povsod v Vzhodni Evropi vre, ne vemo, pa, kaj bo iz tega.

Druga svetovna vojna se je sedaj tudi simbolično zaključila, zadnji še živeči vojni zločinci pa umirajo. V čem vidite svoje poslanstvo vašega centra tudi v prihodnje?

Ravno pred nekaj meseci smo dosegli izročitev nekoga Zvezni republiki Nemčiji, ki je živel v argentinski La Plati, t. j. 10.000 kilometrov od kraja zločina. Star je 78 let, do njegove izročitve je prišlo 47 let po storjenem zločinu, njegova želja je bila le se, da umre v miru. Vendar ljudje, ki so storili takšne zločine, nimajo pravice, da umro v miru. Ne smemo niti pozabiti, da zločinov niso storili zgolj nacionalisti in kolaboratorji, temveč da so pri njih sodelovali tudi posvema navadni ljudje, ko so ugotovili, da se jih lahko brez kazni udeležijo. Po vojni so se počutili tako, kot da bi preživel gripo, le da je ta stala 50 milijonov človeških življenj. Moje delo je seveda predvsem simbolično, saj nacističnih zločinov praktično ni mogoče kaznovati. Vendar se prav v tem trenutku morda rojevajo jutrišnji potencialni morilci, in tako še živeči vojni zločinci kot ti pa morajo vedeti, da po storjenih zločinih ne bodo imeli mira. V tem je pedagoški učinek mojega dela, moje poslanstvo je bilo in je, da istočasno opominjam in svarim.

Bojan Grobovšek

Pripravili so mednarodni študentski raziskovalni tabor in iskali poti in stopke za ohranitev ambientov in mesta kot celote. Vendar, ali je mogoče obnoviti nekaj tako cvetoč in očarljivi trenutek Srednje Evrope, ki se je odprl mnogoterim neostilom in nas povezal s samo antiko ter postavil v ospredje lepo veliko hišo ter urejen dvorček ali park? Obnoviti gotovo ne, lahko pa ga obudimo ali prilagodimo. Pogled strokovnjakov za umetnostno zgodovino, arhitekturo, urbanizem in zgodovino v 19. stoletje je bil tokrat ne le znanstvena naloga, ampak tudi čisto pragmatično dejanje. Rezultati so na voljo uporabnikom in glede na sponzorstvo mesta Ljubljane morda ne bodo ostali le na papirju. Papirna arhitektura bi bila vsekakor preveč postmodernistična. V tem trenutku smo na široko odprli vrata v našo preteklost predvsem zato, da bi se vključili v globalno iskanje arhitektur, pri tem pa ohranili lokalno misel(nost).

Sprašujemo se torej o prvi karth mesta, o zazidanih načrtih, o floristi podobni, o tem, kdaj je bila Ljubljana provinca, kdaj mesto, kdo je zaslužen za visoko solstvo, za načrte melioracije močvirij, celo jezera, za prekope, za kanalizacijo, razsvetljavo, za nove mostove prek Ljubljanice, za povezavo starega jedra z novimi naselji, kaj je stalo sredi današnjega Figovec, kaj na Kongresnem trgu, kdaj je bil porušen srednjeveški zid, kdaj smo dobili Filharmonijo, kdaj Opero, Dramo, Narodni dom, kdaj prve industrijske obrate, kdaj cestne povezave, pod kakšnimi vplivi so bili arhitekti, kdo so sploh bili (začuda veliko je bilo tujcev), koliko je bilo javnih razpisov, kako so se med seboj prepirale strokovne službe in deželne uprave, kateri župan je bil naprednejši, kateri ne in v čem je Fabianjeva genialnost. Kako pa so tuji videli naše mesto v tem tako malo »pospovanem« stoletju? Kot majhno deželno upravno, trgovsko in kulturno središče, katerega »mestni očetje« na magistratu skrbno bedijo nad prijetnim videzom mestnih cerkva, javnih zgradb, meščanskih »dvorcev« in hiš, dovolj čistimi in ponosno osvetljenimi ulicami, negovanimi zelenicami in ličnimi parki v mestnem središču. Kakršnakoli podobnost z današnjim časom je zgolj naključna.

Kako združevati staro in novo, je v Ljubljani večno vprašanje. Podiranje obzidja je sprožilo urejanje stikov starega, nekdanj obzidanega mesta z neposrednim okoljem, vprašanje ureditve dostopov, sčasoma pa širše ureditve. Potrebo po urejanju mesta so poskušali premagovati s »stavbnimi redi«, kasneje pa urbanističnimi (regulacijskimi) načrti. Prvi gradbeni zakon smo dobili leta 1875, kasnejši pomembnejši letnici sta 1886 in seveda po potresu 1895. Če ocenimo temeljne lastnosti stavbnih redov glede oblikovanja mestnega prostora in arhitekture, lahko rečemo, da se v njih dovolj jasno izraža klasičistična estetika oziroma estetika historicizma. Novo poglavje v urejanju Ljubljane pa je pomenil prvi regulacijski načrt po potresu. Urbanistični dvojni del Dunajem in Ljubljano se je končal v Fabianjev prid. Sirtjevega predloga mestni svet ni sprejel in tako nam je lahko Fabiani posredoval vzorčne nastaveke načrta za mestno središče in še kaj. Vse to je pozne-

Ob tej priložnosti bi bilo treba opozoriti tudi na problem prenove Gornjega trga. Tam naj bi po najnovejših načrtih stala fontana. Nekoč pa vsaj kolikor so viri dosegljivi in verodostojni, je tam rasla lepa lipa. In če bi jo posadili danes, bi enostavno in hitro rešili urbanistični problem tega predela med veliko Fabianjevo hišo, solo in majhnimi srednjeveškimi hišami v okolju. Zal smo tako analitični, da če ne moremo zagotoviti verjetno virom – tudi lipe tam ne bo, pa pika.

Realka

Na koncu naj omenimo še zanimivost, ki zadeva enega vodilnih motivov 19. stoletja. Gre za veliko hišo. V seminarju za arhitekturno ljubljanske fakultete (prof. Miloš Bonča) so prav za to priložnostno predstavili zgradbo realka, in zagovarjali tezo, da »palaca šele z urejenim zunanjim prostorom lahko tvori del mesta«. Realki bi lahko zdaj dodali vrt in tako opozorili današnji čas na obdobje gradnje samostojnih hiš, kar palača, ki z urejenim okoljem opredeljuje ves mestni predel. Pravzaprav bi lahko rekli, da se vednot obdobja, ki nosi pečat historične usmerjenosti, danes lotevamo z več razumevanja kot doslej predvsem s potrjevanjem njegovih klasičnih kvalit. Za nas so v tem času zanimivi novi volumni, novo, večje merilo celote. Ali si upamo kaj takšnega zgraditi tudi ta trenutek?

Sklepna razstava v Jakopičevem razstavišču je pokazala boljše rezultate, kot so organizatorji pričakovali.

Poudariti je treba plodno sodelovanje dveh strok, umetnostne zgodovine in arhitekture. Gre za umetniško realizacijo teoretskega diskurza. Za to pa je potrebna živa in ustvarjalna osebnost, ki lahko odpre zgodovinski fotografiji nove kvalitete. Prav v enakopravnem dialogu in sožitju teh dveh strok je mogoče iskati plodno podlago za lepe uspehe pri doizidavanju in prenovi mesta. Največji problem za Ljubljano 19. stoletje je bila povezava matične točke z novimi centri in to so udeleženci tabora zelo dobro opazili. In zakaj so se prav v Arhitekturnem muzeju lotili takšnega programskega sklopa? Predvsem zaradi znanja, ki ga muzej zbira in hrani ter vedanja o 19. stoletju in drugih zgodovinskih razdobjih. Ohranjanje primerno teoretsko širnino, se lahko torej gibljejo iz stoletja v stoletje in vsakič najdemo nove, zanimive naloge. To je tudi prednost taborov nasploh, ljudje so pri rešitvah svobodni in zato sproščeni. Letošnji izdelki in rešitve so dokaz in informacija, kaj se na takšnih taborih dela, hkrati pa strokovne službe tudi vedo, kje dobiti strokovne odgovore. To je ponudba mesta, zakladnica idej, ki jo je mogoče zmeraj znova odpreti in preveriti. Kdor bo dobro pogledal, bo opazil tudi skupino, ki ne preverja le vrednot 19. stoletja ali današnjega časa, ampak raziskuje makrokozmos, da bi odkrila mikrokozmos svojega bivanja; da bi sredi vesolja zaznala primerno hišo, ki ji šele halogamski pogled lahko pokloni vsebino doma. Skrite stvari in, ker je v vsakem od nas nekaj »malega princa«, bo »namesto koga roža cveti« vedno hit, bacek pa bo tudi obdel primerno hiško.

Neva Mužič

ANDREJ CAPUDER

KULTURA JE ZAME CELOSTNI PEČAT NARODA

Dr. Andrej Capuder, slovenski kulturni minister, ne vpraša, o čem naj bi tekla beseda. To stori, ko je pravzaprav že prepozno. In tedaj brez pomisleka pristane na ugotovitev, da je »iritantna osebnost«, pogovorimo se torej malce o tem, zakaj vas vsi nenehno napadajo... Edino, s čimer dà med pogovorom slutiti, da si se dotaknil nečesa, na kar je občutljiv in razdražljiv, je besedica »čuje«.

države. To bomo poizkušali uravnati z zakonodajo. Koncepta skratka ne mislim še predložiti, ker se mi ne zdi pametno, da bi iz ene državne kulture preskočili v drugo. Zdaj je čas, da se razvijejo individualne sile in da kultura sfera sama rodi pobude, z vsem tveganjem in odgovornostjo vrede.

Če bi za neko pesniško srečanje odmerili dovolj denarja, oziroma ga dali še nekaj za povrh, bi to že bil koncept, saj ste rekli, da veliko daste na poezijo?

Pesniki bodo dobili dovolj denarja za svoje shode, upam samo, da bodo znali z njim tudi gospodariti.

Pesniki so neradi gospodarini.

Vem, saj sem se tudi jaz v svojem življenju boril s podobno skušnjo. Nekaj je v kulturi, kar ne gre skupaj s kapitalizacijo. A žal moramo združevati oboje, c'est la vie. Drugo pa je, kadar nekateri izkoriščajo spodsrajše, ki so tako v politiki kot življenju nujni, za golide sumničanja in obrekovanja, ki jih potem oboere živijo na ministra. To pa je že stvar psihologije posameznikov, morda celo metafizike. Na take meri Kierkegaard, ko govori o »nesrečnem samopotrjevanju«. Tega agresivnega, bolj ali manj nezavednega mazohizma, za katerim se radi skrivajo povsem otipljivi materialni interesi, je med kulturniki kar precej. Ta sebičnost, da imenujem stvar po domače, onemogoča sleherni dialog in s tem tudi zdravo kulturno vzdušje.

Vidite, kako znate izzivati ljudi.

Nimam namena izzivati. Res pa je, da je ena od osnovnih ministrovskih dolžnosti, da spodbuja z velikim nacionalnim debatam. Proracun zna razrezati marsikdo, zakonodaja lahko tudi prepisemo od sosedov, zadevati ob nevalgične točke zavesti, posemaznika in skupnosti, pa je za to... ne bom rekel umetnost... v pravice provokacija... Za to je potreben pogum in seveda znanje.

Ja, ves narod nori za mariborskim Faustom, minister pa pravi, da mu ni všeč. Ko bi vsaj ne povedal tako naravnost.

To je pri meni pomanjkanje diplomatskega čuta. To so moji kritiki dobro ugotovili. Sem pa učljiv in objuljnim, da se bom v tej točki

poboljšal. Za Fausta sem rekel, da je sijajna imaginacija in sen zanjo tudi čestit režiser. Jaz Pandurju, sem pa hkrati pripomnil, da je vse naredil tako, da odvrta pozornost od Goetheja. Mislim, da nisem daleč od resnice.

Ko ste izjavili, da bi vam v Jeruzalemu za »ora et labora« postavili spomenik, sem že izvedel.

Kaj hočete, nekaj življenjske neposrednosti si mora človek tudi in tam privoščiti. Navsezadnje sem se delal norca iz samega sebe, nikogar nisem žalil.

Takšnih ste izrekli že veliko.

Ne vem, ali jih je bilo malo ali veliko. Vem pa, da govorim o stvarih, o katerih sem vse življenje temeljito mogel in jih tudi preizkušal na lastni koži. Tako da si mislim, da imajo nekaj teže.

Katere so nevalgične točke, ki ste si jih po vašem pri posamezniku ali narodu dotaknili?

Denimo ravno slovit »ora et labora«, ki je dvignil toliko prahu. Dozdaj tega stavka nisem hotel komentirati, ker je bilo nam sproženo toliko neokusnih polemik. In vendar gre za enega temeljnih problemov prihodnosti te naše evropske civilizacije, ki je po mnemu mnogih ekspertov »izgubila dušo« in se v svojem toliko opevanem razvoju ne prepozna več. Štefenzonija neobdržane aktivnosti, kot jo razvija naša stara celina in ki nam jo modreci Vzhoda upravičeno očitajo, te slejkoprej pripelje v slepo ulico, ko ljudje segajo po vseh vrstah mamil, od alkohola do droge in se začnejo množiti zatekati k psihiatrom, homeopatam, gurujem in podobno. Fina psihologija, tista ki je naslonjena na pravi metafizični čut, pa nas že od nekdaj opozarja, da mora človekovo dejavnost nujno spremljati tudi notranja poglobitev, razmislek o sebi, zbranost in tišina. Tako kot vdih in izdih pljuč naš bo tudi človekovo življenje sprtni in nerazdružni splet dejavnosti in meditacije. Samo to sem hotel reči s tem starodavnim geslom, ki sem ga povedal pač po svoje, kraju in času primerno.

Mnogim gre na živce, ker vas njihove kritike ne ganejo.

Ne bi rekel, da me ne ganejo. Za vsakega človeka, še posebej za politika je važno, da si ustvari neke vrste »circuit«, obtok, tako da se odmev vrne k njemu. Če tega ni, živimo in delujemo v gluhoti, ko naše delo ne vznemirja nikogar več. Kadar me napadajo, sem vsekakor prizadet. Toda vsak napad sprosti v meni novo dejavnost, ki je sad prejšnje prizadetosti. Zaradi tega mi ne sme biti žal nekaterih izjav ali dejanj. Obžalujem lahko samo nekulturnost dialoga. Da se te polasti bulvarsko časopisje. Da tvoje izjave spolitizirajo in zbanalizirajo. To je bila zame grenka izkušnja, ki pa jo pripisujem nezrelim začetkom demokracije v tej deželi. Za demokracijo je potrebna vzgoja. Tako kot mi je nekoč zaupal neki pijanec ob Ljubljani: Kurba se prej zaredi kakor človek, človeka je treba gojiti.

Mogoče pa doživljate takšne odmeve zato, ker ne pustite do sebe. Ker je z vami mogoče kontaktirati samo prek vaših govorov.

Glede tega bi prav rad nekaj povedal. Če ne šteje delegacij in potovanj po deželi, imam do deset resnih pogovorov na dan. Tako da sem se doslej temeljito pogovoril z nekaj sto ljudmi. Opravi mi imam tudi s provokatorji, čudaki in obiskovalci, ki ti polnijo glavo s svojimi osebnimi problemi.

Je bil tudi prej takšen naval na ministristvo?

O tem nimam primerjave. Vsekakor so imeli prej na voljo kakih ducat sogovornikov. Imam pa občutek, da je pritisk v teh časih večji. Kot da bi nova demokracija na Slovenskem zbudila vse, kar je doslej spalo. Ko bi vedeli, po kaj vse prihajajo! In po kakšne zneske! Nekaterih še človek upravičeno brani.

Ko pa se je tako hitro razvedelo, da o vsem odločate vi.

Kar zadeva denar, bomo poskušali urediti tako, da bo imel minister čim manj opraviti z njim. Lahko bo kvečjemu interveniral, to pa bo tudi vse.

Kdaj bo to?

Je v pripravi. Za razdelitev kulturnega dinarja, ki mi ga na koncu koncev tako določi vladni proračun, so v prvem približku odgovorni moji strokovni svetovalci, ki imajo za to na voljo cel štab strokovnjakov, dovolj široko izbranih in kompetentnih. O končni razdelitvi bom odločal skupaj s strokovnim svetom, ki bo sestavljen iz neodvisnih in široko razgledanih osebnosti, v sodelovanju s kulturno komisijo v parlamentu. Kot vidite, ne kažem posebne težnje po osebni diktaturi, kot mi očitajo nekateri naščuvani in namenoma neinformirani ljudje. Drugo pa je avtoriteta. Te smo se Slovenci v veliki meri odvabili, verjetno zato, ker smo imeli toliko let opraviti z lažno, ideološko postavljenavo avtoriteto.

Meni se zdi najbolj čudno to, da se vas nihče ne boji.

Hvala za kompliment. Vzajem ga na znanje kot pedagoški.

Pa ne da bi hoteli kulturnike vzgajati?

Tudi če bi hotel, mi moja veda pravi, da je to s človeškimi močmi nemogoče. Eden najboljših sokratskih dialogov pri Platonu govori ravno o tem: Ali se je vrline mogoče naučiti? Odgovor tam obvisi v zraku. Vsekakor pa se kultura, vzeta v najbolj osebnem in občem smislu, začne in konča pri vzgoji. Resnice se dejansko ni mogoče naučiti, lahko pa se učimo resničnosti ljudi. Lahko navajamo mladino k izbiri, k odločanju, k odgovornosti. To je tisti humus, iz katerega rastejo vse vrste plodovi, tako v umetnosti kot v politiki. Bolj kot genijev, pravi nekeje Cankar, potrebuje naš narod značajeve.

Doktoriral je iz francoskega nadrealizma (1980). Svoje življenjsko delo, prevod Božanske komedije, ki ji je posvetil deset najlepših let, je objavil pri tridesetih (gre za prvi v celoti objavljeni knjižni prevod te Dantejeve pesnitve na Slovenskem). Po njem so se vrstili še drugi prevodi iz romanske književnosti: pesniki Petrarca, Camoens, Baudelaire in avtorji Theilhard de Chardin, Ernesto Sabato in drugi. Kar zadeva izvirno literaturo, je napisal tri romane: Bič in vrtavka, Mali svet in Rap-sodija 20, tik pred izidom pa je Iskanje drugega. V knjigi Romanski eseji je predstavil svojo filozofsko in estetsko misel.

Torej le imate neko vizijo o kulturi?

Zadnjič sem nekeje bral, da je kultura prvi vagon v vlaku slovenske suverenosti. To se mi zdi izredno sporno. Kultura je zame celostni pečat naroda, je izraz narodove zavesti. Kakor hitro ga oddvojimo in strpamo v poseben vagon, četudi na prvem mestu, zaidemo v sfero posebnosti, ki se hitro nagne v sebičnost. S tem kulturi avtomatično podeljujemo neke privilegije, ki jih pred zakoni demokracije ne more in ne sme imeti. Eno je, koliko država vlaga v razcvet umetnosti in znanosti, kako goji svojo kulturno dediščino, kako podpira umetnike in poustvarjalce; za to se bom kot kulturni minister boril in za to sem poklican. Nekaj drugega pa je ustvarjanje neke kaste s podobnimi privilegiji, kot so jih imeli duhovniki v starem Egiptu. Prav dobro poznam imenitni in nepogrešljivi delež humanistov in politično angažiranih umetnikov v pretekli in polpretekli zgodovini. Ampak tu je štel pogum posameznikov, odločalo je njihovo osebno tveganje in pripravljenost za žrtve. Upiram pa se temu, da bi kar na pamet promoviral neko celotno sfero ali, kot jaz temu pravim, kasto, in rekel, to je najboljše, kar nas narod premore.

Kdo hoče biti kasta?

Ne bi govoril o imenih, nomina sunt odiosa. Ali ne bi povedal se nekaj o suverenosti? Ne pristanem na tezo, da je ravno kultura kriterij za suverenost naroda. Kultura je celostni pečat naroda, je sad in izraz njegove ustvarjalne zavesti. Suverenost pa se, čeprav to zveni paradoksalno, tako pri posamezniku kot pri narodu, najbolje izkaže v pripravljenosti in sposobnosti, da se podvržemo zakonom. V zgodovini so bila suverena ljudstva – in Sparta ni bila dosti večja od Slovenije – velika in suverena prav zato, ker so bila sposobna ustvariti zakonodajo in se tej zakonodaji podvreči. Ko danes gledam naš javni parlament, ki ga razdira nenehna obstrukcija levih sil, si mislim, da smo se daleč od tiste suverenosti, ki bi si jo hoteli izbojevati s papirnatiimi deklaracijami in neplodnim izrekanjem.

Zdaj ste se pa razjezili.

Zakaj se ne bi. Sveta jeza, je rekel Cankar. Bog te blagoslovi. Če tebe ne bi bilo... Visoko cenim Cankarja politika, on je temu narodu pregledal obisti. Je pa res, da ga je gledal z Dunaja.

Lahko je govorčiti o kulturi, o slovenstvu, kdo bo pa povedal, kaj je dobro in kaj slabo?

Ob vsej tej debati o kulturi in slovenstvu se nihče ne vpraša, kaj je kvaliteta. Mislim, da je kvaliteta univerzalna lastnost, da je celostna izkaznica človeka. Težko je ločiti poklicno kvaliteto od človeške in politične kvalitete. Tu je ves človek, je eden, je iz čleaga. Slovenskost, suverenost in kulturnost so intimo povezane v človeku, ki je eden in originalen, posebnost in hkrati del naroda. Če se nam posreči narediti narod »posamičnikov«, kot temu pravi Kierkegaard, potem smo na konju.

Kaj minister lahko k temu prispeva?

Minister je težko razsodnik, arbiter elegantiarum, ker ima nujno svoj okus in ga v nobenem primeru ne sme vsiljevati drugim. Spodbujati mora h kvaliteti, ne pa o njej odločati.

Kako lahko ve en sam človek, pa naj bo še tak strokovnjak, kaj je kvaliteta?

To je zelo stara debata, začeli so jo že Grki. Razširil bi jo lahko s tem, da uvedem izraz »milsto«. Kdaj smo poklicani in kdaj zavrežni. Jaz osebno si želim, da bi bili danes kot narod poklicani, saj imamo za sabo, kot bi rekel Dante, toliko in toliko let besnečega morja, iz katerega se rešujemo na obalo. Morda bodo nekateri rekli, da je to stvar osebne presoje in da pretiravam. Naj povem, da nis pravi proces očistjenja šele čaka.

Vi priganete na klasiko in to je tudi eden vaših načev.

Še ena napadena interpretacija mojih izjav. Rad imam klasike, rad pa imam tudi moderne avtorje, zlasti če so avtentični. Preden sem lotil Danteja, sem kot študent dve leti igral jazz. Še danes me pretrese, če kje zaslišim katerega od tistih bluesov, ki smijo jih »sibali« kot edino možnost sprostitve in upora v težavnih mladenskih letih. Kasneje sem ta upor ponoril pri literaturi in filozofiji kot neke vrste notranje izgnanstvo. Dokler ni prišla politika.

Se boste vsaj malo prilagodili kulturnikom in spremenili način vladanja?

Obstaja izraz »irreductible«. Don Kihot ali pa Ljudomrznik, pri katerem se Molliere ne more odločiti, ali bi potegnil z njim ali s svetom – to so junaki, ki so v očeh sveta smešne figure, so pa bili moji ideali. Enako kot njihovi očetje, Unamuno, Kierkegaard, Bergson, vsi ti mojstri, ki bi jim bil rad učenec iz prve roke.

Ste v teh mesecih kdaj pomislili, da bi odstopili?

Vojak sredi bitke nima kam odstopiti. Lahko pa dezertira.

Vesna Marinčič

EVROPSKO GLEDALIŠČE

Navodila za uporabo

V intelektualnem srcu Pariza, na levem bregu, nekaj korakov od Latinske četrti, se pravokotno na bulvar Saint Germain, z ulice Odéon proti Luksemburškemu parku odpira preprosta in učinkovita perspektiva: teater in nebo.

Pred dobrima dvema mesecema so na pročelje tega starega pariškega gledališča (zgrajenega 1782, v antičnem slogu in z antičnim imenom Odéon, ki je vmes nekajkrat pogorelo, a so ga vsakič znova rekonstruirali) v istem grško-rimskem stilu – oddaljen je le André Masson, ki je poslal kraj strop v dvorani) vgrajevali z zlatimi črkami: ODEON – THEATRE DE L'EUROPE. Zvečer je pročelje gledališča razsvetljeno in od daleč se blešči predvsem črke: EUROPE.

Luis Pasqual

Od leta 1984 do jeseni 1990 je gledališče Odéon gostilo dve različni instituciji: Comédie Française, ki je imela tako na razpolago dve pariški sceni, in Gledališče Evrope, ki sta mu ob rojstvu stala ob strani francoski minister za kulturo Jack Lang in najbrž najbolj evropski režiser Giorgio Strehler, ki je tudi prevzel vodstvo tega projekta, zasnutka, prefiguracije evropskega gledališča. Strehler, ki je imel na voljo Odéon le štiri mesece na leto, od pomladi do poletja, je v Parizu postavil in povabil nekaj odličnih in odmevnih evropskih produkcij. Po štirih letih polovičnega delovanja, iskanja nove formule evropskega gledališča in predvsem s prepričanjem, da ima ta ideja svojo prihodnost in kmalu tudi sedanost, predvsem pa aktualnost, je Jack Lang bistveno povečal finance za to idejo, imenoval Odéon Teater Evrope in postavil na Strehlerjevo mesto Luisa Pasquala, trenutno gotovo najbolj primerne in dinamičnega režiserja za krmarjenje te evropske ladje.

Luis Pasqual, ki ga v Parizu poznajo pred-

vsem gledališki privrženci Lorce (režiser je namreč pred dvema letoma v tem istem gledališču predstavil nepoznanih Lorcor El Publico), je sredi septembra sklical v na novo krščenem teatru tiskovno konferenco in začel nekako takole: »Gotovo se sprašujete, kdo je ta španec oziroma Katalonec pred vami in kaj žani pomeni ta beseda: Evropa.«

Luis Pasqual se je rodil pred devetindesetimi leti v frankistični Španiji separatističnem, svobodnomiselnem, katalonskim staršem. V njegovi gledališki karieri se da razbrati štiri različna obdobja: prvo, v katerem igra, se itti teater pomeni predvsem biti proti diktaturi, drugo, izrazito katalonsko obdobje, ko ustanovi v Barceloni gledališče Liure, v katerem pomeni igrati v katalonski biti se bolj intenzivno proti Francu, tretje je madridsko obdobje, ko nova španska demokracija povabi na čelo svojega nacionalnega teatra Maria Guerrero, mladega, komaj tridesetletnega Katalonca, ki jim v šestih letih postavi na sceno nekaj bleščečih mizanscen, obdobje, ki pomeni za Luisa obdobje normalizacije. Španci hočejo biti kot drugi narodi v Evropi, več, Špancem se mudi. Četrto obdobje: direktor Théâtre del l'Europe, nova avantura, ki se odpira, ki se začena kot ideja.

Kaj je to Evropa?

Beseda, ki je nismo še nikoli toliko izgovarjali kot zadnje čase, v vseh pogledih in nemogočih zvezah. Ki vsakemu pomeni nekaj drugega, ki ustreza kdove kateri realnosti. Geografski? Politični? Ekonomski? Kulturni? Evropski jogurt, kavbojke? Evropska glasba

(pomislimo le na Mozarta – kaj ni pisal na italijanske, nemške librete, bil gost vseh evropskih dvorov, napisal Don Giovanni za praško gledališče Tipi)? Zakaj ne teater?

Teater razlik

Kakšen recept za evropski teater? Na primer: Vzememo katalonskega režiserja, ki si izbere nekako večno aktualnega angleškega Shakespeara, za sodelavce vzame nemškega scenografa, poljskega skladatelja, italijanskega kostumografa, francoske igralce, ker smo pač sredi Pariza...? Ali je to evropski teater?

Le zakaj na vsak način iskati formulo, ugovarja Luis Pasqual. Gledališče Evrope (kot tudi Evropa) lahko obstaja le kot gledališče (Evropa) razlik. Evropa kot odsev naših razlik. Uniformiranost slabi ustvarjalnost, razlike jo krepijo.

Odéon

In Odéon je lahko le kreativni, energetski pol, ki zbira te razlike kot magnet in nam jih vrača kot odsev. Odéon kot prostor, kjer se stvari (predstave) dogajajo, ustvarjajo, sanjajo, delajo. Od koder bodo te predstave križarile po Evropi. Kjer se bodo zbiral različne energije, ne samo kreativne, tudi finančne (Odéonove produkcije bodo v glavnem vse evropske koprodukcije).

Nekakšen laboratorij. A ne zaprt sam vase, nekaterim, odprti navzven, z gledalci. In na plečih gledalcev leži tudi določena odgovornost: »Le gledalci nam lahko dajo vedeti, ali gremo v pravo smer, ali jim naš teater sploh

kaj pripoveduje, jih prizadeva, teater je namreč stvar komunikacije, stvar delitve, prelika.«

Sezona 1990–1991

Nova sezona se odpira z Lorco, ki jo režira sam kapitan te nove evropske linije. Zadnji, nedokončani Lorcor tekst z naslovom: Sin tisto (Brez naslova). »Za začetek sem si zaželel prisotnost pesnika, ki bi me prijel za roko,« je rekel Luis Pasqual. »Poleg tega je to tekst o revoluciji... o tem neugodju našega časa, ko kar naprej čakamo, da se bo nekaj zgodilo... čeprav vemo, da Godot ne bo prišel.«

A en Lorca je za Luisa dvojini Lorca. Francoški in originalni, španski. Režiser bo namreč v istem večeru predstavil dve različni mizansceni: francoski s francoskimi igralci in francoskimi umetniškimi sodelavci, špansko s španskimi. Lorca v francoskimi ni niti približno Lorca v španskini (francoški je bolj racionalen, kartezijski), kot tudi igra v španskini ni isto kot igra v francoskimi. Vsak jezik ima svojo notranji dih, svoj notranji gib.

Po Lorci Angleži. To sezono nam predstavlja Luis Pasqual angleški teater. »Pridite,« jim je rekel, »in zavzemite, okupirajte Odéon.« Mislim, da ne govori iz direktorja Odéona imperialna preteklost njegovega naroda, temveč prepričanje, da je to najboljši način predstavitve nekega nacionalnega teatra. Angleži (National theatre) prihajajo z dvema Shakespeareoma v angleščini (Richard III. v režiji Richarda Eyra in kralj Lear v zelo

pričakovani postavitvi mlade Deborah Warner). Tema dvema Shakespeareoma v angleščini bo sledil nov Shakespeare (!), tokrat Odéonova produkcija Mere za mero nemškega režiserja Petra Zadeka, v francoskimi. Spomladi Balkon Jeana Geneta v režiji Luisa Pasquala in za konec (Španci radi končujo pojoče, še posebej na začetku poletja) mistikal Revija Kurta Weilla. Zakaj toliko Shakespeara, sprašujejo novinarji. Trije Shakespearei, kaj ni to malo preveč?

Luis Pasqual je k prihodnjemu sodelovanju povabil deset različnih evropskih režiserjev, od katerih jih je kar osem hotel postaviti na oder Shakespeara. »To plimo je bilo enostavno treba vpisati v program,« pravi Luis Pasqual. »Očitno nam Shakespeare danes bolj kot kadarkoli postavlja pred oči ogledalo, v katerem se, če imamo v svojih očeh dovolj moči in iskrenosti, lahko prepoznamo.«

Kaj pa denar?

Proračun Théâtre de l'Europe znaša 44 milijonov frankov na leto, ki prihajajo v veliki večini od francoskega ministrstva za kulturo, AFAC (institucija, ki se ukvarja s širjenjem francoske kulture v tujini), evropskega parlamenta (za zdaj bolj simbolična vsota), turneje National theatre pa na primer v celoti organizira in sponzorira Guinness. Denar je pač treba iskati tam, kjer je, pravi kapitan. Za konec oziroma začetek nam ostane le še to, da zaželimo Evropskemu gledališču in njegovemu kapitanu čimbolj viharno morje, veliko vetra in pogumno plovbo.

Brina Švigel-Mérat

Die traie und Hansestadt Hamburg" je danes pač ena svetovnih medijskih metropol, kajti medijska produkcija je po svojem prometu v tem mestu v deželi že na tretjem mestu (za industrijo in trgovino) in obsega kar 21,6 milijarde mark letnega prometa. Ta sektor (znan po Bildu, Spiegelu, ARD, SAT 1, ZDF, NDR) ima skupno kar 2240 podjetij, v katerih je zaposlenih 34.200 delavcev (podatki so za leto 1988).

K medijskemu in postindustrijskemu mehanizmu večrajšega izrazito industrijskega in predindustrijskega Hamburga pa sodi tudi razcejan znanstveni in kulturni sektor s številnimi mednarodnimi dogodki. Eden najpomembnejših v letošnjem letu je bil simpozij Interface (Vmesnik), ki ga je mestni kulturni urad pripravil letos prvič (odslej bo biennial), in sicer med 6. in 8. novembrom v Muzeju za umetnost in obliko. Na njem so znanstveniki in umetniki tehnološke umetnosti iz Evrope, ZDA, Kanade in Japonske spregovorili o temi, ki pač sodi v Hamburg kot nemško in svetovno medijsko metropolo. Naslov simpozija, ki so ga sponzorirala tako velike družbe (recimo Nemška zvezna pošta, nemški Philips, družba Prizma) kot zvezno ministrstvo za vzgojo in znanost, je namreč bil Elektronski medij in umetniška ustvarjalnost, ob tej glavni temi pa so strokovnjaki razpravljali predvsem znotraj naslednjih programskih sklopov: Zamenjava paradigme v umetnosti, znanosti in družbi, Strukturna sprememba estetske produkcije, Ustvarjalni duh in umetniška inovacija, Novo utemeljenje in elektronska komunikacija in Lokalno-globalno. V že pred več tedni razprodanji muzejski Zrcalni dvorani je potekal od jutra do večera čisto znanstveni del simpozija (vodil ga je prvi predsednik Nemškega društva za holografijo Peter Zec, sicer avtor znanega dela Holografija, ki je 1987. leta izšlo pri založbi DuMont v Kölnu), med popoldanskim odmorom in dva večera pa so muzejske prostore ozivil umetniki in telematični spremljevalni dogodki Interface simpozija. Telecom je v muzeju napejal ISDN priključke in demonstriral videokonferenco, NDR-TV je predstavljal Paintbox sistem računalniške grafike, skupina Ponton je nastopila s telematičnim projektom University, Siemensov kulturni program je razstavljal zbirko nagradjenih del z linškega festivala Ars electronica (1987-1990), znana družba Fiellmann-Optik pa je predstavila dela iz svoje bogate zbirke hologramov.

Z deli, za katera je bistvena raba interaktivnih postopkov (sprejemnik dela vpliva sočasno na predvajano delo, ti njegovi vstopi pa so programirani v sam koncept dela) in simulacija virtualnih prostorov, so sodelovali tudi individualni umetniki (recimo Detlev Fischer z računalniško literaturo, Minimal Club s teoretično TV Cindy, Walter Schröder-Lim-

mer z algoritmično kompozicijo Chaos I za orkestralne zvoke, Hans-Christian Holthusen z »ZDA-potovalno ploščo« in Kiyoshi Furukava z delom Alice (programom za grafično in glasbeno predstavitev fraktalov). V okviru simpozija pa so podelili tudi nagrado Prizma (vredno 20.000 DEM) za dela s področja ustvarjalne rabe računalnika v umetnosti. Letos so jo prejeli Ingo Neu, Kiyoshi Furukava in Detlev Fischer.

Nashevan imena medijskih hiš, družb, ustanov in seveda vsote mark. Ali pri tem pretiravam, sem se okužil s podjetniškim duhom Hamburga? Pravzaprav nisem edini, nasprotno, s temi dejstvi le začetjem del ozadja omenjenega hamburgskega simpozija in umetniškega srečanja, ki so ga sicer v svojih referatih in poročilih razkrivali številni udeleženci. Teoretiški, ki se ukvarjajo z elektronsko umetnostjo in kulturnimi implikacijami umetne inteligence, se namreč zavedajo številnih temnih omejitev na njihovem področju. Ena je na primer povezava z dejstvom, da so tako programi kot vmesniki, ki jih uporabljajo medijski umetniki, proizvedeni za druga, ne umetniška področja. Se posebno surovo pa je za njih spoznanje, da v tehnološkem smislu temelji njihova umetnost na totalitarni vojaški industriji (o tem je spregovoril videoumetnik Grahame Weinbrein), tako da bi kakšni lahko pripomnili, da je medijska (predvsem računalniška) umetnost le nadaljevanje vojne z drugačnimi sredstvi.

Poudarek je seveda na drugačnosti in na simpoziju Interface se je veliko razpravljalo o elektronski umetnosti kot tisti, ki humanizira tehnologijo in je kritična do profinite in manipulativne rabe medijev. Seveda pa je pri tem početju zelo omejena in odvisna od tehnologije, tudi v smislu naslednje misli Petra Zeca o današnji funkciji estetske produkcije: na mesto njene utemeljitve na razsvetljenem, individualnem ustvarjalnem duhu umetnika je stopila utemeljitev na nekem drugem procesu, namreč na tehnologiji. Zato holograf Zec sploh ne govori več o medijski umetnosti, temveč samo še o **estetskem medijskem delu** (Das Medienwerk), ki ima komaj še kaj skupnega s tradicionalno umetnino in njenim konceptom produkcije. Medijsko delo je namreč lahko samo še plod komunikacije med različnimi aparati, na primer pri holografiji ali digitalni slikovni produkciji, prav tako pa je specifičen tudi njegov ontološki status; ob-

I. MEDNARODNI SIMPOZIJ INTERFACE, HAMBURG 1990

Srč elektronskega sveta

Obisk Hamburga je srečanje z mestom, ki ima še vedno številne naprave, značilne za pristaniško mesto, torej smemo reči, ne le tipično industrijski, temveč celo predindustrijski kompleks, vendar pa to težko podlago in hkrati ozadje drzno mehča Hamburg poznih 80. in začetka 90. let. To pa je mesto z izjemno bogato znanstveno, komunikacijsko in medijsko infrastrukturo.

staja le še kot imaterialni program ali procesna informacijska struktura, ki je shranjena optično ali elektronsko.

Simpozijski del tega hamburgskega srečanja je začel župan Ingo von Münch in se v svojih pozdravnih besedah zavzel za oblikovanje nove kulturne politike do področja medijske in tehnološke umetnosti. Sicer pa je uvodni referat z naslovom O vplivu novih medijskih tehnologij na organizacijo interkulturalnega znanja predstavil direktor McLuhanovega programa za kulturo in tehnologijo na univerzi v Torontu Derrick de Kerckhove. V svojem predavanju se je osredotočil na tri temeljne paradigme povojnega družbenega razvoja, gledanega na podlagi vplivov tehnologije na kulturo, znanost in družbeno psihologijo. Prva je povezava z vzponom televizije med 50. in 70. leti, druga se začne sredi 70. let z obdobjem računalnika in tretja poteka v sedanjosti, s kombinacijo tv in računalniškega medija. Za prvo obdobje je značilna množična kultura (poudarek je torej na **mass**), za drugo kultura hitrosti (**speed**) in za tretje svojevrsna kombinacija načel množičnosti in hitrosti, ki pa za D. de Kerckhove presenetljivo pomeni globino (**depth**), tudi v smislu intelektualnega poglobljanja in interkulturalnosti. Povsem v smislu McLuhanove teorije je potem ekspliral svoje poglede na tehnologijo, ki razširja lastnosti telesa in duha, oblikuje nove socialne in politične environmente, generira novo psihologijo in destabilizirajoče učinke na predhodno okolje, spreminja podobo družine in vloge ženske (recimo fenomen DINK – double income not kids) in omogoča globalno medijsko prehodnost v smislu »networking« (mrežnih povezav).

Njegov referat je bil tudi poln še kar duhovitih primerjav; prehod od tv k računalniški paradigmi je povezal tudi s prehodom od

roka k disku (ki v svojem metronomskem ritmu ponavlja temeljno digitalno strukturo) in od hipijev k japijem. Sedanje obdobje globinske paradigme pa je povezal predvsem z razvojem nove tehnologije, pri kateri danes sodeluje veliko ljudi, ki so, čeprav imajo tehnološko izobrazbo, umetniki (po njegovih besedah jih je kar 80 odstotkov). To pa je tehnologija virtualne realnosti kot 360-stopinskega videostistema, v katerega vstopa z dejansko prek tehnoloških pretez razširjenim telesom; z očali z dvema monitorjema in s posebnimi rokavicami, opremljenimi s senzorji. Virtualna realnost implicira globinsko kulturo in s tem vstop v svet eksternalizirane domisljije, ki je bil povpreč popolnoma zaprt, nenasejen. De Kerckhove je pri tem tudi zelo lepo govoril o umetnosti, ki pospešuje počlovečenje oblike tehnologije, sam pa sem pri tem pomislil na danes že zelo naseljeni prostor virtualne realnosti, ki ga simulira voljski aparat vesele. Številne elemente njegove tehnologije namreč danes že veliko uporabljajo na primer ameriški vojniki v Savdski Arabiji pri svojih vajah, ko se z »aleatoričnimi« in praviimi orožji spopadajo preko sodobnih tehnologij s simuliranimi nasprotnikom.

Rolf Kreibich je v svojem prispevku spregovoril o WTI paradigmi (WTI = znanost-tehnologija-industrializem), ki generira znanstveno družbo, temelječo na produktivni sili »znanje in tehnologija«, ki pa vodi v slepo uliko totalitarizma in militarizma. Prav sprico temnega prihodnjega scenarija je Kreibich tudi poudaril vlogo umetnosti, ki lahko razvija nove, do okolja prijazne produkte. Med referati, ki so bili usmerjeni k orisu nove znanstvene in tehnološke slike sveta, naj opozorim na predavanje **Heinza-Otta Peitgen** Red in kaos – teorija dinamičnih sistemov, v katerem je kot soavtor razstav Lepoto fraktalov spregovoril o kompleksnih fraktalnih oblikah, temelječih na samopodobno-

vse notranje objektivne možnosti za ustanovitve samostojne suverene – neodvisne države. Kako je pa z našim sedanjim vodstvom? Ali je sposobno in voljno realizirati to objektivno potrebo in željo slovenskega naroda oz. državljana Slovenije?

Kar zadeva razmerja do jugoslovanskih enot, je še zdaj jasno, da je edina alternativa za nas čimprejšja ustanovitev samostojne suverene neodvisne države in potem povezovanje z vsemi v skladu z interesi oz. potrebami. Dolgotrajno mučno pregovarjanje in izguba časa stvari samo še bolj zapletajo in mučno vplivajo na ljudi.

Manj jasno in odločno govorimo o tem, da države, ki zaradi svoje moči krojijo razmere v svetu, zaradi svojih lastnih interesov se nečesto podprejo realizacijo naše pravice, čeprav so jih polna usta teh pravic, se zlasti seveda, kadar jih to nič ne stane.

Prisel je čas, da končno zavezujemo vsaj moralno zadoščenje za vse krivice, ki so nam jih »močnejši« v preteklosti storili, ko so bili slovensko ozemlje in naši ljudje drobič velikih za poračunavanje njihovih računov in realiziranje njihovih interesov. To velja za vse, ki so menili in še menijo, da imajo pravico krojiti usodo Evrope, od Angležev, Nemcev, Francozov, Italijanov, Rusov in še koga.

Jasno pa nam mora biti, da nam vnaprejšnjega znega nihče ne bo dal, potrebna so izvršena dejstva. Tako je kar nerazumljivo skorajda malčno in obotavljivo ravnanje našega sedanjega vodstva v zvezi s sprejetjem naše prve Ustave.

mag. Adolf Vidensek, Vojnik

Bliža se čas sprejemanja ustave Republike Slovenije, ki je sedaj še v razpravi, ta pa bo trajala do konca novembra, pa že stopamo v drugo obdobje, tj. k plebiscitu oz. ljudskemu glasovanju. Človeka motijo hitre odločitve, ki po mojem mnenju niso kaj prida. Strinjamo se, če v določenem družbenem sistemu ne moreš živeti skupaj in se prilagajati, moraš prevzeti tisti naloge, ki ti ustreza za delo in življenje. Moti me, da na hitro in brez raziskav in analiz spreminjamo stvari, ne ozirajoč se na miselnost ljudi. To lahko ima tudi posledice in povzroči težave ljudstva. Ne strinjamo se s stvarmi, ki se dogajajo in niso razčiščene in določene, npr. konfederalna pogodba, ustava itd. Ustava še ni začela, pa bi že radi plebiscit. Menim, da vsako delo zahteva svoj čas. Delo, ki je opravljeno na »horuku«, se ne obnese in je nekoristno. Kaže, da se nismo vajeni muditi z delom, čeprav bi uignili kasnejše imeti težave. Razumem posameznike, da je plebiscit nujen, saj je potrebna določena garancija slovenskega naroda. Zakaj bi bilo treba pripraviti plebiscit pred sprejetjem ustave, o tem ne želim razpravljati.

Menim, da bo treba opraviti še veliko dela, posebno pri prehodu v samostojnost. Vsi, ki sprejemajo take odločitve, vse stranke morajo pred odločitvijo opraviti raziskave, analize in ugotovitve, predvsem na področju gospodarstva, ekonomije, trga, družbenih, političnih in drugih zadev, pomembnih za nadaljnji razvoj in obstanek Slovenije. Če bo prišlo do samostojnosti zunaj Jugoslavije, je nujno treba razčistiti zadeve s področja mednarodnih pogodb in obveznosti, ki jih je podpisala Jugoslavija in katerih bremena bodo prenesena tudi na Slovenijo. Ugotoviti in raziskati bo treba, ali bosta slovenski narod in gospodarstvo sposobna brez večjih težav prenesti vsa ta bremena na svojih ramenih. Prav zaradi vsega tega naj tisti, ki odločajo o samostojnosti državi Sloveniji, dobro razmislijo, ali je možna osamosvojitve naše države zunaj matice Jugosla-

sti. Videnje teh nelinearnih dialektov in jezikov, preko katerih se približamo redu in na videz kaotičnih naravnih strukturah (konfiguracija gorskih verig, oblakov, razčlenjenost morske obale), namreč omogoča prav raba računalniške grafike in animacije. Fraktalni liki niso umetnine, vendar estetsko kar se da kompleksne in bogate strukture, ki v zadnjem času upravičeno vznemirjajo umetnike. Ob Slovencu **Vitu Oražmu**, delujočem v Osnabrucku, ki je na simpoziju predaval o dveh projektih s področja holografije, in **Grahmu Weinbreinu** iz New Yorka (predstavil je svoje delo pri razvoju interaktivnega filma, ki omogoča gledalcu izbiro, da prek menijev na »touch-screen« poljubno vstopa v simultano soobstoje različne realnosti) je bilo zato na tej hamburgski prireditvi še posebno zanimivo srečanje z umetnikom, ki razvija svoje estetsko ustvarjalnost prav na Mandelbrotovi fraktalni geometriji in na vizualizaciji in muzikalizaciji nelinearnih struktur. To je (med dobrotniki nagrade Prizma že omenjeni) **Kiyoshi Furukava**, ki je izdelal in v Hamburgu razstavil delo Alice kot program (verzija I. O) za grafično in glasbeno predstavitev fraktalov.

Z njegovim delom, gledalec poslušalec ga vključi sam prek tipkovnice računalnika (potem ko je spoznal program) in modificira z vnosom poljubnih številnih kombinacij, smo dejansko pri umetnini kot samo še medijski strukturi-programu, ki lahko generativno (postmechaniko) reproducira družino del in ki hkrati raziskuje prav vizualizacijo in ozadje novih znanstvenih paradigme. Njegovo delo temelji na petih nelinearnih strukturah (Mandelbrotovi množici I in II, celularnih avtomatih I in II in t. i. tujem atraktorju). Furukava pa se sicer ukvarja s te teorijami samoorganizacije, molekularne biologije in biokemije. Pri tem ga navdušuje spoznanje, da je mogoče z relativno enostavnimi pravili, opisati skrajno kompleksne tvorbe, ki so bile doslej obravnavane le kot kaotična amorfnost. Alice nam zato na domiseln način predstavlja zvočno sliko in računalniško vizualizacijo nelinearnih struktur, pri tem pa si prizadeva za kar se da veliko soglasje med obema medijema. Ne dvomim, da bo Alice I.O. dobila številne naslednice, recimo Alice 3.3.

Sicer pa so fraktali priljubljena tema tudi za znanstvene razprave. **Herbert Franke** je menil, da je treba matematiko razvijati prav

vije. Na koncu predlagam vsem, ki gredo v igro brez trdne opore ljudstva, da bo cena za to igro, če ne bo uspeha, višja od predvidene. Verjetno bo tedaj prepozno zviniti in pršaevati, komu zvoní.

Franjo Rajh, Ivancna Gorica

Ne vem, kaj nam je sedaj v tej težki gospodarski situaciji potreben še ta plebiscit. Mogoče res samo zato, ker je Demos zmanjkalo vetra v jadrih, kot je pripomnil prvak socialistov gospod Viktor Zakelj. Baje si gospod Jože Pučnik in Demos z njim pripravljali nekakšen maneverski prostor, kot je sam izjavil v Žarišču. Bojim se, da je prisoten strah pred danes še vladajočo srbsko socialistično-komunistično garnituro. Saj so prav oni izjavili (dr. Borisa Jovič), da nimajo nič proti slovenski suverenosti, če je izvoljena kot volja samega slovenskega naroda. Torej s plebiscitom. Po drugi strani pa drugi predstavniki Demosa gospod Tone Persak odgovarja, da je suverenost Slovenije je možna tako s plebiscitom kot tudi s sklepom slovenske skupščine. Torej naj o tem odloča skupščina na sešajenju, saj jo je legitimno izvolilo slovensko ljudstvo. Sam predsednik gospod France Bučar namreč pravi, da se s plebiscitom ne odloča o ničemer, da se le izrazi volja ljudstva.

In namesto prekanja okoli datuma plebiscita, o tem, kdo naj se sploh izjavlja (sedanji volilni seznam, državljanstvo...), naj se čes porabi za čim boljše pripravo lastne valute, saj z dinarjem in Markovičem res niki ne bomo prišli v Evropo. Že ko je Markovič zvišal plače državnim uslužbenecem in vojski, je bil o tem govor v parlamentu (ni pomembno, iz katere stranke je prišla pobuda), vse leto pa so po vsej Jugoslaviji potem zviševali plače in tako spodkopavali sicer odlični protinflacijski program. Grehe pa smo plačevali in še vedno plačujemo predvsem v Sloveniji. Namesto da bi pohitili z novo ustavo (kolikor se to pač da) in uredili gospodarstvo, se v skupščini vrstijo mednarodne polemike o vsem kar vprašanje, ki je na dnevnem redu, ali pa kar o samem dnevnem redu. Bojim se, da se bodo sedaj v en mesec prekalili okoli plebiscita in s tem zamudili še kakšen vlak v Evropo.

Naj gre denar, namenjen za plebiscit, rajši za prizadete v zadnjih poplavih.

Grega Lavrenčak, Radovljica

Razmeroma veliko berem različna glasila in lahko rečem, da sem nadpovprečen opazovalec zdajšnjih političnih homatij, toda še vedno mi ni natančno jasno, za kaj naj bi se na plebiscitu odločal, še manj pa so mi jasne vse posledice takšnega ali drugačnega izida plebiscita. Vprašujem se, koliko so ta vprašanja jasna ljudem, ki manj berejo ali sploh ne. In vsi nevedni, z menoj vred, naj bi dali takšen ali drugačen glas in tako neodgovorno odločali o usodi svojih otrok, vnukov in vsega slovenskega naroda. Nehote se mi vsiljuje misel na čase, ko so značile na fakulteti odločale o dekanu fakultete, čeprav o posledicah svoje odločitve niso imele pojma. Takšen plebiscit je natančno podoben se ne pozabljenim samoupravljskim nesmisliom, ko so ljudje množično dvigovali roke in sprejemali zadeve, na katere se niso prav nič spoznali.

Mar ni neodgovorno od pobudnikov plebiscita, da na vrati na nos hitijo s to daljnosežno odločitvijo, ne da bi slovenskim državljanom izbrpno in posteno predstavili vse argumente »za« in »proti«, se pravi dobre in slabe posledice takšnega ali drugačnega izida plebiscita. Ko pravim argumente, ne mislim na velike besede, kot so suverenost, neodvisnost, samostojnost in podobno, temveč mislim na konkretne pragmatične posledice ene ali druge odločitve. Lahko je gospodu Pučniku, ki se bo v primeru napačne odločitve spet izselil

zaradi njene produkcije takšnih skrajno estetskih struktur in ne le zaradi znanstvenih cikljev, medtem ko si je I. O. Peitgen zastavil vprašanje, kaj je z umetniškimi področji. Po stoletju izgnila iz ornamentalnega področja. Po njegovem mnenju je treba ornamentalno fantazijo ponovno spodbuditi in jo vključiti v oblikovanje okolja. Ignoranca do ornamenta je sicer podobna ignoranci do kaotičnih sistemov, ki se jih v običajnih predstavah tudi neupravičeno zanemarlja. Dejansko pa je prav (determinirani) kaos jedro številnih vsakdanjih sistemov, recimo ekološkega.

Ob pravcatih apostolih novih tehnologij (**Richard Bolt** iz Cambridge v Massachusettsu je predaval recimo o najnovejših izdelkih na področju humanih vmesnikov, pri tem je razložil strukturo znamenitih rokovav s senzorji za simulacijo virtualne realnosti, ki sicer stanejo po 8000 dolarjev) so bili dragoceni tudi nastopi tistih teoretikov, ki dvomijo o vsemočnosti računalnika (in o današnjem človeku kot **secundus deus**, ki s postopki digitalizacije pravzaprav ponavlja in odkriva že v preteklosti opisano številčno podlago sveta). **Vilém Flusser** se je zavezal za »človekovo dostojanstvo« in menil, da je število točk na svetu omejeno, prav tako pa virtualna realnost soobstoja z neko drugo, pod znakom nujnosti potekajočo realnostjo. **Joseph Weizenbaum** je bil kritičen do teze, češ da računalnik zmora vse. Če je tako, potem ne umetnik ne človek nista več potrebna. Zavzel se je za spoštovanje človeškega življenja in opozoril na ignoranco do telesnega in čutnega, ki jo izvaja umetna inteligenca. Je zato samo naključje, da je na tem področju dejavnih tako malo žensk, se je vprašal? Po mnenju **Horsta Bredekampa** pa je v ozadju današnjih težej po stapljanju človeka in stroja (prehod v postbiološko življenje) pravcati nagon po smrti.

In sedaj, na koncu tega besedila se moje stališče do sveta digitaliziranih bežičnih slik in zvokov, hologramov in potovanj po virtualni in postbiološki realnosti ... Pravzaprav ga ne povem. Vsakih pet minut sem namreč bolj vesel ob dejstvu, da še vedno morebiti obstaja del zavestnega, ki uhaja medijski totalitaciji, ki lahko še živi kot zasebnost. Omenimo naj le, da sem še pred koncem razprav drugega dne simpozija tako rekoč poglobil iz Zrcalne dvorane (prizorišča simpozija) in se s podzemo železnico odpeljal do razkošnega gledališča, v katerem že mesece uprizorjajo že tedne vnaprej razprodan muzikal **Fantom opere**. Vendar pa je tudi ta predstava še okužena z medijsko lahkotnostjo in virtualnostjo. In v znamenju iste simulacije je tudi MTV, ki pa je bila po ogledu predstave v moji hotelski sobi še edini kar zares program. Zadržan, pa tudi očarljiv krog ...

Janez Strehovec

v svoj drugi (ali prvi) dom (pa tudi dr. Rupil s tem ne bo imel težav), slovenski narod pa bo ostal na pogorišču.

Nehote se mi vsiljuje misel, da je takšna naglica, ob necevolnem informiranju državljana, v službi nekakšne spekulacije in manipuliranja z ljudmi na podlagi njihovih trenutnih čustvenih nabojev. Takrat takaki pravijo na jugu »hvalanje na brzino«.

Imam staro teto, ki me bo zagotovo vprašala, za kaj naj da svoj glas, in potem ravnala po nasvetu. Vprašujem se, koliko je takšnih tet, tako na levi kot na desni strani?

Mar ni to huzardiranje? Pošteno in odgovorno lahko odločimo le takrat, kadar vprašanje, o katerem odločamo, celovito poznamo.

Ker po naravi nisem huzarder, bom plebiscit bojkotiral, če me zdajšnji politični protagonisti in pobudniki plebiscita ne bodo izčrpano, pregledno in nazorno obvestili o vseh pragmatičnih posledicah takšne ali drugačne odločitve. Tako bom svetoval tudi stari teti in še komu.

Silvo Kristan, Ljubljana

Naj najprej razložim, kaj Cankarjevega in kaj Frommvega ta hip še kako opredeljuje slovensko (oklevajoče) mišljenje in ravnanje. Gre za Cankarjevo dramo Hlapci (in za celoten problem hlapčevstva v zvezi s to dramo) in za znano Frommovo delo Beg od svobode (oziroma za pomen tega naslova).

Kot se Slovencem vendar enkrat realno kaže možnost rešiti se neopredeljene nadvlade (mar ni bilo že dovolj služanja Dunaju ali Beogradu – pri tem je slednji celo dlje kot prvi, potem pa pripada še drugačni, nam tuji civilizaciji), se pojavljajo različni omahljivosti in obotavljivosti (unitaristično usmerjeni), katerih stalni refren je: saj ne moremo sami, smo premajhni, naša država bo predraga (tuja pa ni!), skratka: Bili samostojni, svobodni, suvereni se Slovencem ne splača (oziroma obratno: Slovencem »se splača« le hlapčevanje in pa beg od svobode!) (Gre najbrž za edinstven zgodovinski primer, saj se ta hip ne spominjam kakega naroda, ki bi boji ljubil tujo vladavino kot pa lastno. Kot da ni dovolj malih in uspešnih držav (če v Evropi)! Kot da se niso osamosvojile razne države v Afriki, pa čeprav jih »odlikuje« skrajna nerazvitenost?

Če bi se »splacalo« biti samo velik, bi bilo živeti v Sovjetski zvezi neznanaka prednost (vemo pa, da imajo tam težave kar z najosnovnejšo prehrano ipd. in da se obenem razvijajo normalne separatistične težnje, saj je res težko – razen s tanki ipd. – preprečiti prebivalce tako različnih dežel, da jim je najbolje edino v statusu quo, ki pa seveda pomcni rusko komando).

Ali lahko kdo dokaže, da žive Litovci, Letonci in Estonci v Sovjetski zvezi bolje, kot živi med obema vojnama v samostojnih državah? Itd. ipd.

O, bratje, bratje – prišel je čas! O, bratje, bratje – kako je v vas? So li vaše njive zoran? Zdaž zvezde zgodne vladajo, zdaž semena zlate padajo – so li vaše njive zoran?

Tako je govoril Oton Zupančič (pesem Vseh živih dan), katerega vitalistična spodbudnost je za Slovence vedno in v tem času ponovno in še posebej nadvse dragocena.

Spominimo se tudi na Dušana Pirjevca in njegovo znano misel, da je predvsem pomembno, kaj Slovenci počnemo sami s sabo.

Če se bomo otresli omenjene »cankarjevske« obremenjenosti in sprejeli svobodo kot tveganje, a vendar odločno izpostavljenost svetu, se bomo navsezadnje morda le izkazali za »Slovence kremenite«. Če pa bomo nenehno iskali

PP poštni
predal 29

Nadaljevanje z 18. strani

Delo, 20. novembra
Z odcepitvijo težav še ne bo konec

Pisec navedenega članka naprej ugotavlja, da bodo Srbi nasilno zasedli najfino, slabo Slovenijo, potem pa predlaga, da bi bilo bolje skupaj, z vsemi drugimi demokracijskimi silami v Jugoslaviji stopiti v koalicio, ki bi se postavile po robu osvajaškim težnjam Srbije. Kako bi se uprli, z orožjem ali besedo?

Mislím, da bi spoštovani pisec zgredil poklice. Moral bi iti za mislonarja h kanibalom, da bi jih spreobračal. Posebno bi jih razveselil, če je dobro rejen. Med Slovenci pa bo bolj osamljen s svojim mnenjem. Spoznavamo, da ne moremo s »česenj zobati iz ene skled« . Politične somišljenike za iste cilje naj išče med pristaji pod člankom »Ušoda Jugoslavije je v rokah komunistov« in »Kominizem luk« (Delo, 20. nov.), ki naj bi se z demokracijskimi sredstvi postavili po robu kaosu, sovraštvi, socialni bedi. Pri teh bo našel mnogo političnih kanibalov, ki jih bo lahko spreobračal v demokrate. Komaj smo se rešili enega komunizma, že grozi drugi.

Ne zanikam pa, da ima pisec glede srbskih apetitov prav. Na to nedvomno kaže, zadnja navedena članka.

Saša Korun, Medvode

Delo, 13. novembra
Bo konec leta plebiscit o samostojni Sloveniji?

Zgodovina narodov je nenehni boj med narodi samimi, boj za meje, za večje ozemlje in večjo nadoblast nad drugimi narodi. Narod, ki je številčno šibek in nima zadovoljive samoohranbe, je nenehno ogrožen od drugih narodov. Ta pravila veljajo še danes, kljub vsem proklamiranim načelom sožitja in miru ter pravice do samoodločbe. Ne smemo pozabiti, da sta še v tem stoletju bili dve svetovni vojni in da celo države Zahodne Evrope, ki naj bi bile zgled demokracije in svobode, ne dopustijo ustanovitve lastne države narodom, ki živijo na njihovem ozemlju. Prav tako niso pripravljene jasno in nedvoumno priznati Litvi, Latvijci, Estonci in drugim narodom v okviru sovjetskega imperija pravice do odcepitve in ustanovitve lastne države in jih v tem smislu podpreti. Nobenega dvoma ni, da baltski in drugi narodi niso po svoji volji v sestavi ZSSR in da navzočnost ruskih vojakov občinijo kot tujo in okupacijsko silo. Seveda pa zahodnoevropske države začenejo vti in krič, sklicujoč se na temeljne človekove pravice ob vpadu Iraka v Kuvajit, ignorirajo pa petdeset (in več) letno okupacijo narodov v ZSSR.

Narod, ki nima lastne države, je dolgoročno obsojen na propad. Z minevanjem desetletij in stoletij se zmanjšuje obseg njegovega ozemlja, število prebivalcev pada, več se številno priseljuje, izgublja se narodova identiteta in kultura, zmanjšuje gospodarska samostojnost.

Ozemlje Vzhodnih Alp in Krasa so slovenska plemena začela naseljevati sredi šestega stoletja. Povezana so bila v obrsko-slovensko plemensko zvezo, katere so se postopoma otresle, med njimi tudi karantanski Slovenci, ki so se pridružili veliki Samovici zvezni. Po Samovici smrti je zveza slovenskih plemen razpadla, Karantani pa je ohranila samostojnost do leta 744, ko

je morala zaradi ponovne nevarnosti Obrov zaprositi za zaščito Bavarec in s tem priznati njihovo nadoblast. Od takrat dalje so Slovenci v Karantani in zunaj nje dejansko pod vplivom in oblastjo tujih narodov in njihovih vladarjev. Slovensko ozemlje je preplaval nemški val kolonizacije, posamezni predeli pa so prešli pod vpliv Madžarov in Italijanov. Z nastankom Jugoslavije leta 1918 so Slovenci prešli pod vpliv srbske nadoblasti, ki se je nadaljevala z nastankom nove Jugoslavije.

Slovenija že več kot 1200 let nima svoje države. Nekdanje ozemlje 70.000 km² se je skrčilo na 20.000 km², zunaj meja R Slovenije se število Slovencev nenehno zmanjšuje, medtem ko se na ozemlju Slovenije že od leta 1918 dalje procentualno povečuje delež drugih narodov.

Republika Slovenija tudi danes še vedno ni država. Nima svoje vojske niti lastnega denarja. Gospodarsko ni samostojna, temveč je še vedno vezana na predpise in odločitve zveznih organov. Republika vlada in skupščina do danes nista sprejeli niti ene konkretne odločitve, ki bi bistveno povečalo gospodarsko samostojnost Slovenije in dejansko utrdila njeno suverenost.

V okviru Jugoslavije si Slovenija nikoli ne bo zagotovila državnosti. V dosedanjih zgodovinskih obdobjih se še ni zgodilo, da bi si ozemeljsko in številčno šibkejši narod v okviru neke širše in že obstoječe državne tvorbe zagotovil državnost. Ravno ta nezmožnost je bila in je vir vseh konfliktov, ki se v končni posledici sprevržejo v zahteve po odcepitvi in v oborožene spopade.

V preteklosti so se odcepitve zahtevale uresničevale predvsem z osvobodilnim bojem, danes pa so neprimerno večje možnosti za doseg istega cilja z mirolojubnimi sredstvi.

Tudi nedavno sprejeta odločitev o izvedbi plebiscita se lahko v končni fazi spremeni zgolj v še eno deklarativno odločitev brez konkretnih ukrepov. Dejansko državnost, kot je samostojnost in neodvisnost, lahko zagotovi le dokončna odcepitev Slovenije od SFRJ.

Vsebinska (predmet) plebiscita mora biti tako oblikovana, da je nedvoumno razvidno; da je plebiscit akt, dejanje, s katerim se na podlagi pravice do samoodločbe ustanavlja samostojna in neodvisna država Republika Slovenija, ki je izključno pristojna za urejanje vseh zadev na ozemlju R Slovenije (samostojno vodenje gospodarske, kulturne, socialne, obrambne in zunanje politike).

Na kratko bi morala biti podana obrazložitev učinkov plebiscita:

– Skupščina R Slovenije je z dnem razglasitve R Slovenije kot samostojne države najvišji organ oblasti na ozemlju R Slovenije.

– Z dnem razglasitve R Slovenije kot samostojne in neodvisne države R Slovenija dejansko izstopa iz sestave SFRJ.

– Z dnem razglasitve R Slovenije kot samostojne države je dano Skupščini R Slovenije pooblastilo za sklenitev sporazuma o skupnem življenju z jugoslovanskimi narodi. Sporazum stopi v veljavo z dnem, ko ga slovenski državljani potrdijo na referendumu.

stare ali nove gospodarje, se bomo dokončno potrdili kot »prehajeni predmet zgodovine« (T. Salamun).

Andrijan Lah, Ljubljana

Beseda plebiscit ima v zavesti Slovencev slab prizvok, kajti pojavljala se je vedno takrat, kadar smo kaj izgubljali — ko je šlo za poseganje v narodno telo slovenstva. To pa se je dogajalo zlasti v zvezi z našimi zahodnimi in severnimi mejami.

Zato nam je plebiscit postal podobno grenkobna beseda kot vojna. Vendar, če se nekaj izgubi v vojni, torej po sili, obstaja vsaj možnost, da se to ob naslednji priložnosti zopet s silo povrne, ne da bi se pri tem pojavil občutek nepravilnega ravnanja. Če pa se ozemlje v mirnem obdobju odrga s plebiscitom, je praviloma izgubljeno za vedno.

Smo Slovenci res pred novo zgodovinsko odločitvijo? Bomo s predvidenim plebiscitom zopet izgubljali ali bomo tokrat za spremembo kaj pridobili?

Iz časopisja pobrano plebiscitno vprašanje bi se menda glasilo: Ali naj postane Slovenija na dan tega plebiscita neodvisna in suverena država, ki ni združena v SFRJ? DA ali NE?

Če bi torej na dan plebiscita velika večina plebiscitarnih udeležencev — denimo nad 2/3 — na eno samo tako postavljeno vprašanje odgovorila z DA, bi to pomenilo istočasno in nepreklicno odcepitev Slovenije od Jugoslavije, z vsemi posledicami vred. Le uporaba grobe sile bi mogla to ljudsko voljo začasno zadržati. Tudi nihče ne bi imel več legitimne pravice menjati plebiscitarno izražene volje ljudstva in sklepati kakršnokoli državnovalno pogodbo s preostanim delom Jugoslavije. Vendar to pomeni odskočiti, ne da bi se vedelo, kam doskočiti? Hrvatje in Srbi so pri tem dosti previdnejši, saj v svojih novih ustavah izrecno zapisujejo, da sta njihovi državi v sestavi SFRJ. Se imamo Slovenci v tem pogledu po pravici za pametnejše ali pa nekateri naši politični voditelji razmer ne obvladajo?

Z enim samim vprašanjem se torej volja ljudstva izrazi samo deloma — pomeni samo odskok. Če želimo zares brez slepmiselnosti, pristno in iskreno zvedeti za pravo mnenje, je potrebno ob plebiscitu zvedeti še nekaj več. Kaj pa, če želijo ljudje, od meja z Italijo, Avstrijo, Madžarsko in Hrvaško svojo življenjsko usodo raje povežati s kakšno od omenjenih držav — morda raje kot pa s tvegano usodo samostojne Slovenije? Morda bi določeno število plebiscitarnih udeležencev gornji DA oddalo samo zato, ker bi v tem videli možnost, ne samo odigrati se od Jugoslavije, marveč kasneje tudi od Slovenije? Pred časom se je nekaj govorilo, da si določeni ljudje pridobivajo celo nemško državljanstvo, in to na podlagi starih, medvojnihih nemških predpisov. Kdo bi vedel, zakaj to počno? Nadalje bi nemara določeno število ljudi v Sloveniji želelo poleg slovenskega ohraniti tudi jugoslovansko državljanstvo? Usodne, redke in mednarodne veljavne odločitve, kot je plebiscit, namreč postavljajo ljudi v povsem nov položaj, ko je treba odločiti o svoji bodočnosti — bodisi popolnoma pretrgati s preteklostjo ali pa ohraniti nujno kontinuiteto. Zato bi moralo prvemu plebiscitnemu vprašanju slediti še drugo, približno takole:

Ali naj bo v samostojni, suvereni Sloveniji poleg slovenskega uvedeno tudi vzporedno državljanstvo sosednjih držav? DA ali NE? In kdor odgovori na to vprašanje za DA, odgovarja se na pomožno, poizvedbeno vprašanje, nekako takole:

Državljanstvo katere (samo ene) izmed naslednjih držav pride v postev: Nobene, Jugoslavije, Italije, Avstrije, Madžarske, Hrvaške? Udeležba tujih opazovalcev bi imela smisel le ob takšnem popolnem izjasnjanju ljudstva. Ne samo glede odnosa Slovenije do Jugoslavije, marveč do vsega sosedsstva Slovenije. Odgovor zgolj na eno, prvo vprašanje bi bil polovičarstvo. Prelomni zgodovinski trenutki zahtevajo tudi popolne opredelitve! Plebiscitarna odločitev pa ne dopušča in ne prenese popraviljanja. Kakor plebiscit odloči, tako ostane. Mar Slovenci menimo, da se moramo podati in lahko podamo v takšen popolni plebiscit? Čebno menim, da nas nihče in nič ne sili v to. Tudi pripadnikom drugih, v Sloveniji živečih narodov, življenjske okolščine, zdaj se, ne urekujemo nujnih preusmeritev njihovih usod.

Pač pa zagnane politike žulijo neuresničene, naivne in nepremišljene predvolilne obljube glede razpizite odcepitve. Znebili bi se jih lahko le tako, da bi ljudstvo pahnilo v položaj, ko bi se moralo tem obljubam samo odpovedati in s tem politike odvezati. Zaporedoma si sledi dvojna nevarnost: prvi, da ljudstvo skritega namiga ne sprevidi in na plebiscit pristane, in drugič, da na plebiscitu glasujemo za odcepitev. Odcepitev prinaša vse prej kot »med in mleko« in postena rešitev iz tega položaja bi bila, da odgovorni politiki javno priznajo neuresničljivost svojih predvolilnih obljub. Trma posameznikov: pač ne bi smela pahniti v ne-reščo vsega ljudstva! In del nesreče je že to, da se moramo s trpkostjo pogajati o plebiscitu, ki bi bil v vsakem primeru bodisi enostranski, polovičarski ali popoln in porazen. Ni izključeno, da se vsem pastem ne bomo znali izogniti.

Plebiscit nikakor ni glasovanje, kakršno si zadnje čase žal privoščijo slovenski parlament, ko svoje odločitve prav pogosto preklicuje, sproti spreminja ustavo itd. Dokler gre za svojevrsen domači cirkus, se mu občani pač prizanesljivo nasmehujejo. Toda če kvanito podobno in prav pogosto ali ne pripravljenost uprizarjati tudi plebiscit, ki neprivolno znano in uveljavljeno dejanje, bomo v očeh svetovne javnosti kaj kmalu zapravili vsi resne državotvornosti, po kateri svet pretisoja zrelost in nezrelost tega ali onega naroda.

Kdo ve, bodo naši zanamci »plebiscitarni božični čas 1990« nekdo proslavljali, preklinjali ali objokovali?

Osebo glasujem proti plebiscitu!

Lepo bi bilo, ko bi v tem prelomnem in odločilnem času o problemu slovenstva spregovorili tudi slovenski akademiki.

Ivan Lah, Ljubljana

Delo, 10. novembra
Plebiscit o samostojnosti
23. decembra

Pod nekoliko napačnim naslovom ste v pismih bralcev 17. novembra objavili razmišljanja g. Nika Isajevića, ki zopet enkrat načenja odnose politike do medijev in položaj medijev v Sloveniji. Prispevek je zanimiv, saj jasno kaže na razmišljanja in težnje g. Isajevića in verjetno ne samo njega, pač pa določenih novinarskih krogov. Prav zato menim, da so sporočila g. Isajevića vredna resnega premisleka.

G. Isajević si izbere za izhodišče razmišljanj zamero dr. Jožeta Pučnika novinarjem, ki so iz kriminalnega problema napravili političnega, in ker je med drugim dodal, da se bo razpletena afera zrušila na medije.

Ob tem g. Isajević preskoči cel niz vprašanj, ki bi si jih bilo za resno razmišljanje treba postaviti takoj na začetku.

Predvsem, ali je v skladu z novinarsko etiko in profesionalnostjo uporabljati ljudi, osuđeni kriminalnih dejanj, ki poskušajo dejanja, za katera so osuđeni, prikriti z ustvarjanjem nekakega političnega skandala, za medstrankarsko propagando. Dopustili bi seveda lahko tudi obratno tezo, da se poskuša politična afera prekriti z obzobno kriminala.

Novinar mora biti zavezan predvsem v odkrivanju resnice. In to toliko bolj, kadar gre za stvari, ki vplivajo na ustvarjanje javnega mnenja.

Gre torej najprej za odkrivanje resnice. Ta pa ni bila mar niti novinarjem RTV, ki niso poskali ali pa niso hoteli poskusi vse resnice, niti ni mar g. Isajevića. Iztrgani citat brez osvetlitve konteksta, v katerem je bil izrečen, je prav tako polresnica. In tako polresnico postavil g. Isajević na začetek svojega razmišljanja. Še več, iztrgani tekst sedaj postavi v popolnoma drug kontekst skupšinske razprave v zvezi z zakonom o RTV.

Širjenje polresnic pa pomeni poskus manipuliranja javnega mnenja. Sivar postane toliko bolj problematična, kadar se tak »spodrsilaj« primeri instituciji, kot je RTV, ki ima monopolni položaj nad določenim medijem.

In tako smo pravzaprav že daleč od tistih nacez, za katera se vsi zavzemamo in vsaj po besedah tudi g. Isajević: »da je novinar pri svojem poročanju zavezan novinarskemu kodeksu in da je temeljno vodilo pri poročanju resnica«.

Vsi se tudi strinjamo, da »novinar ne more odgovarjati, če je resnica za nekoga neprijetna«. Toda tu je treba nadaljevati. Novinar pa mora na neki način odgovarjati za širjenje polresnic, neresnic, laži in manipulacij z javnim mnenjem. Brez dvoma je novinarski poklic težaven in odgovoren in zahteva visoko stopnjo etike, ki se kaže v novinarskem kodeksu. Da ne bo napačne interpretacije, ne zavzemam se za cenzuro, za kazenske pregonne, odpustitve iz služb, kazenska premeščanja, samocenzuro itd. Vse to je bila praksa tako imenovane prejšnje garniture.

Tembolj pa mora biti delo medijev in posameznih novinarjev podvrženo kontroli in kritiki javnosti, predvsem kadar gre za kršitve novinarskega kodeksa. Odprstost medijev za kritiko in različna mnenja bo najbolj uradila njihovo lastno neodvisnost in jo zaščitila pred poskusi priitkov raznih interesnih grup in političnih strank ter pripeljala do uveljavitve edinega sprejemljivega kriterija ocenjevanja dela novinarjev, urednikov in redakcij, to pa je profesionalnost.

In v tem smislu se vsako javno razkrinkanje laži in manipulacij prej ali slej kot poklicno odgovorno in nemoravno dejanje zruši na svojega avtorja. In to je tista odgovornost, ki jo mora novinar vzeti na svoja pleča.

S prekalifikacijo kritike dr. Jožeta Pučnika v »militantno izjavo«, kateri g. Isajević dodaja še insinuacijo grožnje, kot pravi: »izjavo bi lahko razumeli celo kot grožnjo«, se zavrne možnost vsake kritike. Vsebinsa, na katero se je kritika nanašala, je za g. Isajevića že popolnoma brezpredmetna.

Tu smo sedaj pri jedru pisanja g. Isajevića. Za vsako ceno je treba preprečiti kritiko medijev. G. Isajević je popolnoma jaseu, ko pravi: »Razumen politik se ne spušča v spor z mediji. Takšno ravnanje bi namreč močno zmanjšalo možnosti za nadaljnje uveljavljanje njegove popularnosti.« Svarilo in prikrita grožnja sta očitvidi kot le kaj, gre za nič več in nič manj kot zahevo po nedotakljivosti medijev. Nedotakljivost in monopolna pozicija, ki omogoča manipuliranje z javnim mnenjem, je vir družbene moči in oblasti, ki jo nekateri kar ne bi hoteli izpustiti iz rok.

Takih teženj g. Isajević ne more prikriti, pa naj se še tako trudi preplestiti manj pozorno javnost s tistim »primite tatu...«.

Medijev, kakršne nam ponuja g. Isajević, si ne želim, najbrž pa tudi večina novinarjev ne.

Tit Turnšek, Ljubljana

Delo, 17. novembra
Vlada v senci: šest sklopov napak

Pod gornjim naslovom smo prebrali uokvirjen prispevek, v katerem predsednik vlade v senci izreka kritike na račun legitimne pozicijske vlade. Med drugim omenja kmetijsko politiko. Očita ji: Vlada popuša relativno močnemu koalicijskemu partnerju (Kmečki zvezi), ki vso svojo dejavnost ute meljuje z ideološkimi floskulami o krivcih, ki so bile povzročene kmetijstvu. Kmečke zveze ne zanima razvoj Slovenije, njen cilj je ustvariti boljši standard za tistih sedem odstotkov kmečkega prebivalstva v Sloveniji, in to s produktivnostjo, ki še bolj zaostaja za evropsko kot produktivnost v industriji.

Ne bi se oglašal, če g. Pintar svojih razmišljanj v tej smeri ne bi večkrat ponovil. Niti najmanj ne bi čutil sposobnega — sem le kmet — da bi se spuščal v strokovne razprave z g. Pintarjem. Ker pa se je že večkrat obregnil ob kmetijstvo, s tem pa tudi ob kmeta, menim, da se ima za velikega poznavalca kmetijstva ne samo v Sloveniji, ampak tudi zunaj nje. Zavzema se za tržno gospodarjenje tudi v kmetijstvu. Motijo ga razne dotacije, regresi in podobne spodbude, ki jih daje družba kmetijstvu. V omenjenem prispevku se je obregnil celo ob produktivnost našega kmetijstva.

Sprašujem g. Pintarja, ali mu je znano, kaj vse so njegovi predhodniki počeli z našim kmetijstvom, posebno pa s kmetom v zadnjih 45 letih. Ali mu je znano, kako so gledali na kmetijstvo vse tja do sedemdesetih let, ko so se razmere vendar nekoliko normalizirale. Petindvajset let po vojni so videli v kmetu razrednega sovražnika in se temu primerno do njega tudi obnašali. V teh letih je svet, ki ni sprejel komunizma, naredil ogromen korak naprej, pa ne samo na področju kmetijstva. Vsa ta leta sem bil za naše razmere kmet s srednje velikega posevsa. Tako kot vsi drugi sem se moral sprijazniti z mnogimi dostikrat nepredvidnimi problemi. Pa smo kljub temu vzdržali.

Najbolj me je prizadelo, ko sem moral poslušati, da delavci plačujejo za kmete zdravstveno in pokojninsko zavarovanje. Poslušati tudi, koliko ostali sloji plačujejo in dajejo za razvoj kmetijstva in pridelavo hrane, pa da in vendar predraga, za nekatere kategorije celo nedostopna. Vprašam vas, g. predsednik vlade v senci, istočasno pa tudi poslanca v večstrankarskem slovenskem parlamentu, kdo je po vašem strokovnem prepričanju kriv, da je tako. Je to zgolj kmečki clovek, ki ne pozna ne petka ne svetka in ne pozna počitnic na morju itd.

Naeeloma sem protu temu, da mora država v določenih primerih podpirati kmetijstvo. To pa delajo tudi države, ki v svetu nekaj pomenijo. Kakšni, ne samo gospodarski, predvsem politični problemi obstajajo zaradi kmetijstva v državah ES. Prepričan sem, da ste prebrali članek v Delu 17. novembra na strani štiri pod naslovom Kmetje v ES so sicer dragi, vendar imajo politično moč.

Dne 26. in 27. novembra organizira Združena zveza Slovencev strokovni posvet na temo Razvoj slovenskega kmetijstva in počeželja ter naloge kmetijske svetovalne službe. Organizatorjem predlagam, da vas povabijo, če vas še niso, vas pa prosim, da pridete in predložite svoj program razvoja kmetijstva, ki naj bo tak, da se bo tudi kmetijstvo sposobno tržno obnašati. Prepričan sem, da bodo navzoči vašim izvajanjem prisluhnili, mediji za obveščanje javnosti pa bodo že po službeni dolžnosti namenili vam več pozornosti kot komurkoli drugemu.

Nekaj besed o vaši vladi v senci. Kot je znano, ste poslanec večstrankarskega parlamenta. Ni mi pa znano, ali ste bili izvoljeni neposredno od volivcev ali pa ste prišli skozi zadnja vrata. Po mojem laičnem razmišljanju bi se morali truditi, da pomagате vladi, ki smo jo vsi skupaj demokratično izvolili. Zdaj pa iščete vse napake, ki so in mimo katerih nobena vlada, pa če bi bil na čelu clovek iz vaših vrst, ne bi mogla. Bil sem delegat v republiški skupščini prvega delegatskega sklica. Že takrat smo govorili o gospodarski reformi. Za izvedbo te ste prevzeli odgovornost komunisti. Kje so bili že takrat vaši sposobni ljudje, o katerih sedaj tako radi govorite? Če so, kdo jim je onemogočil, da njihovo znanje in izkušnje niso prišle do veljave??

Brezbržno ste opazovali, kako se v ta baraka (gospodarstvo) začela potapljati. Krmarji ste se rešili v mirno zavetje. Zagotovili ste si varnost!

Sedaj sedite v varnem zavetju in od tam modrujete, kako nesposobni so ljudje, ki bi radi, da bi ta ladja (gospodarstvo) le prišla na površje. Ob vseh teh gospodarskih polomih pa se vedete kot zmagovalci. Svoja sposobnost pokažite v parlamentu na posien — možki — način. Podprli vas bomo vsi, ne glede na strankarsko pripadnost. Kmetijstvo pa prepustite ljudem, ki so za to usposobljeni in poklicani.

Karel Franko, Puconci

Delo, 8. novembra
Kakšna »državlјanska vojna«?

Spoštovani Matjaž Mulej! V odgovor na Vaše četrto vprašanje navajam odstavek iz knjige W. S. Churchilla Moja mlada leta, stran 314 (Nobelovci): »Na tem mestu moram priznati, da sem bil vse življenje navzkrž zdaj s to, zdaj z ono angleško stranko. Vedno sem zagovarjal stališče, da je treba vojne in druge nasilne ukrepe z vsemi sredstvi izpeljati do popolne zmage, nato pa premaganim ponuditi roko prijateljstva. Med spopadom sem bil torej vedno proti pacifizmu, po spopadu pa proti hujskacem. Mnogo let po vojni v Južni Afriki mi je lord Birkenhead citiral neki latinski stavek, ki po mojem mnenju izredno dobro izraža to načelo: Parcere subiectis et debellare superbos. Tudi prevedel ga je zelo lepo: Priznavaš premaganim in premaguj uporne. Mislim, da sem sam od sebe in brez tujih pobude prišel do istega spoznanja. Rimljani mi marškadaj ukradli moje najboljšie ideje in priznati moram, da imajo patentirano pravico tudi do tega načela. Nikoli ni bolj pokazalo svoje upravičenosti kakor v Južni Afriki. Kadarkoli smo se ga nehati držati, nam je šlo slabo, če pa smo se ga držali, smo bili uspešni.«

Lepo pozdravljeni!

Marinka Drakšler, Zagorje

Delo, 9. novembra
Vse naše antropologije

V takšne delo dopisovanju, ko clovek s hlastavo željo po obrambi svojega jaza ponajvečkrat dokazuje samo isto, kar se zdi bistveno njegovi hitri misli, je pregled jezikovnih ravni zagotovo prvinski analitski predmet. Docent Jezernik natančnega bralca brez dvoma zbeiga, ko spregovora o meni, da sem pisal na strani, ki je »sicer namenjena kulturi, pa še »ponovno« baje, in dodaja, da sem »tudi« tokrat kršil »pravilo«. Zaman pričakujemo, da nas bo sezna-

nil s tem, kje v Delu bi bilo ustrezneje pisati o antropologiji kakor na kulturni strani in kdaj sva se že srečala v podobnem položaju. Če pri tem misli na kak oseben pogovor, se bralca vsa reč ne tiče, če pa se spominja kakšne javne razprave, bi nam lahko prihranil skrivnico. Za navrh dr. Božidarja Jezernika izda tudi skladnja. Naj navedem tole zaporedje povedi: »Da ne bi, ostalo zapisano« samo to, »videnje«, zagotavljam bralstvu Dela, da imamo učitelja na imenovanem oddelku vse potrebne kvalifikacije za izvajanje obstoječega, »vzgojno-izobraževalnega programa« in da bomo tudi za izvajanje spremenjenega predmetnika angažirali samo takšne učitelje, ki imajo ustrezne strokovne kvalifikacije. Zato Zadnikarjev napovedek, da med njimi ni (pravilno: ne bo; op. M. Z.) nobenega »šolanega antropologa« ne drži. O temle »zato« se lahko samo sprašujemo, saj »ustrezne strokovne kvalifikacije« bržda niso sopomenje »šolanega antropologa«.

Ugovarjavec pa se tudi moti, če si — še tako prispodobno — domislija, da clovek med astmatičnim napadom kašlja. Duši se in zaradi bolečin v hrbtu nima moči niti za kašeljček. Ta spodsrljaj iz vedenja o telesni antropologiji je seveda še manj duhovit kakor nerazumljiva prilika o seštevaju mer in mazar. Pa niti ni tako bistven v primeri s tem, da je clovek skorajda obžalovanja vreden, če si dovoli mahati s sogovorniko v boleznijo. Astmatik se dejansko nerad odkrito navdušuje nad empirično antropologijo, saj mu v preučevalskem hotenju po okolihi, kjer more dihati kot ves drug svet, ostanejo le Gobi, Sahara, Kalahari ali kako suho stanovanje.

Vso srečo oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo.

Miha Zadnikar, Ljubljana

Delo, 16. novembra
Zahtevamo javno opravičilo

Ne glede na izredne razmere v Bolnišnici Celje, ki so botrovale odpustu 400 bolnikov, je sekretarka za zdravstvo dr. Kajla Boh začela v jedro problema, ko je izrazila dvom o upravičenosti hospitalizacije vseh odpuščeni. Pretrpan in nekontroliran hospitalizacij je namreč vsesplošni problem slovenskega zdravstva in celjska bolnica ni nobena izjema. Poznavalce razmer v celjski bolnišnici pa je razburila ostra kritika ožjega vodstva bolnice, izrečena v tisku prejšnj teden, na račun sekretarke za zdravstvo, ob tem pa ni bilo slišati nobene kritike na račun istih, ki so izsilili predelave in adaptacije klenih prostorov starega dela bolnice ter jih napolnili z najdražjimi aparaturni. Ti so dejansko dolgoročno poplajali celjsko bolnišnico s svojo nepravilno politiko modernizacije bolnišnice, in to ob dejstvu, da je nova stavba bolnišnice s polikliniko vred že leta pod streho. Velik del denarja, zbran iz dveh samoprispevkov za modernizacijo, je bil zapravljen za vprašljive investicije, ki ne prenesejo primerjave z nujnostjo uposobitve ambulantnih traktov poliklinike. Pomanjkanje razpoložljivih prostorov za specialistične ambulante je zlasti pečeče v interni medicini, kar onemogoča cenjevo in pravočasno ambulantno diagnostiko na račun drugega hospitalizuma. Če do domane neustrezno, po subjektivnih interesih in s stroko skregano notranjo organizacijo internega oddelka, odnosnost argumentiranih strokovnih sestankov ter vedno večji hospitalizem socialne in geriatricne patologije, ki bi sodila v domove, je jasno, da je bila pripomba ministrice za zdravstvo več kot umerena. Upamo lahko le, da bo imela kmalu tudi praktične konsekvence z implikacijo na reorganizacijo bolnišnice v skladu z novim zakonom o zdravstvenih zavodih. Tu se razume tako kontrolna upravičenost hospitalizacij prek nadzora zdravniške zbornice kakor tudi razširitev ambulantne specialistične dejavnosti, ki je glavni filter hospitaliziranih pacientov. Če je ta filter insuficienten, kar je v celjskem primeru očitno, se ni čuditi konstantno prezasedenemu internemu oddelku z zastikami tudi po hodnikih. Pri tem pa se moramo zamisliti nad izjavo predstavnika mariborskega internega oddelka, da imajo zmeraj 13 postelj praznih za dežurnega zdravnika. Pri približno enakem številu postelj, zdravnikov in zaledju (število prebivalcev regije, socialno-ekonomsko stanje prebivalcev) je vzrok za tako razliko med obema bolnišnicama le eden: razlika v notranji organizaciji. To bo treba v Celju temeljito spremeniti, sicer bomo kar naprej obremenjevali naše revno gospodarstvo z dragim hospitalnim zdravstvom.

Elemir Bohar, dr. med, spec. int. med.
Romana Gunzek, dr. med. spec. int. med., za interni B odd. Bolnice Celje

Delo, 2. novembra
Dežela grobišč?

Iz Sobotne priloge Dela, ki je izšla 10. novembra, sem že sklepala, da se bo osrednji slovenski dnevnik uklonil dvema komentarjema svojih vidnejših komentatorjev (Nešoviča in Ježna), ki se zavzemata, naj preteklost je enkrat pustimo pri miru in se raje ukvarjamo s sedanjimi problemi. V omenjeni številki je bila namreč objavljena cela vrsta negativnih in skrajno ozkih komentarjev o TV omizju o naši polpreteklosti.

17. nov. je Sobotna priloga vendarle objavila tudi druge — mnogo bolj široke! — poglede, in v enem izmed njih je Ivo Zorman zelo lepo opozoril na nadaljevanje dušebrižništva, s katerim se je v naši polpreteklosti Slovence pogosto tiščalo k tlom, na veliko pa imamo opravka z dušebrižništvom tudi v današnji Sloveniji.

Jože Pacek piše o strahotnem prizoru v Krakovskem gozdu v neposredni bližini Kostanjevce, kjer je cela vrsta množičnih grobišč več tisoč moških, žensk in otrok, iz katerih se vidijo lobanje (celo otroška) in nebo strleče kosti. Prizor je res neopisljivo grozljiv. Se bolj pa vprašanje, kako je mogoče, da je le 200 metrov od glavne ceste celih 45 let ta Slovenija to prenašala. Res, kot piše Pacek, živali te konsti še vedno raznašajo.

Podoben prizor je pri Šmarju v Tuhijski dolini, v zaselku Sidol. Tudi tam kosti štrlijo iz zemlje le slabih 50 metrov od domačije. Ko sem grobišče pred kratkim obiskal, sem le s težavo preprečil, da dva majhna

otroka s te domačije nista videla grozljivega prizora.

Podobne primere, da so kosti na površini nepokopane, bi lahko navedel vsaj še za 6 primerov. Ta trenutek mi je znanih čez 70 množičnih grobišč po vsej Sloveniji. V prihodnji Tribuni bo objavljen celoten seznam. Zaradi pietete do umrlih in zaradi lastnega odnosa do življenja je menda jasno, da bomo ta grobišča morali urediti. Kakorkoli. Naj za ilustracijo navedem le del grobišč s tega grozljivega seznama (ter s tem spet tvegam »strašno« oznako, da sem »statistični poročevalec«, kot mi očita Ljubo Markovič v isti Sobotni prilogi 17. nov.). In sicer malo manj znani in se precej neraziskani severovzhodni del Stajerske.

— Nad jugozahodno stranjo tovarne Impol v Slovenski Bistrici, ob potoku Bistrica ter pod zaselkom Visole, je bil med vojno bunker z dvema vhodoma v obliki močno razgenjenega polkroga. V njem so (verjetno konec junija 1945) domači partizani pokončili 42 (?) bistriških meščanov, med njimi grofa Emila Hansa Attemsa. Žive so nagnali noter, nato pa oba vhoda zaminirali.

— V gozdu Velenik, ob cesti Slovenska Bistrica—Pragersko in blizu današnjega strelišča («Kovačova goša»), je grobišče še ene skupine bistriških meščanov. Pobijali so jih z lopatami in krampi. Tri ali štiri so nekaj časa po poboji prekopali na bistriško pokopališče.

— Nekaj meščanov so pobili pri Slovenj Gradcu (pot na Gmajno in Znanane, majhen zaselek nedaleč od Starega trga pri Slovenj Gradcu), (na primer zakonca Goll, hotelirja iz Slovenj Gradca).

— Grobišča v gozdovih v Suhadolu in Radušah (Proučitev graben) v bližini Podgorja pri Slovenj Gradcu (2.000 do 3.000 ustašev in četnikov?).

— Vsaj 10 meščanov so pobili nad Framon.

— Okoli 10 domačinov so pobili v Babjem ločju pri Ljutomeru.

— Nekaj meščanov so pobili v Murski Soboti (Benko).

— Na Hočkem Pohorju so množično pobijali mariborske Nemce okoli 12. junija in nato še v oktobru 1945 (pobili so jih več sto).

— Še neznano grobišče je nekeje v neposredni bližini Archa na Pohorju.

— Še neznano grobišče je pri spodnji postaji Revarske razpaje, domnevno od majhnih umetnih jezercem, kjer je bil nekdo bunker.

— V Tezenskem gozdu pri Mariboru je eno najbolj množičnih grobišč v Sloveniji. Tam je 3. JA pobijala Hrvatje v dolg protitankovski jarek. Pri Bohovi je na grobišču asfaltna prevleka.

— Na pokopališču v Voličini pri Lenartu je v neoznačenih »grobovih« 31 ljudi, pripeljanih iz gradu Hravstovec od 10. do 29. avg. 1945.

— Grobišče je tudi v ribniku pod gradom Hravstovec, verjetno vsaj 19 Lenarčanov, umorjenih 17. maja 1945. Domnevno je okrog Hravstovca še več grobišč.

— Množične grobnice so v Kidričevem, južno od tovarne, kjer so pobijali taboriščnike iz Stenaltne.

— Grob 12 ljudi (5 domačinov) je v Malečniku pri Mariboru, v dravskem gradu imenovanem »Berl«; deloma je danes čez grobišče nasipan teren množičnega igrišča.

— Iz Maribora so knojevci vozili ljudi pobijati tudi nekam proti Središču ob Dravi.

— V Mistlinski dolini je več grobišč umikajočih se Hrvatov (od Hude Luknje do Jerdri).

— Dve grobišči sta pred Teganjem, okoli 400 metrov od odcepa s ceste Slovenska Bistrica—Slovenske Konjice, proti Oplotnici, pri vasi Pobrez (tam so domnevno konjski meščani).

— Grobišče v Bistrici ob Soli na mestu, kjer je nova šola, poimenovana po Titovi materji. Na Kozjanskem se govori še za grobišča na Trebčah, na Križnem Vrhju, v Podsedri, Kozjem, v hribu za Krškim se govori o dveh velikih bunkirjih, kamor so pobili 800 Hrvatov in jih nato prekopali v neko gramoznico blizu sedanje nuklearko.

Kot se vidi že iz tega »delčka« seznama možičnih grobišč iz leta 1945, je potrebno še veliko informacij za natančnejše lociranje in seveda za ugotovitve števila in porekla žrtv in njih.

Ivo Zajdel, Ljubljana

Z zanimanjem spremljam izjave nekaterih posameznikov o smrti znanega izrednega clovaka Aleša Stanovnika.

Spoznal sem ga v šentpeterski jemišnici junija 1942, ko so ga pripeljali v celico št. 20, v kateri sem bil tudi jaz. V tej celici so bili še drugi zaporniki, med njimi profesor Jus Kozak, dr. Dolje Vogelnik, Štane in Ciril Vidmar (brata Josipa Vidmarja) in dr. Reja.

Zadnji dan njegovega bivanja v celici št. 20 sem bil eden od tistih treh, ki so z njim igrali igro Clovek ne jezi se!, potem pa so ga, še preden je bilo igro konec, Italijani odpeljali in ga drugo jutro v Gramozni jami ustrčili.

Večkrat sem poslušal njegove pogovore z Jušem Kozakom in razlage takratnih političnih razmer v Sloveniji. Govorila sta o Osvobodilni fronti slovenskega naroda, o nasprotovanju duhovščine njegovi povezavi z OF in o sporu OF s Slovensko zvezo, ki jo je vodil dr. Lambert Ehrlich. Stanovnik je trdil, da ob OF zmaga. Menil je, da bi bila v političnih razmerah, ki so nastale, vsaka druga politična organizacija zunaj OF neupešna, ker bi bila lahko zasnovana samo na sovraštvu. Govoril je tudi o tem, kaj se je dogajalo v slovenskih predelih, ki so jih zasedli Nemci, o njihovem satanskem načrtu in genocidu nad slovenskim narodom in o pripravi za izgon 80.000 Slo-

vencev, to pa da so preprečili partizani, ker so se uprli.

Za škofa dr. Gregorja Rožmana je rekel, da ni trdnega značaja in da je v rokah najreakcionarnejše duhovščine in klerofasistov, za Ehrlicha pa je izjavil, da je bil izdajalec in da je to tudi moral plačati s svojim življenjem. Rekel je tudi, da nekateri duhovniki izdajajo slovenske ljudi okupatorju.

**Delo, 31. oktobra
SPIZ naj za redno izplačevanje
pokojnin najame bančna posojila**

Kot so spravevali že mnogi upokojenci poprej, seveda brez uradnega odnosa, postavila po-
novno upokojenka gospa Stanka Hrvatini
v dopisu v PP 29 sobotne priloge Dela 17.
novembra med drugim naslednje konkretno
vprašanje: "... kam je odhajal in še odhaja
denar iz pokojniškega sklada?"

Komisija za pokojniške zadeve stranke Sivih
partijev — upokojencev Slovenije, ki skrbi
za vzdrževanje rednih delovnih stikov s pred-
stavniki SPIZ, predstavniki vlade, republiki-
mi poslanci in predstavniki drugih političnih
strank z nalogo, da se odgovorno, argumen-
tirano in pragmatično borimo in čim hitro intere-
se starostnih, družinskih in invalidskih upo-
kojencev Slovenije v skladu z našim politič-
nim programom in ki jo sestavljajo predsed-
nik dipl. biol. Hardvik Pirnovar (Ljubljana)
in člani dipl. pravnik Peter Petrovič (Ljub-
ljana), Rudolf Kržanič (Celje), Božo Grafe-
nauer (Grobeltina) in prof. Boštjan Kosar (Je-
senice), daje konkreten odgovor na zgoraj
vprašanje:

— Izplačila v milijonih din iz proračuna
SPIZ od I. do VIII. 1990.:

— za starostne pokojnine	7.396.100
— za invalidske pokojnine	2.474.000
— za družinske pokojnine	1.974.400
— za kmečke pokojnine	363.800
— za pokojnine v tužbo	42.100
Skupaj za pokojniške postav- ke	12.250.400
— za strokovno službo SPIZ	127.500
— za sodišče SPIZ	2.300
— za upravo za družbene prihode	18.000
— za storitve prijavno odjav- nih služb	200
— za stroške denarnega pla- čilnega prometa	16.400
— za druge stroške	12.900
— za dostavo pokojnin	396.600
— stroški za PTT	
— za varstveni dodatek k sta- rostni pokojnini	80.200
— za varstveni dodatek k in- validski pokojnini	90.00
— za varstveni dodatek k družinski pokojnini	137.000
— za dodatek za pomoč in postržbo	315.900
— za nadomestilo za telesno okvaro	95.500
— za preživnine	3.600
— za nadomestilo OD za čas čakanja in za čas prekvalifi- kacije in dokvalifikacije	6.500
— za nadomestilo OD za čas čakanja na razporeditev na drugo delo	10.900
— za nadomestilo zaradi manjšega OD na drugem delu	109.700
— za nadomestilo OD zaradi zaposlitve s skrajšanim delo- vnim časom	197.200
— za prekvalifikacijo in dok- valifikacijo delovnih invali- dov	1.700
— za otroški dodatek otrok upokojencev	8.600
— za stanovanjski prispevek	98.300
— za prispevek za zdravstve- no varstvo	72.000
— za usposabljanje invalid- nih otrok	700
— za potne stroške in dne- vice za preglede na invali- dskih komisijah	800
— za storitve zavodov za usposabljanje invalidov	2.600
— za adaptacijo delovnih mest za invalide	100
— za sofinanciranje investicij v invalidske delavnice	12.200
— za rekreacijo upokojen- cev, enkratni znesek	371.400
— za dotacijo zvezi društev upokojencev	3.200
Skupaj za nepokojniške po- stavke	2.192.800

Torej je samo od januarja do konca avgusta
letos od skupnega odnosa denarnih sredstev iz
proračuna SPIZ na podlagi se veljavnega za-
kona iz prejšnjih let, ko so zvišali zakonopis-
no pravnico zneti v "pokojniško" stiskal-
nico poleg pomaranč še jabolka, kruške,
breskve, marelice, grozdje in drugo ter izcedek
— godoljo, ki jo naj pijejo davkoplačevalci in
upokojenci, prodajali za čisti pomarančni sok,
je slo okr. dvanajst in četrtil milijarde din ali 85
odstotkov za izplačilo pokojnin, drugi dve
milijardi in več ali 15 odstotkov pa za nekaj
specifično drugega kot pokojnine. Dali smo
vam čistih produktov samo za vrh ledene gore
— sami prosidite, kaj za minulo delo in pri-
spevke delavcev v pokojniški sklad in stiskal-
nica toči upokojencem in zakaj tako!

Mag. Dragan Černetič, predsednik stranke
Sivih partijev

Delo, 17. novembra
Jamstvo za vloge pri HK službah
Pojasnilo mag. Cafute v zvezi z jamstvom
pojasnilo Slovenije za hranilne vloge pri
hranilno-kreditnih službah ni popolno, saj
manjka v njem eden izmed bistvenih delov
zakona o spremembi in dopolnitvi zakona
o hranilno-kreditnih službah.

Mag. Cafuta v obrazložitvi zakona trdi,
da mora hranilno-kreditna služba najprej
pridobiti jamstvo banke, le s tem pogojem
jamči za dinarske vloge še Republika Slo-
venija. Pri tem pa ne omenja 2. člena
zakona, ki pravi, da ne glede na določbe
prejšnjega člena (člena 1, ki govori o nu-
žnosti pridobitve jamstva banke, če hoče
HKS uveljaviti subsidiarno jamstvo Repu-
blike Slovenije) hranilno-kreditni službi,
ustanovljeni po zakonu o hranilno-kredit-
nih službah in blagajnah vzajemne pomoči
(Ur. list SRS št. 40/80) za subsidiarno jam-
stvo Republike za dinarske hranilne vloge
do višine stanja teh vlog na dan uveljavitve
tega zakona, ni treba pridobiti jamstva ban-
ke. To pa praktično pomeni, da bodo le

redke hranilno-kreditne službe v letošnjem
letu potrebovale jamstvo banke za uveljav-
itev subsidiarnega jamstva Republike Slove-
nije, saj je v večini teh služb stanje hranilnih
vlog v drugem polletju padlo (zaradi mno-
žičnega nakupa deviz) pod stanje na dan
18. 8. 1990. Kot je iz 2. člena zakona
razvidno, pa za stanje vlog na ta datum
jamči subsidiarno Republika Slovenija brez
predhodnega jamstva banke, če je hranil-
no-kreditna služba ustanovljena skladno
z zakonom o hranilno-kreditnih službah.
Vsekakor pa jim do zneska, ki ustreza stan-
ju hranilnih vlog na dan 18. 8. 1990, tudi
v bodoče ne bo treba iskati jamstva banke,
temveč le za znesek, ki to stanje presega.

Andrej Šporin, Zalec

Delo, 9. oktobra
**Pobuda za spremembo občinskega
praznika Škofje Loke**
Odbor skupnosti borcev Kokrškega odreda
je konec oktobra razpravljal o pobudi go-
spoda Mojmir Tozona, ki je v imenu ob-
činske SDZ predlagal, da se občinski praz-
nik Škofje Loke (Dražgoška bitka 9. — 11.
jan. 1942) zamenja s 30. junijem 1973, ko se
ob veliki delitvi posesti freišinskim škofom
Škofja Loka prvič omenja v pisnih virih.
Mnoge bralce je predlog izredno presenetil.
Tudi borci Kokrškega odreda smo nad
predlogom ogorčeni in povsem soglasno
s stališči, ki jih je v svojem odgovoru nave-
del občinski odbor ZZB NOV Škofja Loka
(Delo, 20. oktobra).

Dražgoška bitka je bila v srcih slovenskih
partizanov planenica upora kot najpo-
membnejša bitka v začetku NOV na Slove-
nskem, ki je ponesla slavo partizanskega
narodnoosvobodilnega boja po vsej domo-
vini. Za nas, gorenske parizane pa je draž-
goška bitka bila še posebej pomembna, ker
je mlade borce spodbujala v najtežjih, včasih
brezizhodnih razmerah, da niso klonili,
da so vztrajali in se borili do osvoboditve.
Zato smo ogorčeni ob pobudi in predlogu
o zamenjavi občinskega praznika Škofja
Loka s predlaganim dnevom 30. junija
1973. Zgodovina nas uči, da se je pravica-
prav tedaj pričela germanizacija na Gorenjs-
kem! Očitki, da so bile žrve domačinov in
požgana vas brez potrebe, da so spomenske
slovesnosti brez pietete in da je spomenik
dvomljive estetske vrednosti, so brez osno-
ve, žaljive in tendenciozne! Po vsej Evropi,
kjer koli so se zavedni ljudje uprli okupator-
ju in nasilju, so Nemci na najokrutnejši
način uničevali naselja in pobijali talce, od
Norveške, Poljske, Francije do zasedene
Rušije.

Maševanje v Dražgošah je bilo za Nemce
le povod za opomin vsem Slovincem, ki so
se uprli izseljevanju in ponemčevanju.
Nemci so z najbrutalnejšimi sredstvi hoteli
napraviti Gorenjsko in Štajersko za nem-
ško deželo in ju pripojiti nemškemu Reichu.
Dražgoše so bile kruto maševanje za
poraz, ki jih je dotlej nepremagani nem-
ski vojaški štab koncem decembra 1941 do-
zivel v boju. Cankarjevga bataljona
v Rovtahu, na Poljskem, na Pasji ravni in
v samih Dražgošah. Kako pomembna je
bila tridnevna bitka 200 borcev Cankarje-
vega bataljona proti tisočim Nemcem, v času,
ko so Nemci pregazili Ukraino in Belo-
rusijo in so srdito napadli Moskvo in Le-
ningrad, nam priča podatek, da je znani
ameriški pisatelj slovenskega rodu Luis
Adamič podrobno opisal junaški partizan-
ski boj v Dražgošah v knjigi Moja rodna
gruda, ki je leta 1943 izšla v ZDA.

V času, ko se je v svetu še malo vedelo
o partizanskih bojih v Jugoslaviji, se je
v Ameriki pisalo o Dražgošah. Odločen
odgovor pa je v veliki meri preprečil uredni-
štvo Hitlerjevega genocidnega načrta o po-
polnem ponemčevanju in preseljevanju
Slovencev in njihovo priključitev rajhu.

Na koncu pa se odgovor na nizke udarce,
cilične in zlonamerne pripombe o spomni-
ških slovesnostih. Mnogi narodi v svetu
proslavljajo nacionalne zgodovinske do-
godke s svetovno znanimi spornimi pri-
reditvami. Naj omenimo le dve: grški mara-
tonski tek (olimpijska disciplina) in smu-
čarski tek Vasa, najbolj množična prired-
itev na Švedskem in v svetu.

Tudi pri nas so po vojni zrasle mnoge
spomenske prireditve, največja pa sta polni
pohodi okoli mesta heroja Ljubljane, pozni-
mi pa po stezah partizanske Jelovice
v Dražgošah. Na množičnih planinskih po-
hodi, smučarskih tekmovalnih TO in me-
drepubliških tekmovalnih v biatlonu in
smučarskih tekih in sankanju je v Dražgo-
šah od 1958. leta dalje (33 prireditelj) sode-
lovalo blizu 100.000 udeležencev iz vse
Slovenije ter tekmovalci iz vseh jugoslovanskih
republik in iz zamejstva. Dražgoška
poznata mladina vse Jugoslavije, vest o le-
gendarnem boju je prešla naše meje. To je
resnica o Dražgošah med NOB in po vojni.
Tudi sami vaščani Dražgoš so se javno že
opredelili. Če pa se bo nadaljevalo mešetar-
jenje predstavnikov katere od strank, bi
občinska skupščina Škofja Loka morala
razpisati referendum, da se krajani obeh
dolin, Selške in Poljanske, Škofjelčani in
prebivalci vse občine javno izrečejo o svo-
jem prazniku.

Naslednje leto 27. aprila bomo praznovali
50-letnico OF, ker bomo po vsej verjetnosti
tudi vsi državljani Slovenije tega dne prvič
praznovali dan vstaje kot državni praznik,
naj bodo slovesnosti v Dražgošah v nedeljo,
13. januarja 1991, slovesen uvod v vi-
bičeno proslavo, Mladina, delovni ljudje,
borci, strmino naše vrste, še bolj množično
se udeležimo tradicionalnih planinskih po-
hodov, smučarskih tekmovalnih in slovesno-
sti v Dražgošah. Odločno se uprimo na
spornikom, ki izničujejo, klevetajo, oma-
lovažujejo in živijo gnojnico na NOB. Po-
kažimo, da smo ponosni na prehojeno pot,
da bomo tudi v prihodnje dostojanstveno,
z dvignjeno glavo častili in proslavljali veli-
ke in pomembne zgodovinske dogodke na-
šega naroda.

Dražgoška bitka je bila in bo tudi v prihod-
nje ena najpomembnejših legendarnih bitk
slovenskega naroda v vsej njegovi zgodovini,
ker je bila to bitka porajajoče se prave
ljudske slovenske vojske proti fašističnemu
okupatorju.

Miloš Rutar, za odbor skupnosti borcev
Kokrškega odreda, Kranj

PREJELI SMO

Pismo iz Argentine

A.M.E.Y. Triglav je že precej časa deležen
pozornosti javnega mnenja v Sloveniji in tudi
med slovensko skupnostjo tukaj v Argentini.
Pozornost zbujajo od trenutka, ko je predse-
dnica Triglava gospa Majda Sosič v intervjuju,
ki ga je dala dopisniku Dela v Buenos Airesu
februarja 1989, izjavila, »da ne vemo, kaj
smo«. Gospodje člani upravnega odbora so
se zavili v molk, medtem ko je med velikim
številom članov zavladalo splošno ogorčenje
in so v odprtem pismu Delu s ponosom in
patriotizmom potrdili svojo identiteto, ki je
brez dvoma slovenska. Poznejše izjave in ko-
mentarje g. Alberta Čuka, direktorja radijskega
programa Slovenski Kotiček v Argentini,
in g. Tineta Debeljaka, glavnega urednika
Svobodne Slovenije, so izkoristili člani
upravnega odbora in oba razglasili za neza-
sesti osebi ter jima prepovedali vstop v dru-
štvene prostore. Znano je, da odbor doslej še
ni odgovoril na Debeljakove in Čukove ob-
tožbe, kar ga še dodatno bremeni. Španski
pregovor pravi: »Kdor molči, prizna!«; iz tega
lahko sklepamo, da so bile kritike na račun
vodstva Triglava resnične.

Tudi nekateri novejši dogodki nam kažejo
polažaj Primorcev v Triglavu. Društva in slove-
nska skupnost v Argentini so bili na takšen
ali drugačen način povezani z matično domo-
vino, da bi ohranili svojo identiteto in zapu-
stili prihodnjim generacijam naš jezik in kul-
turo.

Slovenski izseljenci in naši potomci smo z ve-
likim odobravanjem sprejeli politične spre-
membe v Sloveniji, saj smo bili mnenja, da
bodo prinesle skorajšnje zblizanje med inštitu-
cijami in njenimi člani. To bi omogočilo in
prilagodilo k utrjevanju naše identitete, saj
je vsako društvo zmoglo kaj ponuditi druge-
mu. Slišati je bilo zanimive predloge, kot
npr. od lazarišta Lada Lenčka, »da bi lahko
Triglav postal športni center vseh Slovencev
v Argentini, saj izpolnjuje vse pogoje za to«.

Toda predpostavljati moramo, da tisti, ki ne
vedo, »kaj smo«, tega tudi ne morejo vedeti in
ne neme priče časa, ki stopa plodnemu sožitju
nasproti.

Pred kratkim, točneje julija, je poziv k narod-
ni spravi dosegel tudi tiste, ki živijo zunaj
geografskih meja Slovenije. Klic k spravi
v Kočevskem Rogu je v Argentino prinesel
minister za Slovence po svetu dr. Janez
Dular.

In kaj se je zgodilo nam, Slovincem v Trigla-
vu? Tisti, ki smo pravočasno zvedeli za Du-
larja in namen obiska, smo se udeležili vseh
prireditev, za ostalo skupnost pa je ministrov
obisk morda neopazno. Organizatorji obiska
— društvo civilnih emigrantov Zedinjena
Slovenija — so upravnici odbora Triglava na
izrecno Dularjevo željo vladno povabili na
vse slovesnosti. Toda namesto da bi odprli
ki vabilo dostojanstveno sprejeli, so reagirali
s popolnim molkom in ravnodušnostjo in se
jim prav tako ni zdelo vredno o obisku obve-
stiti ostale izseljenice. Ker so Dularju seveda
niso mogli izgojiti, so se z njim sestali, ven-
dar so ga sprejeli zelo zdržano.

Vsi omenjeni dogodki več kot jasno kažejo
dejansko stanje Slovencev v Triglavu. Izgub-
ljanje stikov z matično domovino nam skupaj
s padcem kulturne dejavnosti in progresivno
izolacijo društva znotraj skupnosti vodi v na-
glo asimilacijo in na koncu v še večkrat ome-
njeno argentinizacijo.

Toda interes velikega števila članov se je
usmeril drugam. Pred kratkim je oddelek za
jezik in širjenje slovenske kulture organiziral
predavanja o slovenski zgodovini in kulturi
ter kot predavatelja povabil pesnika in publi-
cista Tineta Debeljaka in pisatelja Andreja
Rota. Številna udeležba je pokazala, da naši
člani želijo obogatiti svoje kulturno obzorje
in poglobiti poznavanje zgodovinskih dogod-
kov, da bi tako bolje razumeli sedanjo slove-
nsko stvarnost, ki zadeva vse Slovence do
dne dan.

Sprašujemo se, v čigavem interesu je bila
izolacija dr. J. Dularja iz naše skupnosti?

V se omejenem intervjuju za Delo je naša
predsednica izjavila, da bi se nam morali
politični emigranti prvi približati. Zanj je bil
prvi korak v tej smeri storjen, toda vodstvo
Triglava se ni odzvalo. Kakšen smisel ima, da
se upravni odbor sedaj, ko so postavljeni
temelji za polno sožitje, oklepa preteklosti,
ki nas je vedno samo ločevala?

Naj ne bo nihče uzajen, ker dejanja pričajo,
da je vse to neizpodbitno resnica. Laž in
prevara ne trajata večno. Obsežnemu sezna-
mu poživljenjskih emigrantov, ki so s pono-
som in ljubeznijo ustvarjali naša društva, se
bodo pridružili drugi, ki bodo zahrbtno spo-
kopali temelje principov, s katerimi so se
ponašali naši predniki.

Oskar Molek, Buenos Aires

P.S. Pismo je podprlo 15. članov, podpise
pa še zbiramo.

Izjava republiškega odhoda ZZB NOV Slovenije

Na pobudo številnih članov in organizacij
združenih borcev NOV Slovenije, ki z globoko
zaskrbljenostjo spremljajo sedanja politična
dogajanja in krizo v Jugoslaviji in so prizadeti
zaradi poizkusov razvedrovanja in zanikanja
pomena in pridobitev narodnoosvobodilnega
boja slovenskega naroda, je Izvršni odbor
RO ZZB NOV Slovenije na podlagi široke
obrnave sedanjega dogajanja in pojavov
v družbi sprejel naslednja stališča:

1. ZZB NOV Slovenije kot najširša družbe-
na in nestrankarska organizacija udeležencev
narodnoosvobodilnega boja in žrtve nacifa-
šističnega nasilja podpira proces demokratič-
nih sprememb in krepitve slovenske suve-
renosti in državnosti. Te ideale svobode, pravi-

ce do samoodločbe in lastne državnosti slove-
nskega naroda so vsebovale že Temeljne
točke Osvobodilne fronte in so bile osnovni
cilji narodnoosvobodilnega boja za obstoj in
preživetje slovenskega naroda v času druge
svetovne vojne, v kateri smo prispevali svoj
delež k zmagi zavezniške antifašistične koali-
cije.

Danes je slovenski narod ponovno na kritič-
nem zgodovinskem razpotju in bodo sedanje
odločitve in opredelitve dolgoročno in usod-
no vplivale na njegovo prihodnost. Borci se
zavzemamo, da naj se te odločitve opirajo na
pozitivno dediščino narodnoosvobodilnega
boja, posebej na sklepe kočevskega zbora
o suverenosti slovenskega naroda. Podpira-
mo tiste trezne in preudarne odločitve, ki
izhajajo iz čim širšega možnega soglasja pre-
bivalcev Slovenije in razumnega dogovora
vseh strank, ki temelje na demokratičnem
pluralizmu in spoštovanju človekovih pravic.
Pri tem naj bo pogled usmerjen v prihodnost
v reševanje težkih gospodarskih in socialnih
problemov, s katerimi se sooča slovenska
družba, prihodnje odločitve pa naj bodo take,
da bodo Slovenijo upošabljale za vključe-
vanje v sodobne procese evropskih integracij.

2. Kot udeleženci skupnega antifašističnega
boja narodov Jugoslavije se zavzemamo za
sklenitev novega, demokratičnega in enako-
pravnega dogovora o nadaljnjih oblikah živ-
ljenja jugoslovanskih narodov v takšni skru-
pi, ki bo omogočila polno suverenost sle-
hernega naroda in njihovih držav vključno
s pravico do odločitve in uveljavitve vse de-
mokratične pravice, ki grejo narodnostim.
V najtežjem času smo se med NOB opredelili
za skupno življenje jugoslovanskih narodov
in se zato tudi danes opredeljujemo za uredni-
štve takšne skupnosti po demokratični poti,
ob spoštovanju svobodno izražene volje in
specifičnosti slehernega naroda. Nismo za
podiranje mostov, ki jih bomo potrebovali
tudi v prihodnje ne glede na rešitve, ki jih
bomo izbrali. Smo za strpnost in razumeva-
nje, za trezen premislek in enakopraven dia-
log brez groženj in pritiskov, za spoštovanje
dostojanstva in integritete, za odgovorno ob-
našanje in postopke. Pozivamo vse politične
stranke in dejavnike, tako v Sloveniji kot
v Jugoslaviji, da postopajo skrajno strpno in
razsodno, da se pri tem s spoštovanjem obna-
šajo do drugih narodov in narodnosti in da
vložijo vse trud v iskanje demokratičnih re-
šitev, ki ne bi povzročale novih delitev in so-
vrvašča. Če pa po tej poti ne bi bilo mogoče
preseči sedanje globoke krize in stagnacije
ter zagotoviti osnovnih življenjskih interesov
slovenskega naroda, smo za miren in dogo-
vorjen razhod, takšen, ki ne bi povzročal na
Balkanu novih kriz in konfrontacij.

3. Izkušnje preteklosti nas uče, da je ob re-
ševanju tako življenjsko pomembnih vprašanj
v Sloveniji potrebna, ne glede na strankarske
ali ideološke razlike, čim večja narodna eno-
tost o osnovnih vprašanjih in zgodovinskih
opredelilav slovenskega naroda in njegove
države. Nismo za zaletavo politiko, ki vodi
k nepotrebnim zapletom in medsebojnemu
sporom strank. Smo za pomiritev, vendar ne
za spravo, ki bi vodila v nova nasilja in deli-
te ter ozivljanje sovraštva. Sprave ni mogo-
če doseči z opravičevanjem nacionalne izdaje
in zapiranjem zvestobe fašističnim zavojeval-
cem. Odločno zavračamo tezo o državljanski
vojni, s katero se želi izenačiti boj proti oku-
patorju in sodelovanje z njim. Hkrati pa ude-
ležence NOB naložiti odgovornost za posa-
mezne v vojni vihr storjene napake in krivice
ter pobje po končani vojni. Opredelili smo
se za ugotavljanje objektivne zgodovinske
resnice, obsojamo pa postopke, ki v javnosti
neuteemeljeno grobo napadajo osebno inte-
griteto in dostojanstvo posameznih udelež-
encev NOV. Zelim ponovno opozoriti vse po-
litične stranke in odgovorne dejavnike na
usodno nevarnost negiranja trajnih vrednot,
izročil in pridobitev NOB, tistega boja, ki je
onemogočil načrtovano uničenje slovenskega
naroda ter izboril pridružitve Primorskih Slo-
vencev in zagotovil Sloveniji dostop do mor-
ja, predvsem pa dokazal neuklonljivo voljo
slovenskega naroda do svobode in lastne drž-
avnosti. Borci zato obsojamo in ne pristajajo
na poizkuse in tudi dejansko odstranjevanje
vsega, kar spominja na obdobje boja za
osvoboditev Slovenije.

4. Menimo, da naj nova ustava suverene Slo-
venije izhaja iz zgodovinske kontinuitete sto-
letnega narodnostnega in narodnoosvobodil-
nega boja, ki je utemeljil suverenost slove-
nskega naroda in njegovo državo. Ustava naj
izrazi te njene izvore, simboli slovenske drž-
ave pa naj bodo skladni s tako kontinuiteto, ne
pa izraz potujevanja in tuje dominacije. Borci
podpiramo osnovne opredelitve osnutka
nove slovenske ustave, sicer pa bomo ustvar-
jalno sodelovali v razpravi o njenem dokonč-
nem oblikovanju. Ugotavljamo pa, da osnu-
tek ne zagotavlja potrebne podlage za ustre-
zno urejanje socialno-zdravstvene varstva
udeležencev NOB in žrtve fašističnega prega-
njanja. Zdravstvena in socialna zaščita udele-
žencev protifašističnega boja in žrtve fašistič-
nega nasilja je danes v večini držav Evrope
sprejet mednarodni standard. Ustava ali za-
kon naj tudi opredeli odgovornost slovenske
države za spomenike in grobove borcev NOV
tako v Sloveniji kot v tujini.

5. Podpiramo zamisel o sklicu svetovnega
slovenskega kongresa, ki naj bi v skupnem
zastopanju interesov vseh Slovencev in ljudi
slovenskega rodu omogočil nove mostove so-
delovanja in razumevanja. Presegl naj bi
ideološke razlike, ne bi smel biti izkoristjen
v ozke strankarske namene in za ozivljanje
preteklih delitev, obračunavanj in revan-
šizma.

6. Borci NOV Slovenije smo posebej priza-
deti zaradi konfliktnih razmerij, do katerih je
prišlo med Republiko Slovenijo in vodstvom
JLA. Ne odobravamo postopkov armadnih
vrhov, ki si prisvajajo pravico političnega od-
ločanja namesto demokratično izvoljenih in-
stitucij. Takšni postopki kažejo na nerazume-
vanje sodobnih procesov v Evropi in pri nas
ter predstavljajo poizkus podcenjevanja in
ignoriranja suverenih odločitev slovenskega
naroda. Bilo bi skrajno nevarno, če bi dopu-
stili, da JLA izkoristijo tiste sile, ki se upirajo
demokratičnim procesom in težijo k centrali-
stično-unitarističnim rešitvam, ki tudi doslej
niso vzdržale preizkušnje časa. Zavračamo
pa žalitve in skrajno negativen odnos, ki ga
kažejo posamezniki do JLA. Nismo za pre-
nagljene odločitve pri urejanju občutljivih vo-
jaških vprašanj.

Problema dolgotrajne krize in stagnacije ni
mogoče preseči z izkazovanjem moči ali upo-
rabo sile, temveč le z omogočanjem normal-
nih demokratičnih procesov. Zato menimo,
da je uklanjanje političnega organiziranja
v JLA nujen imperativ razvoja sodobnih de-
mokratičnih odnosov v družbi.

Menimo tudi, da bi bila demilitarizacija Slove-
nije dolgoročno uspešnejši cilj, če bomo
dosegli podobnost takšnih procesov v širšem
evropskem kontekstu.

okolju, v katerem živimo, in ustrezna medna-
rodna zagotovila.

7. Prihodnje leto bo 50 let od napada nacifa-
šističnih sil na Jugoslavijo, ustanovitve OF,
začetka oboževanega odpora in osvobodilne-
ga gibanja. Zato Izvršni odbor RO ZZB
NOV Slovenije predlaga Predsedstvu Repu-
blike Slovenije, skupščini in vladi, kakor tudi
vsem političnim strankam, sredstvom infor-
miranja, prosvetnim, znanstvenim in kulturnim
institucijam, da ta jubilej dostojno pro-
slavimo z ustreznimi dejavnostmi in manife-
stacijami v duhu preseganja preteklosti in
s pogledom v bodočnost, ker pred vsemi
državljanji Slovenije, ne glede na mišljenjske
razlike, stoje resni izzivi novega časa.

IO RO ZZB NOV Slovenije

Koritnica

Iz poročila vodnega gospodarstva Soča iz No-
ve Gorice 14. 2. letos je razvidno, da je reka
Koritnica zaradi odpadnih tehnoloških vod iz
rudnika Rajbel v Italiji izredno ogrožena.
Potok Roja prinaša v Koritnico velike količi-
ne svineca, cinka in arzena. Analize vode in
sedimenta Koritnice (opravilo jih je sedem
naših institutov) so med drugim pokazale:

Dovoljena koncentracija svineca v vodi je do
0,05 mg/l. Analize mariborskega kemijskega
instituta so pokazale, da je dopustna meja
prekoračena (0,380 mg/l).

Voda iz rudnika predstavlja ogromno obre-
menitev za sediment, saj z vsakim kubičnim
metrom janske vode preide v Koritnico 0,6
g svineca in kar 4,6 g cinka.

Primerjanje rezultatov analiz suspendiranih
Zn in Pb v sedimentu Koritnice po vtoku
Roje so značilni kazalci, da se ti ele-
menti neprestano odlagajo na dno struge.
Roja je povsem kalna, svoj prvotni videz pa
spreminja tudi reka Koritnica, saj so usedline
sive barve v nasprotju s prvotnim sedimen-
tom, ki je popolnoma bel. Iz vsega tega se da
sklepati, da bo Koritnica zaradi svojega hu-
dourniškega značaja počasi prenesla te sedi-
mentne tle v Sočo, če ne bo učinkovito ustav-
ljeno onesnaževanje Koritnice z odpadki iz
rudnika.

Leta 1978 je Institut Jožef Stefan iz Ljubljane
analiziral tudi sediment reke Soče na vpliv
odpalk iz Koritnice. Iz analiz je razvidno, da
je v sedimentu Soče pod Kobariidom in v Če-
soči večkrat presežena koncentracija cinka
(sediment Soče pod Kobariidom 490 mg/kg
cinka, sediment reke Soče v Čezsoči 1.782
mg/kg svineca).

Večkratno povečana koncentracija svineca in
cinka v sedimentu Koritnice pa nedvomno
vpliva tudi na rečno floro in favno, ki je
v potoku praktično ni. Koritnica je zaradi
dolgotrajnega delovanja težkih kovin v sedi-
mentu praktično sterilna z močno degradirano
floro in favno.

organizacije zveze komunistov tozda Institut za raziskave, razvoj in projektiranje, ZPS TZ Litostroj, 5. 7. 1979 izključen iz Zveze komunistov Jugoslavije.

Sklepno poročilo o izvolitvi gospoda dr. Marka Kosa zaključuje: »Na osnovi zapisanih ugotovitev kandidat ne izpolnjuje vseh pogojev za izvolitev v naziv. Predvsem je neustrezen moralni lik dr. Kosa kot visokošolskega učitelja. Zato je kadrovska komisija predlagala Svetu Fakultete za strojništvo, da gospoda dr. Marka Kosa ne izvoli za rednega profesorja za področje Transportne naprave in sistemi.«

Svet Fakultete za strojništvo je na seji 10. 5. 1990 soglasno sprejel predlog kadrovske komisije in ob negativnem mnenju habilitacijske komisije Univerze v Ljubljani dokončno odločil, da gospoda dr. Marka Kosa ne izvoli v učiteljski naziv.

Dne 2. 4. 1990 je bil dr. Marko Kos na Fakulteti za sociologijo, novinarstvo Univerze v Ljubljani izvoljen za izrednega profesorja za kadrovske organizacijsko področje.

Očitno je, da se vprašanju moralne primernosti Univerza v Ljubljani in tudi vlada Slovenije z ustreznimi ministri vred uspešno izogiba.

Zakon o univerzitetima, ki ga je po »milosti Božjoi i volji Narodnoj« kralj Jugoslavije Aleksander I. sprejel leta 1930, v paragrafu 25 med drugim določa: Redne in izredne profesorje lahko minister prosvete odstrani z univerze samo po predlogu univerzitetnega sveta, in to v primeru, kadar so se s svojimi postopki moralno in socialno onemogočili.

In kakšne so moralne, socialne in etične zahteve za univerzitetnega učitelja danesnje družbe, sprašujem slovensko vlado, ministrstvo za vzgojo, izobraževanje in telesno kulturo, ministrstvo za znanost in tehnologijo ter Univerzo v Ljubljani?

Prof. dr. Branko Gasperšič, dekan Fakultete za strojništvo

Vozimo se vseeno naprej — ampak prepočasi

Že naslov članka dr. Miroslava Odarja Za zdaj se vozimo nazaj, ki precej na široko obravnava cestno problematiko v Sloveniji, navaja k sklepu, da v cestnem gospodarstvu v zadnjem obdobju ni bilo storjenega prav nič ali pa zelo malo. Vozimo se namreč vseeno naprej, ampak prepočasi.

V srednjeročnem obdobju 1986–90, ki se izteka, je bilo zgrajenih in predanih prometu 20 km novih avtomobilskih cest, 12 km novih štiripasovnih magistralnih cest in 13 km novih dvopasovnih magistralnih cest. V gradnji je, s predorom Karavanke vred, 35,5 km avtomobilskih cest, ki bodo gotove v naslednjih dveh letih, nekateri odseki pa že prej. V tem obdobju je bilo obnovenih vsako leto povprečno 65 km magistralnih in 55 km regionalnih cest. Poleg tega je bil napravljen precejšen napredek pri modernizaciji makadamskih regionalnih cest in izboljšanju prometne varnosti. V zadnjem obdobju se je pričelo pospešeno sistematično odpravljanje črne točke. In še bi lahko naštevali. Zdi se, da vse to le ni vožnja nazaj.

Marsikatera ugotovitev v članku je točna in avtor razmišlja v pravi smeri. Nekaterе ugotovitve, da smo Slovenci že plačali avtocestni križ, ki pa ni zgrajen, verjetno misli na posojilo za ceste, ki smo ga vplačali v letih 1976, 1977 in 1978 za posodobitev slovenske cestne mreže. Ker je od vpisa posojila za ceste preteklo že 12 let, lahko iz Biltena 5 ugotovimo, da je bilo razpisano posojilo v višini takratnih 900 milijonov dinarjev, dejansko pa je bilo vplačanih 1,34 milijarde dinarjev. Posojilo v višini 900 milijonov dinarjev je bilo porabljeno predvsem za rekonstrukcije, modernizacije in obnove magistralnih in regionalnih cest. Razlika med razpisano vsoto in dejansko vplačano pa je bila uporabljena za izboljšavo cestnega omrežja regionalnih in lokalnih cest in tistih občinah, kjer je bil presežek dosežen.

Iz navedenega je očitno, da smo Slovenci posojilo za ceste vpsali in porabili za rekonstrukcije, modernizacije in obnove magistralnega, regionalnega in lokalnega cestnega omrežja kot dodatni vir v srednjeročnem obdobju 1976–80, in ne za gradnjo avtocestnega križa.

Nesporno je, da močno zamujamo na vseh področjih cestne dejavnosti. Avtocestni križ bi moral biti velik del magistralnega in regionalnega omrežja, že zdavnaj bi morali modernizirati vse makadamske regionalne ceste, letno bi morali obnavljati veliko več cest, hitreje bi morali odpravljati črne točke in tako naprej.

Treba je enkrat jasno povedati, zakaj je tako. Ekonomska moč moje dežele je bila v preteklosti, je sedaj in bo verjetno še nekaj časa enostavno presibka za hitro gradnjo avtomobilskega cestnega križa in ustrezno vzdrževanje, obnavljanje in rekonstruiranje obstoječega cestnega omrežja. Zavedati se je treba, da vsega zamujenega v preteklosti ne bo mogoče nadoknaditi v naslednjih petih letih in tudi še kasneje ne. Denar za ceste je tesno povezan z gospodarsko močjo, za katero pa vemo, da iz dneva v dan usiha. V trenutku ko se gospodarstvo bori za preživetje in ko smo pred ekonomskim kolapsom, je res osupljiva trditve, da je možno v naslednjih šestih letih zgraditi 239 km avtomobilskih cest, za katere bi bilo treba odšteti 18,4 milijarde dinarjev ali 1,67 milijarde ameriških dolarjev. Primerjava za nazaj namreč kaže, da smo v Sloveniji v zadnjih 20 letih zgradili le 171 km dvo in štiripasovnih avtomobilskih cest, kar je povprečno 5,3 km letno na en milijon prebivalcev. V Zahodni Nemčiji pa so zgradili v 40 letih 7.000 km avtocest, kar je povprečno 3 km letno na en milijon prebivalcev. Ta primerjava, čeprav ima določene pomanjklivosti, kaže, da smo v tem obdobju v Sloveniji vlagali v gradnjo avtomobilskih cest prek svojih realnih možnosti s pomočjo tujih kreditov. Posredno se iz navedenega tudi vidi, da so bila vsa možna razpoložljiva sredstva za ceste

dejansko namensko uporabljena, pa kljub vsemu ni bilo možno zgraditi več, kot smo.

Avtor članka namreč pravi, da »z ustreznim prizadevanjem lahko v naslednjih treh letih dokončamo gradnjo slovenske in nato še v treh letih avtocesto do Jesenic prek Ljubljane do Zagreba oziroma Bregane. Seveda to zahteva strogo namensko porabo finančnih kreditov, smotno gradnjo in bistveno izboljšanje organizacije dela pristojnih služb.«

Slovenika od Šentilja do Kopra je dolga 264,7 km, od tega je zgrajenih 122 km avtomobilskih cest. V gradnji je nadaljnjih 10,6 km. Zgraditi je treba še 132,1 km ceste, za kar bi potrebovali 12 milijard dinarjev ali 1,09 milijarde ameriških dolarjev.

Ilirika od Karavank do Bregane je dolga v celoti 182,8 km, od tega je zgrajenih 49,7 km avtomobilskih cest. V gradnji je 25,8 km, zgraditi je treba še 107,3 km, za kar bo treba odšteti 6,4 milijarde dinarjev ali 580 milijonov ameriških dolarjev. Skupno bi potrebovali za dograditev slovenske in ilirike v dolžini 239,4 km 18,4 milijarde dinarjev ali 1,67 milijarde ameriških dolarjev. Pri tem niso upoštevane dograditve dvopasovnic v štiripasovnice in drugi zelo potrebni odseki avtocest v Sloveniji, kot so Maribor–Macedj, Divača–Fernetiči, Razdrto–Vrtojba in Škofije–Sečovelje.

Osnutek srednjeročnega plana 1991–1995 predvideva, da bo za gradnjo avtomobilskih cest iz naslova beninskega dinarja, taks za motorna vozila, cestnih in tujih kreditov na voljo 10 milijard dinarjev ali 910 milijonov ameriških dolarjev. Vse to ob predpostavki, da bo v maloprodajni ceni naftnih derivatov v celotnem obdobju za ceste namenjenih 34 odstotkov. Enostaven račun kaže, da ta sredstva zadostajo za 134 km avtomobilskih cest in nič več. Ugotovitve oziroma predlogi dr. Odarja torej popolnoma zanemarjajo finančno plat zadeve, oziroma se ne menijo za razpoložljiva finančna sredstva, namenjena za ceste v naslednjem srednjeročnem obdobju. Mogoče je v dikciji »ustrezna prizadevanja« mišljena pridobitev manjkajočega denarja.

Tu lahko gredo razmišljanja samo v dveh smereh. Dodatna, namenska sredstva za ceste iz republiškega proračuna ali pa pritegnitev tujega kapitala. Prva možnost ob sedanjem gospodarskem stanju v Sloveniji verjetno ne pride v poštev, vendar bo o tem odločil slovenski parlament ob sprejemanju tega plana.

Razmišljanja o dodatnem tujem kapitalu, s katerim bomo v kratkem zgradili zamujeno, morajo tudi ostati v mejah realnosti. Tu mislimo na dodatne komercialne kredite in sovlaganja v obliki koncesij in ne na sredstva Mednarodne banke za obnovo in razvoj in Evropske investicijske banke, ki so stalnica pri sofinanciranju gradnje naših avtomobilskih cest. Tuji vlagajo komercialno denar samo tja, kjer se razmeroma hitro povrne in oplenititi, tega pa premajhen promet na naših cestah ne zagotavlja, saj bi se denar od pobrane cestnine glede na velikost vloženih sredstev veliko prepočasi vračal. Zato bi bilo treba pri komercialnih tujih vlaganjih v naše ceste z naše strani vložiti velik del lastnih nepovratnih sredstev, vključujoč pri tem tudi že zgrajene avtocestne odseke. O tem je treba torej zelo dobro razmisлити in skrbno pretehtati, kaj nam v narodnogospodarskem smislu takšna tuja vlaganja sploh prinesejo.

Ob razmišljanjih o hitrejši gradnji avtocestnega sistema v Sloveniji pa ne bi smeli pozabiti na zagotavljanje finančnih sredstev za primerno vzdrževanje cestne mreže. Menim, da bi bilo treba letno zagotoviti 40 do 50 odstotkov vseh sredstev za ceste za redno vzdrževanje, obnove, modernizacije in rekonstrukcije obstoječih cest. Le tako bi odpravili velik zaostanek v preteklih letih na tem področju in preprečili nadaljnje propadanje cestne mreže.

Iz vsega navedenega je vidno, da gradnja vsega avtocestnega križa v naslednjih šestih letih ni mogoča že zaradi premajhnih razpoložljivih finančnih sredstev. Ob tem pa ni bilo še nič rečeno o drugem izredno pomembnem vprašanju, ki s financami nima neposredne zveze, pa odločilno vpliva na roke zgraditve cest. To je priprava tehnične dokumentacije in pridobitev lokacijskih in gradbenih dovoljenj v skladu z zakonodajo, kamor sodijo poleg pridobitve mnogih soglasij tudi odkupi zemljišč. Ni odveč ponovno povedati, da je danes odnos do kmetijskih površin drugačen, da je ta zemlja cenjena in varovana, in prav je tako. Gradnja avtocest z vsemi priključki in deviacijami pomeni velik poseg v prostor, odvzem velikih površin velikokrat kvalitetne zemlje. Pri tem je razumljivo, da pride do konfliktnih situacij že v fazi načrtovanja tras. Reševanje teh problemov terja obdelavo več variant, kar zahteva čas. V zadnjem obdobju se je močno okrepila tudi ekološka zavest, ki terja spet drugačen pristop pri projektiranju. Še samo zaradi teh razlogov so projekti nekaterih odsekov avtocestnega križa, ki so bili narejeni pred leti, neuporabni in jih je treba predelovati. Skratka, ob upoštevanju sedanjega stanja projektne dokumentacije in stanja postopkov usklajevanja v prostoru avtocestnega križa ni mogoče zgraditi v šestih letih, to je do konca leta 1996, pa če bi imeli ta hip vse denar na kupu. Lahko bi navedli časovni prikaz vseh faz priprave tehnične dokumentacije in usklajevanja v prostoru od idejnih zasnov do pričetka del, vendar to presega okvir tega članka. Tak postopek traja nekaj let, vendar ni nujno na vseh odsekih enako dolg.

Naj končam. Te vrstice so napisane zato, ker sedanjí trenutek zahteva trezne ocene v skladu z možnostmi na vseh področjih našega delovanja, tudi na cestnem. Pri sprejemanju srednjeročnega plana cestnih del za obdobje 1991–1995 bo potrebna realna presoja teh možnosti. Ker te niso takšne, da bi lahko povsod takoj nadoknadili zamujeno, bo potrebna velika trpnost pri sprejemanju naslednjega srednjeročnega plana cestnih del ob upoštevanju strokovnih argumentov pri določanju prioritete gradnje avtomobilskih cest v bodoče.

Lado Prah, dipl. ing. Republiška uprava za ceste

Zdravstvo ali zdravstveno varstvo?

V 48. členu osnutka nove ustave (pravice do zdravstvenega varstva) uporablja ustavna komisija po vojni indoktrinirano sintagmo zdravstveno varstvo kot sinonim za celotno zdravstvo. Uporaba takšnega poimenovanja se mi zdi dvoumna iz dveh razlogov. Prvič, ker se pomensko ne ujema z nalogami izjemno specializiranega zdravniškega poklica, in

drugič, ker ne izključuje povsem možnosti nadaljnjega monopolnega državnega varstva, tako v zdravstvu kot v zdravstnem zavarovanju.

I. Oglejmo si najprej, kako so v štirih stavkih 48. člena formulirane pravice državljana do zdravniške pomoči. V 1. stavku beremo: »Vsakdo ima pravico do (variantni dodatek: zdravja in) zdravstvenega varstva«. V 4. stavku pa se ista pravica omejuje državljanom, ki niso zavarovani, le na določene primere, ki jih bo določil zakon. Očitno je, da predlagatelji v obeh stavkih identificirajo pojem varstvo (= varuštvo, skrbništvo, kuratela) s pojmom preprečevanja (= medicinska preventiva) določenih preprečljivih bolezni. Predvsem tistih, ki ogrožajo večje ali manjše segmente populacije, ki ne morejo biti parcialne. Na primer cepljenje zoper kužne bolezni, javna higiena, sanitarna inspekcija ipd. Takšna ožje in klasično pojmovana medicinska preventiva je nedvomno obliacija države do slehernega državljana in pravica slehernega do države.

V tretjem stavku beremo: »Nikogar ni mogoče prisiliti k zdravljenju, razen v primerih...«. V katerih? Verjetno v tistih, ki so že zajeti v četrtem stavku in še prej v drugem stavku: »Ničče ne sme ogroziti zdravja drugih«. Ne gre toliko za tavtologijo, kot zopet — v istem kontekstu — za identifikacijo pojma zdravljenje (= kurativna) z zdravstvenim varstvom! Povrh se omenja zdravljenje zgolj kot neke vrste medicinski habeas corpus.

Iz vseh štirih stavkov 48. člena lahko razumemo — navkljub oporečnemu semantičnemu posploševanju sintagme zdravstveno varstvo — da se pravzaprav država oblikira samo za medicinsko preventivo določenih bolezni.

Za individualno zdravniško pomoč (diagnostiko, preventivo / v širšem, novodobnem smislu, o tem pozneje/, kurativo, rehabilitacijo) pa država ne bi morala prevzeti nikakršnih obliacij. Saj so omenjeni v četrtem stavku tudi nezavarovani državljan. Iz tega sledi, da se bo državljan lahko sam odločil za najbolj ugodno zdravstveno zavarovanje, in ne varstvo, ki ne bi smelo biti več državno monopolno. To pa ne bi bilo več zdravstveno varstvo pod okriljem države, ampak sodobno (po možnosti tudi konkurenčno) zdravstveno zavarovanje. Kakšne rizike bi prevzela zavarovalnica in pod kakšnimi pogoji za zavarovanca ter za katere zdravstvene zavo-de (državne, univerzitetne (?), zasebne, zdraviliške, vojaške, karitativne ipd.), pa je njena stvar. Razen, verjetno, v primeru brezposelnosti, ko bi morala država priskočiti na pomoč s svojim socialnim varstvom (sic!).

Po povedanem se mi zdi vprašljivo, ali je sploh umestno riniti naloge in odgovornosti zdravniškega poklica v ustavo, po kateri naj bi bili zdravniki pretežno državni zdravstveni varnostniki? Vso kompleksno, pretežno specializirano zdravstvo naj bi se uravnavalo po ustreznih zakonodaji, in sicer ne samo zdravstveni, katerih čvar pa je tako ali tako država.

II. Kot se mi zdi po eni strani poimenovanje celotnega zdravstva — denimo medicinsko genetiko kot vzorec preprečevanja dednih bolezni ali, denimo, zahtevne možganske operacije kot vzorec za zdravljenje —, s sintagmo zdravstveno varstvo zastarelo, če že ne rahlo demagoško, pa je po drugi strani vsako ločevanje zdravstva na preventivno, ki ga, nota bene, pripisujemo t.i. osnovni zdravstveni službi (!), in na kurativno — birokratsko, nehumano, neetično. Ne sodi v ta okvir, da bi naštevai mnoge nevšečnosti (tudi gmotne), na katere naletajo danes tako bolniki kot zdravniki v zakompliciranem procesu iskanja oziroma nujenja zdravniške pomoči.

Oglejmo si še drugo plat sodobnega zdravstva ne oziraje se na tute recepte. Sprico neznanske specializacije zdravstva, ki se ne-nehno povečuje, je vsako administrativno ločevanje na preventivno in kurativno arhaizem. Vsaj v civiliziranih državah. Skorajda ni medicinske stroke, v kateri se ne bi obe »zvrsti« prepletali druga z drugo hkratno, v menajočih se zaporedjih. Ne gre torej več za preprečevanje preprečljivih bolezni v ozkem, klasičnem pomenu besede, temveč že obojemu ali ponesrečenemu ali zastupljenemu kar najbolj naglo in uspešno preprečiti slabšanje pretežno še vedno nepreprečljivih bolezni — akutnih kot kroničnih — ali nezgod. Skratka, prizadetemu povrniti zdravje ali vsaj zmnožnost za delo, če ne že obvarovati ga pred smrtjo. Še več! Z integracijo kurative in preventive — v eni stroki bolj kot v drugi — omogoča sodobna diagnostična tehnologija odkrivanja tudi predvidljive bolezni in jih s hkratnim terapevtskim posegom preprečiti. Eklatanten primer za tako, širše pojmovano preventivno je kirurrgično odstranitev tkiva z izrojenimi celicami, iz katerih bi se razvil rak. Dejstvo pa je, da razpoložljiva tehnologija, ki je »družbena« last, ob današnji organiziranosti zdravstva ni na voljo vsem ustreznim strokovnjakom. Od tod tudi tako željno pričakovana liberalizacija zasebne zdravniške prakse, ki bo v marsičem razhlajala togo in razpolovljeno organizacijo zdravstva na kvazipreventivno in kvazikurativno.

Naj končam svoje pomisleke o 48. členu nove ustave z nekaj mislimi o našem social(istič?)nem zdravstvu in o na njej temelječi zakonodaji, ki jo, priznam, še ne poznam in se opravičujem za morebitne črnogledne presumpcije. Čeprav se mi zdijo mnoga gesla Svetovne zdravstvene organizacije marsikdaj utopična, na primer »Zdravje vsem do leta 2000!« (tudi v Etiopiji?), pa si oglejmo njeno definicijo zdravja. Med drugim beremo, da zdravje ne pomeni samo odsotnosti bolezni, temveč tudi socialno blaginjo. Socialna blaginja posameznika pa je vendarle odvisna predvsem od socialno-ekonomskih razmer oziroma medsebojnih odnosov neke družbe (države) in na teh temelječi t.i. nadgradnji: kulturi, prosveti, ekologiji, znanosti itd., ki so vse še kako pomembne za zdravstveno raven državljanov. Hočem reči, da ne more za zdravstvene razmere biti odgovoren eksplisno zdravniški poklic, dasti mu pripada prvo mesto. S tega vidika pa bi morala vsaka medicinska stroka, ki jih imamo že kar zaviljivo število, permanentno informirati oblast in zainteresirane institucije o boleznih in o posledicah vseh škodljivih agensov, ki ogrožajo zdravje in življenje človeka. Kot je znano, pa je prav informatika ena največjih hib v našem zdravstvu.

Menim torej, da ni naloga zdravnikov, da bi varovali človekovo zdravje, kot to pomensko narekuje paradigma zdravstveno varstvo — ampak vsakega posameznika. Pač pa potrebujejo ustrežno zakonodajo celotnega zdravstva, ki naj bi omogočila — v duhu v preambuli nove ustave navedenih zagotovil — humanejši sistem iskanja in nujenja zdravniške pomoči.

Dr. Drasko Vilfan, Ljubljana

PROGRAM SEMINARJEV

PROGRAMI SPLOŠNEGA MENEDŽMENTA

- Strateško vodenje**
Čas: od 15. do 19. aprila
- Vodenje poslovnih procesov** (pettedenski seminar v angleščini)
Čas: od 25. marca do 5. aprila
od 10. do 21. junija
od 14. do 18. oktobra
- Mednarodni Executive MBA**
Čas: od 14. januarja do 15. februarja
od 6. maja do 7. junija
od 2. septembra do 4. oktobra
od 2. do 13. decembra
- Program splošnega menedžmenta za direktorje bank**
Čas: od 21. do 30. oktobra

STRATEŠKO VODENJE IN STRATEŠKO PLANIRANJE

- Strateško planiranje**
dr. Rudi Rozman, dr. Danijel Pučko, dr. Marjan Senjur, Jugoslavija
in Dion Hornman, Wolters Kluwer, Nizozemska
Čas: od 11. do 14. marca
- Dejavniki uspešnega poslovanja**
dr. Peter Kraljič, McKinsey, Nemčija
Čas: od 15. do 16. marca
od 8. do 9. novembra
- Strategija in projekti**
dr. Anton Hauc s sodelavci, Jugoslavija
Čas: od 16. do 18. oktobra

IZKUŠNJE IZ MEDNARODNEGA POSLOVNEGA OKOLJA

- Novo vzhodno-zahodnoevropsko poslovno okolje** (v angleščini)
V sodelovanju z Erasmus School of Management, Rotterdam, Nizozemska
Čas: od 12. do 13. junija v Jugoslaviji,
od 24. do 26. junija na Nizozemskem
- Kako poslovati v Nemčiji** (v nemščini)
Čas: od 15. do 19. aprila v Jugoslaviji,
od 27. maja do 7. junija v Nemčiji
- Kako poslovati v Italiji** (v angleščini)
Čas: od 4. do 8. marca v Italiji,
od 8. do 12. aprila v Jugoslaviji
- Seminar za menedžerje, ki delajo v mednarodnem okolju** (v angleščini)
V sodelovanju s Henley Management College, Velika Britanija
Čas: od 4. do 8. marca v Jugoslaviji,
od 1. do 12. aprila v Veliki Britaniji

NOVE OBLIKE LASTNINE IN ORGANIZACIJE

- Kako zagotoviti uspešnost skupnih naložb** (joint-ventures)
dr. Philippe Lasserre, INSEAD, Fontainebleau, Francija
Čas: od 24. do 26. junia
- Pravne in organizacijske oblike mešanih in privatnih podjetij**
dr. Arnold Walravens, R. K. de Groot, Wim Te Kamp, Nizozemska in dr. Rado Bohinc, Jugoslavija
Čas: od 6. do 8. maja
- Nakup in spajanje podjetij: ocena kriterijev, pogoji in realizacija**
dr. Daniel G. Denoual, MAC Group, München, Nemčija
Čas: od 25. do 26. februarja

INFORMATIKA

- Planiranje strateških informacijskih sistemov — menedžerski pristop**
dr. David Remenyi in dr. Arthur Money, TechTrans LTD, Velika Britanija
Čas: od 2. do 3. aprila
- Kako doseči konkurenčno prednost z računalniško mrežo**
dr. William Catts-Baril, University of Vermont, ZDA
Čas: od 9. do 10. maja

ORGANIZACIJSKE SPOSOBNOSTI — OSEBNOSTNI RAZVOJ

- Komuniciranje za menedžerje**
mag. Janez Bečaj, Jerca Cetin, Brane Gruban, Ana Knežević, Branko Maksimovič, dr. Bernard Strith, Jugoslavija
Čas: od 11. do 14. februarja
od 15. do 18. aprila
od 24. do 27. junija (v Zagrebu)
od 23. do 26. septembra
od 7. do 10. oktobra (v Zagrebu)
- Metode in tehnike vodenja pogajanj**
mag. Stane Flander, Jugoslavija
Čas: od 21. do 22. februarja
od 23. do 24. maja
od 24. do 25. oktobra
od 21. do 22. novembra
- Reševanje konfliktov, ki nastanejo zaradi organizacijskih sprememb**
dr. Friedrich Glasl, Trigon Entwicklungsberatung, Avstrija
Čas: od 9. do 11. aprila
od 25. do 27. novembra
- Misliti in voditi**
dr. Haridimos Tsoukas, Warwick Business School, Velika Britanija
Čas: od 28. do 29. maja
- Motivacija za uspešno vodenje**
dr. Lutz von Rosenstiel, Univerza v Münchnu, Nemčija
Čas: od 10. do 11. junija
- Kreativnost in inovativnost**
Herman Hoving, Creative and Active Transformation of Organizations, Nizozemska
Čas: od 7. do 8. oktobra
- English for Management**
dr. Mike Reynolds s sodelavci, Sheffield Business School, Velika Britanija
Čas: od 9. do 15. novembra

Telefon:
064/25-667
064/25-668
064/28-080
Fax:
064/28-476

1991

CENTER ZA USPOSABLJANJE VODILNIH DELAVCEV BRDO PRI KRANJU

International Executive Development Centre

FUNKCIONALNI MENEDŽERSKI PROGRAMI

- Kaj mora vedeti vodilni delavec o financah in računovodskih podatkih**
dr. René Magdalenic, Management Development & Training, Belgija
Čas: od 8. do 18. aprila
od 17. do 26. junija v Zagrebu
(seminar bomo jeseni ponovili v Vidmu)
- Finančna strategija podjetja**
dr. Cor Brakel in José Tijssen, Wolters Kluwer, Nizozemska
Čas: od 17. do 19. septembra
- Industrijsko trženje**
dr. Mitja Tavčar s sodelavci, Jugoslavija
Čas: od 26. do 28. marca
(seminar bomo ponovili na Madžarskem in v ČSFR)
- Izvozno trženje** (v angleščini)
dr. Hellmut Schütte, INSEAD, Fontainebleau, Francija
Čas: od 24. do 28. junija
- Trženje storitev** (v angleščini)
dr. Christopher Lovelock, IMD, Lausanne, Švica
Čas: od 19. do 20. junija
- Vodenje razvojno raziskovalne dejavnosti v podjetju**
dr. Lex A. van Gunsteren, Van Gunsteren & Gelling, Nizozemska
Čas: od 4. do 5. marca

INTEGRALNI PROGRAMI

- Tržno usmerjeno vodenje tehnoloških inovacij**
dr. Derek F. Abell, IMD, Lausanne, Švica in dr. Jean-Philippe Dechamps, Arthur D. Little, Belgija
Čas: od 14. do 15. novembra
- Stapljanje poslovne strategije in strategije designa**
Deane Richardson, Fitch RichardsonSmith, Worthington, ZDA
(Mednarodni workshop povezan s kongresom ICSID (International Council of Societies of Industrial Design), Ljubljana-1991
Čas: od 6. do 7. septembra

SEMINARJI ZA POSAMEZNE SEKTORJE

- Projektno vodenje**
dr. Anton Hauc, Jugoslavija
Čas: od 6. do 7. marca
- Inženiring in projektno vodenje**
dr. Anton Hauc, Jugoslavija
Čas: od 20. do 21. maja
- Ustanavljanje in vodenje menedžerske šole**
(seminar je namenjen dekanom in direktorjem menedžerskih šol v Srednji in Vzhodni Evropi)
dr. Danica Purg s sodelavci iz tujine
Čas: od 10. do 11. septembra

FORUMI, POSEBNI SEMINARJI IN SIMPOZIJ

- Forum direktorjev**
Čas: od 16. do 17. maja
- Okrogla miza poslovnih ljudi in predstavnikov vlad: Evropa v obdobju preobrazbe**
Čas: od 3. do 4. oktobra
- Srečanje kadrovskih delavcev jugoslovanskih podjetij in podjetij, ki so v skupnosti Alpe Jadran**
Čas: 6. februarja
- Letni forum vodilnih kadrovskih delavcev**
Čas: od 10. do 11. oktobra
- Kako pospešiti razvoj menedžmenta v Srednji in Vzhodni Evropi** (v sodelovanju z Evropsko fundacijo za menedžment iz Bruslja)
Čas: od 21. do 23. aprila

VELJKO RUS

Plebiscit in zveza s Hrvaško

Plebiscit o samostojnosti Slovenije je pravzaprav manifestativno, ne pa politično dejanje. Politično težo bo dobil šele tedaj, ko nas bo prisilil v izbiro ene od alternativ: da se odecipimo od SFRJ ali pa vključimo v novo zvezo. V prvem primeru gre za skok v prazno, v drugem za možnost tehtanja pozitivnih ali pa negativnih učinkov vključitve.

Upoštevanje gornjih alternativ je po mojem mnenju pogoj za odgovorno pripravo plebiscita: če se odločimo za odecipitev, pravi izrazni sploh niso mogoči, saj se po njej znajdemo v mednarodno povsem neopredeljenem prostoru; v njem bo toliko neznan, da bo kakršno koli vneprejšnje preračunavanje posledic povsem jalovo početje. Če se odločimo za vključitev v novo meddržavno zvezo, gre za menjavo partnerjev oziroma odnosov. Račun je v tem primeru dokaj enostaven, še posebej, če sta nekdanji in prihodnji partner znana in če vsaj za nekaj let vnaprej vemo, da ne bosta bistveno spremenila svoje mednarodne politike.

Na podlagi teh uvodnih razmišljanj pridemo do ugotovitve, da je kakršna koli odecipitev brez istosčasne vključitve preveč ivergano in premalo odgovorno dejanje. Ni pomembno, kdaj bomo izvedli plebiscit o odecipitvi: 23. decembra ali pa 5. januarja. V vsakem primeru ne bo nikogar, ki bi lahko odgovoril na vprašanje: kaj bomo zgubili, oziroma kaj bomo pridobili, če se odločimo za odecipitev. Zaradi tega bi prišla odecipitev v poštev samo, če bi lahko rekli, da smo kot narod tako osiromašeni, da nimamo kaj izgubiti; tako je bilo morda leta 1941, nikakor pa ne bo tako 1991. Ista. Slovenski narod namreč že zdav-

naj ni več »narod proletarec«, ampak skupnost relativno premožnih ljudi, premožnih ne samo glede na materialne, ampak predvsem glede na intelektualne vire.

Če povzamem: plebiscit za slovensko samostojnost je prazna gesta, plebiscit za odecipitev nedgovorno dejanje, referendum oziroma plebiscit za vključitev v novo zvezo pa tveganje, ki ga je mogoče bolj ali manj razumno pretehtati.

Če se skušamo omejiti na razmišljanje o vključitvi v nove državne tvorbe, je dokaj jasno, da je tretja Jugoslavija za Slovenijo preveč tvegano dejanje, tudi v primeru, če bi bila tretja Jugoslavija konfederacija, in ne federacija. Srbija še nekaj časa ne bo spremenila svoje politike do Kosova, niti svoje parazitske politike do Jugoslavije kot skupnosti narodov. Razlog za to ni v značaju srbskega naroda, ampak v umetni strukturi urbanih tvorb in v umetni strukturi gospodarskih tvorb, ki so v Srbiji nastajale v zadnjih sedmih desetletjih na osnovi političnih in ekonomskih privilegijev; vse te strukture so obojene na to, da porabijo več, kot pa ustvarijo. Prilaganje njihove porabe (še posebej mesta Beograd) lastnim kapacitetam bo trajalo desetletja pa več let, zato je za vse jugoslovanske narode dokaj otipljiva prednost že v tem, da se otresejo

beograjske »nadoblasti«. Še več: Srbija ne more spremeniti svojih sedemdesetletnih odnosov z drugimi jugoslovanskimi narodi vse dokler, dokler ne bodo Srbi soodeni sami s seboj. Šele tedaj bo zanje nastopil »trenutek resnice«. Šele tedaj se bodo prisiljeni med seboj dogovoriti, ali je dosežanja politika do Kosova za njih same sprejemljiva. Vse dokler za njihovo politiko plačuje ceno cela Jugoslavija, vse dokler sami ne bodo v celoti prevzeli odgovornosti za svojo politiko na Kosovu, je tudi ne morejo spremeniti.

Če povzamem: dogovarjanje z Beogradom o kakršni koli obliki sožitja v isti državi je kratkoročno in dolgoročno za Slovenijo čista izguba časa. Zadnjih 10 let je dovolj dolga doba, da smo se o tem lahko temeljito prepričali. Morda pa lahko rečemo: nasvidenje čez 10, 20 let, če boste sami med seboj in brez Jugoslavije uredili svoje lastne probleme. Seveda moramo računati tudi na to, da so Srbi danes pripravljani na kakršno koli rešitev, samo ne na to, da bi ostali sami, brez Jugoslavije. Zato bo razporeka skrajno boleč proces.

Nasprotno kot za Srbijo velja za Hrvaško: Hrvaška v teh 70 letih ni živila na račun Jugoslavije, ampak iz svojih lastnih sil. S tega vidika je benigni konfederativni partner. Res

je, da ne moremo računati na širokogrudnost hrvaškega naroda do manjših narodov, ki bodo z njim eventualno v konfederativni zvezi, ker je prav tako majhen narod; kot tak je prisiljen skrbeti predvsem za lastno preživetje, zaradi tega pa ne čuti odgovornosti do svojih partnerjev. Toda kljub temu lahko računamo na dokaj trdno zavezništvo s Hrvači v tistem začetnem obdobju, ko se bodo urejevale zapuščene zadeve stare Jugoslavije in ko se bodo navezovali stiki z Alpe-Adrio, Pentagonom in z EFTO. Še posebej je pomembno dejstvo, da imata Hrvaška in Slovenija zelo sorodne ali pa celo identične interese glede Beograda in Rima, saj jima trdna konfederacija medsebojna povezava omogoča bistveno boljše pogajalno pozicijo v mednarodnih vodah kot odecipitev.

Konfederacija s Hrvaško lahko seveda postane za Slovence manj zanimiva potem, ko bo razdeljena zapuščina SFRJ in ko bodo priznale meje z Italijo. Težave, ki v zvezi s tem lahko nastopijo, pa so zanemarljive, saj hrvaški konfederativni model predvideva le pleteno veljavno konfederativno pogodbo; ta po petih letih avtomatično ugasne, če se ne obnovi z novim meddržavnim aktom.

Če upoštevamo doslej omenjene vidike plebis-

cita, je povsem nerazumljivo to, da se slovensko politično vodstvo (in Demos še posebej) o plebiscitu ni nenehno posvetovalo s hrvaškimi, saj je jasno, da je razpravljanje o plebiscitu brez predhodnega ali vsaj istosčasne sklepanja konfederativne pogodbe med Slovenijo in Hrvaško povsem neodgovorno ravnanje. Res je sicer, da so s slovenske strani pomisleki do sklepanja konfederativne pogodbe zaradi Knina in vseh težav, ki so povezane z zahtevami Srbov na Hrvaškem, vendar je po drugi strani zelo verjetno, da bi se ti problemi z ustanovitvijo zahodne konfederativne Jugoslavije bistveno zmanjšali, hkrati pa bi se povečale možnosti za hiter prenos vseh pravic bivše SFRJ na novo nastalo zahodno konfederacijo. Pomisliti bi morali najprej na to, da pomeni konfederativna pogodba med Slovenijo in Hrvaško prvi korak k vzajemnemu meddržavnemu priznanju ene in druge države, da lahko s sklepanjem konfederativne pogodbe prehitimo Markovičevu sanacijo bank, ki predvideva pokrivanje 4 milijard dolga Beograjski banki, da s tem spodbudimo tudi druge jugoslovanske države k vključitvi v novo konfederativno konfederacijo, ki po petih letih avtomatično ugasne, če se ne obnovi z novim meddržavnim aktom.

Če upoštevamo doslej omenjene vidike plebis-

cit, je povsem nerazumljivo to, da se slovensko politično vodstvo (in Demos še posebej) o plebiscitu ni nenehno posvetovalo s hrvaškimi, saj je jasno, da je razpravljanje o plebiscitu brez predhodnega ali vsaj istosčasne sklepanja konfederativne pogodbe med Slovenijo in Hrvaško povsem neodgovorno ravnanje. Res je sicer, da so s slovenske strani pomisleki do sklepanja konfederativne pogodbe zaradi Knina in vseh težav, ki so povezane z zahtevami Srbov na Hrvaškem, vendar je po drugi strani zelo verjetno, da bi se ti problemi z ustanovitvijo zahodne konfederativne Jugoslavije bistveno zmanjšali, hkrati pa bi se povečale možnosti za hiter prenos vseh pravic bivše SFRJ na novo nastalo zahodno konfederacijo. Pomisliti bi morali najprej na to, da pomeni konfederativna pogodba med Slovenijo in Hrvaško prvi korak k vzajemnemu meddržavnemu priznanju ene in druge države, da lahko s sklepanjem konfederativne pogodbe prehitimo Markovičevu sanacijo bank, ki predvideva pokrivanje 4 milijard dolga Beograjski banki, da s tem spodbudimo tudi druge jugoslovanske države k vključitvi v novo konfederativno konfederacijo, ki po petih letih avtomatično ugasne, če se ne obnovi z novim meddržavnim aktom.

Uresničevanje konfederativne pogodbe pred ali pa vsaj hkrati s plebiscitom zahteva seveda bistveno bolj intenzivno dogovarjanje med Slovenijo in Hrvaško. Nikakor ne bi smelo to dogovarjanje vplivati na preložitve plebiscita o slovenski samostojnosti. Zdi pa se, da za to tudi ni nobene nevarnosti, saj je s hrvaške strani očitno vsaj toliko volje po čim prejšnji konfederativni zvezi med Hrvaško in Slovenijo, kot jo je pri Predsedstvu Slovenije. Osnovni problem je potemtakem Demos in njegova opredelitev za takšno rešitev, ki bi v pripravo plebiscita o samostojnosti Slovenije vključila tudi podpis konfederativne pogodbe med Slovenijo in Hrvaško. Demos bi se torej moral čim prej zavzeti za ustanovitev zahodne konfederativne Jugoslavije, če hoče zmanjšati tveganje na še sprejemljivo mero.

Usodnost tako oblikovane plebiscitna zahteva seveda popolno osredotočenje celotne slovenske politike na meddržavne odnose, najprej oredotočenje na opredelitev meddržavnih odnosov s Hrvaško, potem pa tudi z drugimi sosednjimi državami Slovenije. Zato bi bilo koristno, da se za naslednje tri mesece uveljavijo moratorij na vse iste sistemske akte, ki ta trenutek izčrpavajo politična telesa in vnašajo nemir v slovensko volilno telo.

Njena temeljna značilnost: Velika prevara delavcev, ki jim za lažnimi obljubami ali celo dejanji (zviševanje plač brez gospodarske podlage) ustvaris pripravnice, da je to tvoja in edina prava oblast, ki ti je za delavsko blaginjo in pravice. Josip Županov je to imenoval konsenz: med oblastjo in delavci na račun tuje akumulacije. Milošević je to ponovil tako, da je izpraznil za visoke plače na vsem srbskem ozemlju vse banke, ki mu jih misli Marković na račun tistih, ki se kaj imajo, sanirali.

To se je zgodilo tudi v Snagi, ko je en dan pred iztekom mandata stare vlade postal direktor Boris Omerzu. Nazadnje je bil eden od sindikalnih mestnih funkcionarjev, ves čas pa je potoval od enega političnega koraka do drugega in kot član prejšnje oblasti garniture ni nikoli niti povohal nobenega gospodarskega podjetja, kaj šele, kaj bi bilo v zvezi z mestnimi komunalnimi službami, javno blaginjo itd. Julija je namreč zvisal plače, in sicer delavcem za 50, administraciji za 100 in volilnim nekaj nad 100 odstotkov. Res je, da so mnogi takrat zviševali plače, seveda, če so imeli za to možnosti. Snaga jih zagotovo ni imela, saj se je njena izguba po prevzemu oblasti direktorja Omerzua večala iz meseca v mesec. Komunalne službe praviloma delajo izgube tudi drugod po svetu, vendar v našem primeru ne gre za normalen deficit, temveč za enormno zviševanje režijskih stroškov. Računi so pokazali, da so ti režijski stroški predvsem izdatki iz neposredne bližine direktorja in njegovi lastni. Znano je demagoško sklicevanje na primer na porabo sredstev za reprezentanco itd., ker se tukaj ne delajo izgube. Toda če si direktor da v teh razmerah napraviti pri kamniškem Siolu reprezentativni salon, je to gotovo razpisništvo, saj mora v teh časih mestna vlada dati garancijo za kredit okoli 7 milijonov, da pokrije tiste povečane izgube, o katerih smo govorili prej. Tak salon ne pomeni nič drugega kot eno omarino ledene gore, ki jo vidimo nad morskimi gladinami, sedem osmin pa je nevidnih pod morjem. Direktor, ki tako ravna tudi z dohodkom itd., seveda ne bi storil ničesar, če delavci-šoferji Snaginih kamionov porabijo za 100 odstotkov več goriva, kot je to običaj in so tudi utirjene norme za te vrste »mestnega prometa« in te vrste vožnje. Prav tako ne bo ukrenil ničesar, če so delavci povprečno zaposleni le 5 ur na dan, saj njegov cilj sploh ni kakršno koli gospodarjenje, temveč je njegov način delovanja in mišljenja tisto, o čemer smo govorili poprej: z lažnimi obljubami in s črno luknjo v poslovanju ustvariti v podjetju pripravnice, da lahko on edini in sam te delavce vodi v njegovih časih.

Dandanes ni delavca, ki tej goljufiji ne bi nasledel, še posebej pa to kaže samo razmerje

med mestno vlado in direktorjem javnih služb, ko ima alibi in pokritje za tako ravnanje. Dokument sekretariata za zakonodajo namreč nedvoumno govori, da ima za nastavljanje direktorja edini pooblastilo mestni izvršni svet, ker gre za mestne javne službe. Mestna vlada je v precepu, saj je v takem razmerju navsezadnje ona sama odgovorna za poslovanje in izvajanje nalog te in take javne službe in zato pa mora pokrivati vse izgube, torej nekakšen Markovičev kabinet, ki je dolžan sanirati Miloševićeve prazne banke, ker sicer Marković nima nobene legitimite kot dejanski šef države.

Seveda pa so v naši ljubljanski antibirokratski revoluciji tudi razlike. Tam je bil scenarij in se nobena zvezna oblast, ko je imela na 17. seji vse argumente v rokah in tudi večino, vožda sploh ni upala dotakniti, ker je pač vožda, vožda delavcev, ki jim je obljubil, da nihče ne bo izgubil službe in delovnega mesta. Tukaj, v našem primeru, so delavci to zagotovilo v obliki višjih plač sicer imeli, vendar scenarija ni bilo, ker ni bil potreben. Gre preprosto za to, da postane tak direktor nedotakljiv, ker velja še emerger vzorec vedenja in mišljenja o delavskih pravicah pri upravljanju s podjetji, česar zagotovo ni v tržni ekonomiji.

Treba je tudi vedeti, da so take pravice še v vseh naših glavah kot vzorec, ki tli v nas ali pa niti to ne, in da ni bilo treba drugega kot odstaviti takega »delavskega« direktorja (kar je mestna vlada tudi storila, saj ji ni preostalo nič drugega), pa začne ta vzorec delovati sam od sebe tudi v glavah tistih, ki o tem pišejo, saj so na to način mislili vsa desetletja službovanja v medijih. Seveda pa se hkrati zgodi tudi to, da se z odstranitvijo direktorja sproži kompleksen telefonsko-alarmni sistem, ki ga bom ponazoril samo na kratko: Jože, ti si na borzi delal kot brezposeln, jaz pa sem tudi v isti godlji. Jože sproži alarm tudi povsod na drugih točkah pri nekdanjih sodelavcih iz nekdanjih mestnih svetov in komitejev, in no-

vica gre od telefonske številke do telefonske številke, in ko novica obrede vse tiste številke, ki sodijo v ta krog, se začne sam po sebi, po naravni človeški poti in po še vedno veljavnem vzorcu, oblikovati obrambni mehanizem in ta začne samogibno delovati. To ni nobena mafija, to je ilegalna nekdanja oblastna struktura, ki je na ta način delovala ves čas po vojni. Noben sklep se namreč ni rodil in sprejel v javnih forumih. Vsi so se rodili v neformalnih skupinah moči. Novinarje, ki so se ukvarjali s Snago, naj opomnim, da bi se morali spomniti, kolikokrat so uporabili v svojem pisanju in prejšnjih letih ali pa desetletjih izraz neformalen center moči.

Tak neformalen ilegalen center moči se samogibno rodi na novo, tako kot se vzorec mišljenja v piščoli glavah, ko gre za samoupravne delavske pravice, zdaj sicer imenovane pravice delavcev.

Tak modelček, ki že deluje, je mogoče zaznati na primer v zahtevi mestne skupščine, naj mestna vlada predloži program novega direktorja za čiščenje mesta in sanacijo mestni skupščini. Skupščina ima do tega pravico, toda kam bi prišli, če bi morali za vsakega direktorja razpravljati o programu v mestni skupščini. Ker mestna vlada tega ni bila voljna storiti, in imela je prav, saj glede na to, da je ta

zahteva izhajala iz tistega, že oblikovane obrambne sistema, ne bi bil program zagotoviti nikoli pravičen. Stara finta, bi rekel M. Crnković. Bolje je ivergati, da ti rečejo, da ga nimaš, kot pa da se zapleteš v neskončno črvo razprav o slabem programu. Ali je dražje delavce v Snagi s krčenjem števila delovnih mest, če je kaj takega v takem programu. To pa je mogoče že premišljena poteza, in ne več samogibno delovanje centra, ki ga ni videti nikjer. Enako se pojavljajo podobne zahteve ali pa obramba teh delavcev v slovenski skupščini. Zanimivo, da iz poslanskih klopi dveh nekdanjih strank ali organizacij na oblasti nekoč. I. id. id. Policija deluje korektno in sodeluje pri odpiranju mestne deponije, ki so jo zasedli štrajkaški delavci s 30 policaji, načeljuje jim kar Pavle Celič in akcija spije. Ko pri drugem štrajku in pri vključitvi alternativnega programa za čiščenje mesta mestna vlada prosi, da bi sprico raznih groženj in incidentov (tiste delavce Snage, ki so delali, so stekli iz uniform in jih pustili v spodnjem perilu na cesti, prišlo je do telesnih poškodb itd. id.) zavarovalni vozila, ki morajo opravljati delo ponoči, je odgovor Kozlevčarjeve mestne varnostne službe (Kozlevčar je bil že prej mestni policaj in na Jožetov klic ni dvignil telefona, ali pa ga je?) Glasi, da se varnostna služba ne ukvarja s preventivno, in da posreduje samo, kadar se kaj zgodi. Ne vem, čemu je potem varnostna služba na šladonih, saj se kaj zgodi samo enkrat ali dvakrat na leto. Zgodi pa se, če mestna varnostna služba ne deluje, ko npr. na zagrebškem Dinamovem stadionu ni. In zagotovilo, da pride pomoč po telefonu na klic iz voki-tokija (vozniki so ga dobili) v dveh ali treh minutah, dejansko pa šele v 10 minutah, je seveda mogoče primerjati s tistim, kar se je zgodilo na mestnem stadionu v Zagrebu. Štrajk iz močnega orožja, ki je prebil obe šipi vozila, ni bil grozilen, temveč pokus naklepnega uboja, tistega, ki je streljal na voznika, ker je v kabini razdalja med ogledalom in nastanjalom le 40 centimetrov, je samo golo naključje, da se ni zgodilo z voznikom in sopotnikom isto, kot se je tistima

Foto: S. Zmavnik

KAKO JE ZAKON O RTV POSTAL VELJAVEN

Domneva, povzdignjena v dejstvo

Ker so nekateri poslanci pred dvema tednoma, po objavi rezultatov glasovanja o predlogu zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o RTV Slovenija izrazili dvom o pravilnosti sprejetja zakona (zaradi vprašljive sklepčnosti), je predsednik slovenske skupščine dr. France Bučar objavilo omenjenega zakona pred dnevi začasno zadržal in skupščini predlagal, naj z glasovanjem ugotovi, ali je bil izid glasovanja jasen in da je bil zakon pravilno sprejet.

no različen od tega in običajno tudi je. Skoraj nikoli se nam ne ujema število navzočih in število tistih, ki so oddali glasove. ... Torej gre zdaj samo za vprašanje, ali je naša presumpcija (domneva), da je seštevek oddanih glasov enak številu navzočih – ker se razlikuje za devet – zato glasovanje ni bilo v redu sploh. Možna je namreč tudi drugača presumpcija, ki pa je prav tako ni mogoče dokazati, da je bilo prisotnih 123 poslancev, vendar jih devet ni glasovalo, rezultat pa je torej veljaven. Jaz ne trdim ne eno ne drugo, zato predlagam, da brez animozitet ta zbor ugotovi, ali dvom obstaja ali ne. Dejstva, koliko poslancev je bilo dejansko navzočih, namreč ne moremo ugotoviti. ... (nepodpisano)

Predsedujoči skupne delovne seje Ludvik Toplak: ... Da razčistimo določene proceduralne stvari. V poslovnih parlamentov drugih dežel glasujejo za in proti. Drugi so vzdržani. Mi imamo dve vrsti abstinenca: aktivno, da prisitneš na gumb vzdržan, in pasivno, da ne prisitneš na noben gumb (predsedujoči morda ne ve, da to velja v nekaterih državah, v drugih pa poznajo ne le dve, pač pa tri, štiri in še več vrst vzdržanja). Po stališčih komisije za poslancev in zakonodajno-pravne komisije je ta stvar ostala odprta in se lahko pogovarjamo o tem. Prosim, gospod Potrč.

Potrč: ... Odgovora na to, ali bo 3. odstavek 127. člena poslovnika, če bomo dane glasovali ali ne, kršen ali ne, še do sedaj nisem dobil. Še vedno trdim, da bo kršen, ker to pač ni bilo storjeno takoj po opravljenem glasovanju. ... Gospod predsednik je povedal vrsto primerov, in jaz se z njim strinjam, da se seveda redkokdaj število navzočih in seštevek oddanih glasov ujemata. Samo povejte mi, ali smo že imeli primer, ko seštevek oddanih glasov ni ujemal s številom prisotnih? Pogledajte vse stenoگرامe in videli boste, da takšnega primera še nismo imeli. Zato trdim, da gre tukaj za poseben primer. ... Če je dvom o tem, da sklepčnosti zadnjič ni bilo, lahko vidite iz magnetograma. Iz zbora občin in družbenopolitičnega zbora je bilo po 42 delegatov iz zbora združenega dela 45. Predsednik je ob takšni sklepčnosti ugotovil, da dva, trije delegati zapuščajo dvorano. To je napisano v magnetogramu. Rekel je, ne vem, iz katerega zbora. ...

Toplak: Ne.

Potrč: To je v stenoagramu. Piše (Potrč bere): »Na glasovanje dajem amandam k 4. členu, ki glasi, prvi

odstavek se spremeni. ... dva, trije zapuščajo dvorano, prvi odstavek se spremeni tako, da glasi: glavnega urednika programa imenuje in razrešuje Svet RTV, prosim, ne vem s katerega zbora.« To je v magnetogramu. (Potrč bere) »Prosim, slišim pripombo na družbenopolitični zbor, da ugotovimo pristnost.« Na začetku je imel družbenopolitični zbor 42 prisotnih, zbor občin enako, trije so zapuščili dvorano. Zelo možno je. ... (nepodpisano)

Bučar (hladno požirajoč besede): Meni je zelo žal in mi je silno neprijetno, da moram povzročiti tak incident. Jaz vendarle smatram, da tudi gospod Potrč nastopa z dobrimi nameni, z dobro voljo. Pogledajte, ugotavljam, da je bil neposredno po seji izražen dvom v pravilnost glasovanja, se pravi, da je bila ta določba poslovnika izpolnjena. Drugič, takoj po glasovanju so poslanci zadnjič začeli zapuščati sejo in glasovanje in to ni bilo več možno. Se pravi, če smo fair in če hočemo pokazati dobro voljo, ni nobenega stvarnega razloga, da bi se sedaj upirali temu, da ugotovimo to dejstvo.

Razprave je bilo, po dodatnem posku podpredsednika skupščine Vitodraga Pukla tukaj konec, ker se je predsedujoči potrdil, da je spregledal visoko dvignjene roke in ker je tako z glasovanjem odločila večina poslancev. Večina je nato z glasovanjem »odstranila dvom«, ali je bil zakon o RTV veljaven sprejet in večina je zavrnila predlog, da bi ponovno glasovali o samem zakonu. Šele nato so besedo spet dobili poslanci.

Potrč: Ne, da skrbim za izvajanje poslovnika. Toplak: Prosim, delegat Potrč. Drugič samovoljno (pobjablja, da mu je dal besedo, ker je »stvar odprta« na tem zasedanju jemljete besedo in prekoračujete ves red.

Bučar: Moram skrbeti za spoštovanje poslovnika. Prosim, predsedujoči, da vzamete besedo (ploska-

mosa sami sprožili postopek za zamenjavo gospoda Toplaka, ker je način vođenja kriminalen in se konflikti stopnjujejo iz seje v sejo. ...

Poslanec in minister Rajko Pirnat: Poslovnik celrma tako, da je stvar postala naravnost smešna. Bom pa še jaz eno majhno stvar k temu prispeval. Opozoril bi na 114. člen poslovnika, ki implicite pravi, da mora poslanec uporabljati izraze, ki so v skladu z dostojanstvom skupščine. Nedvomno izraz kolega Setina, da je vođenje seje kriminalno, torej beseda kriminalno za predsednika zbora, in v skladu z dostojanstvom te skupščine, za kar je predvidena celo sankcija odstranitve s seje (smeh in ploskanje v dvorani). Samo s te seje.

Poslanec Daria Lavtižar Bebler: Strinjam se z gospodom Pirnatom, le da je pozabil, da morajo biti za to izpolnjeni določeni pogoji. Tisti, ki vodi sejo, mora tistega, ki neupoštevno govori, dvakrat opozoriti, preden lahko pride do odstranitve. Danes smo se srečali s številnimi inovativnimi razlagami tega poslovnika. To se pravzaprav dogaja že lep čus. Jaz očitno tega poslovnika ne znam več brati, kot je zapisan, zato bi prosila, da mi predsedujoči odgovori, ali je smel predsednik skupščine odvzeti besedo poslancu Potrču. Tukaj namreč piše, da jo lahko odvzame le predsedujoči zbora oziroma, analogno, skupne seje. To sejo vodi gospod Toplak (se obrne proti predsedujočemu).

Toplak: Ni odvzel besede predsednik Bučar, ampak predsedujoči Toplak (smeh v opozicijskih klopih) ... na predlog Bučarja.

Lavtižar Bebler: Se opravičujem, slišala sem, da je predsednik Bučar dejal, odvzamem mu besedo. ...

Toplak: Na predlog Bučarja je odvzel besedo predsedujoči.

Poslanec Mile Setine: ... Predlagam iskreno in brez kakršnegakoli zafrkavanja, da bi poslanci De-

vojem

vojem

vojem

vojem

vojem

vojem